De groote wonderlijcke wereldt

Korte beschrijvinghe des gantsche aert-bodem

J. Joosten

bron
J. Joosten, *De groote wonderlijcke wereldt*. Ian Bruyningh, Amsterdam 1659

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/joos025groo01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

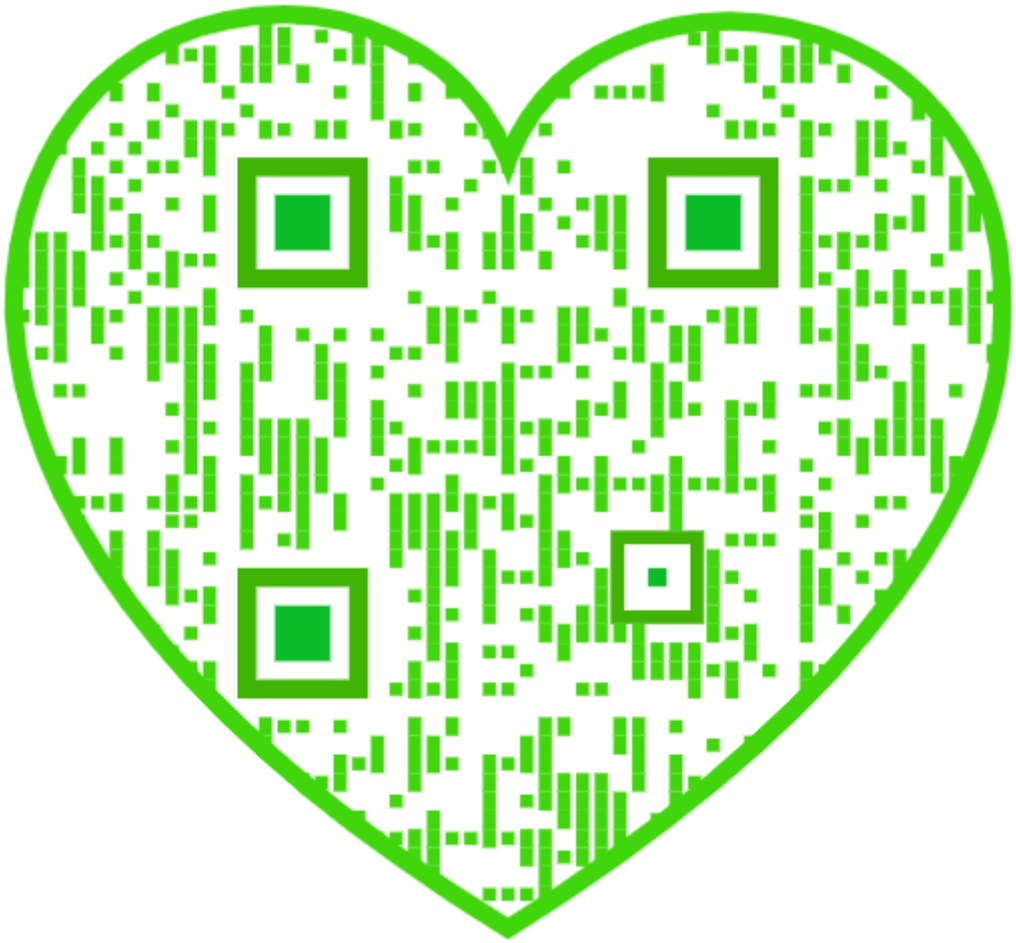

Extract, Uyt het Octroy vande Edele Hoogh Moogende Heeren Staten Generael der Vereenigde *Nederlanden*.

D*E Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, àlle den gheene, die desen sullen sien ofte hooren lesen* SALUYT, *doen te weten, dat wy gheconsenteert, gheaccoordeert ende gheoctroyeert hebben ghelijck wy Consenteeren ende Octroyeren by desen aen* JACOB JOOSTEN TOLCK, *omme voor den tijt van neghen naest komende achter een volgende* I*aren, met seclusie van alle anderen binnen deser Geunieerde Provintien, geassocieerde Landtschappen Steden ende Leden van dien, te moghen doen Drucken, venten ende verkoopen, sekere twee Boecken by hem gemaeckt, 't eene gheintituleert* de groote wonderlijcke Wereldt*, ende het andere* de Oorlogen van Polen en Sweden *als anders, ende dat op de Boete van drie hondert Carolus gulden, ende de nae-gedruckte Exemplaren te appliceren; hondert guldens voor de Ed. Heer den Officier, een hondert gulden voor den Armen en de andere hondert gulden voor den Autheur, Gelyck in't Octroy vande Edele Hoogh Moog. Heeren Staten te sien is. Onderschreven met handt en Zegel.*

Actum den 4 Iunij 1657.

Dedicatie, ***Aen de Ed. Hoogh Moog Heeren. mijn Heeren de Staten Generael der Vereenighde Nederlanden, myne Patroone ende gebiedende Heeren.***

HOOGH MOOG. HEEREN.

TEr Werelt is gheen onbillicker dingh bekent als de ondanckbaerheydt, om mijn dan hier van te bevryden, hebbe ick niet konnen nalaten om mijn danckbaerheydt, die ick U. Ed. Hoogh Moog: schuldigh zy, dienstwillighlijck te toonen, ende hare Ed. Hoogh Moog. te bidden, wanneer de ghelegentheydt sulcks sal presenteren, my tot hare Ed. Hoog Moog. Tael-meester ofte tot dienst van eenige vande Ed. Hoog. Moogh. Ambassadeurs myn mochte gebruycken met myn Taele, ende dese mijne geringen arbeyt, bestaende in dese twee Tractaetjens, als *de groote wonderlijcke Werelt*, ende den oorspronck, en den voortganck der Oorlogen tusschen *Sweden, Polen, en Denemarcken*, hare Ed. Hoogh, Moog. op te draghen, en dit nieuwe werck wederom te excepteeren ghelyck voor dese om daer door aen hare Ed. Hoogh Moogh. te toonen, dat ick gheheel den hare zy, als ick aen hare Ed. Hoogh Moogh. betoonen sal altijdt te wesen. Ghelijck ick oock danckbaerlijck haer Ed. Hoogh Moog. zy bedanckende voor het verleende Octroy, by hare Ed. Hoogh Moog. op deselve Tractaetjes my ghegheven, die ick vertrouwe dat hare Ed. Hoogh Moog. sullen aennemen als mijne Patroone onder hare goede bescherminge, gelijck ick die hare Ed. Hoog Moog. zy op dragende. Ende sal neffens dien, den Almoghenden Godt biddden dat hy in hare Ed. Hoogh Moog. goede en Wyse Regheeringhe met sijnen Geest ghelieve te verleenen. Ende neffens hare Ed. Hoogh Moog. Persoonen ende goede Familie, in sijne Heylighe protexie nemen, en een eeuwigh wel-vaert verleenen.

Dit bid en wensch van herten U Ed. Hoogh Moog.

Onderdanighste Dienaer ende Tael-meester in tien Talen

JACOB JOOSTEN TOLCK.

Nederduyts

GHy Heeren laet u gunst te samen my bestraelen,
So ick u heb vernoeght met tienderleye taelen,
Ist schrijven niet genoegh, laet komen eenigh Man,
Beproeven of hy my hier in beschamen kan.

English

T*En Languages, Learn'd Sirs, I here present to you,*
Vouchsafe a gracious looke, accept them so your view
If you suspect the trutsh, then trye before you trust
Repaire to mee, you'l find, the thing is truex just.

Pools

W*ssego stanu Panowie, Zlaskawosci swojey*
Nie raczcie prosie wzgardziac lichi pracy mojey
Kiorom wam wty to Kziedzie pisanie przyniosie
Zswam peregrinatiom do was rzec podniosie
Gdzem wiele Cudzo ziemskich Krajow zvviedzavvssy
Troznich niebespieczestw gorsko skostovvavvssy
Y Iezikovv postronnych dziesieciorka pieniem
V mie movvic y nasvvac ich vvlasnim imieniem
Nichcialem tedy tego vvzat ajeniu chovvac
Wolalem Citelka tom Kziaskom podarovvac
Pociesci dla uciechy ciesciami dla zabavvy
Czescom tez byst ad Poznal dzivvno Boskie spravvy.

Moscowiters,

B*Rate milosti ja tebe sluha poedem,*
I dessetim jensickoef tebe postluhaem
Cole ti ne Wiri stoviera
Nehay pride cotorre te Woya milava.

Francoys

M*Essieurs prenez à grè, ce que vous maintenant*
presente un Autheur, plus de dix languas scavant,
Qui prouver le vondra, qu'il vienne a luy parler,
Et lors il trouvera, de quoy se contenter.

Spaens

A *Qui Vengo honorador Seignores,*
O d' esto mio libro, seran dottos Lectores,
Ensinhado con diez diversas lenguagues
Buenos par todos my noblas Personages,
Lo que sobradecho no Cregere
Venga a provar quando que Siere.

Italiaens

S*Ignori dotti, Mercant e altri gente*
Qui indiversi linguagy habete vostro contentamente
Piacerez receuer mio libro in favore
Il qual' jo presento de mio buono cuore
Dieci lingi perticolari. Io parlo ben perfetto.
Venite a mi ricevete Sare, vitroverete il detto.

Hooghduyts

MEyn E. W. Herren E. genaden thu Ich begerren,
Weyl ich meyn dienst zu euch wil presenteren
Mit zhenderley sprachen kom ich nuch Heer
Das wil ich thun ausz al meyns Hertzen begeer
Ister Jemants der wil meynen des es ist nicht gewis
Laest ihm komen hier, wer es is.

Turcks

S*alum la aleykeen soltanem ben hadrie*
Senise qi benum boe gi ardomie ja habinie
Joe ab veresine

Hebreeusch

אך׃טוב לנו האל אלים
׃הברוך במאד הלולים
כי עשה לנו כל׃תמיז
בחסריו וככל לב׃רחמיו
נתן לנו טפסר חכמה
דבש כל׃רצת כשלמה
׃יה יצליח ויברכך
ישא יה פניו אליך
ויקים שלום עליך

Voor-reden

Tot den goetwilligen Leeser,

EErwaerde, lieve en zeer beminde Lezer, het is een gemeen spreeckwoort, zoo menigen mensch zoo menigen zin, waer over ick dan niet hebbe konnen naerlaten dit myn geringh schryvens aen den dagh te brengen, 't gene ik zelfs met myn eygen oogen altemael gesien, ende met myn ooren gehoort hebbe U E. mede te deelen in dit boexken genaemt de *Groote Weerelt*, hoe ick bezoght ende door wandelt hebbe menigh Keyserryck Koninck-Rycken ende Landen, als Turckyen, Hongaryen, Polen, Ruslant Oostenryck, Bohemen, Duytslandt, Hispanien, Vranckryck, Italien, Engelandt, het Landt van Beloften, het Nieuwe Jerusalem, ende Brasilia, &c. Waar inne my voorgevallen zyn veele ende diverse vreemde geschiedenisse ende acten, gelyk in dese *Groote Wonderlyke Weerelt* klaerder en breeder beschreven zyn, achter het selve te wesen niet vande aldergeringste weldaden van God den mensch ghegeven, maer wel een vande meeste, want wat is doch inde Werelt Heerlijcker, eerlijcker, ende treffelijcker als Landen ende steeden te bezichtigen ende doorwandelen, als meede van't ghene my daer inne is ontmoet ende bejegent, zo hebbe ick dan mede myn kleyn Talent pont in't werck stellende, beschreven de groote wonderlijckheden die my op de reyze zyn voorgevallen, als synde alles ('t gene U E. alhier verhaelt wort) de oprechte waerheyt, waer over my noyt gene moeyte en heeft verdrooten, ende nu oock in dezen geene kosten en hebbe gespaert om't zelve in't licht te brenge, hoopende dat U E. daer inne zodanigen vermaek zult vinden, dat U E. tot nuttigheydt ende opmerckinghe mach strecken, veel van 't werck zelfs te zeggen ofte prysen dunckt my onnodigh te zyn, goede waer moet hem zelfs lauderen, ick tvvyffel dan niet ofte dit onderzoeck ende door lezen van myn Boecxken de *Groote Wonderlijcke Wereldt* zal U E. strecken tot nut ende profyt, goetvvillige Leezer, het Historie schryven is by alle verstandige altijt seer pryze-

lyck geweest, ja self by God aengenaem, overmits een yegelyc daer uyt kan leeren 'tgene hem tot voordeel ofte schade kan dienen, ooc hoemen hem in zulcke voorvallende zaecken te komporteeren heeft, dierhalven dan dat dit een groote weldaet Godts is, betuygt de Hooge Majesteyt zelver daer mede, dat hy aldereerst de Historien heeft laten beschryven door sijnen dienaer Moisem, die ten eersten beschreven heeft wat voor de Sundvloot gheschiedt is (wat souden de menschen hier anders iets van geweeten hebben?) tot op sijnen Doot toe. Ende noopende de voordere gheschiedenissen nae sijnen Doot, van Josua, in de Boecken der Rechteren, Samuelis, der Coningen Chronicken Esdrae, Nehemiae, ende der Machabeen beschreven, is niet alle 't selve geschiet door ingevinge des Geests Gods, tot versekertheit vande nakoomelingen? De Heidensche Histori-schryvers hoe wel zy van andere materien ende geschiedenissen handelen geven nochtans dickwils inde aenwysinge der tyden ende jaren de voorgenoemde Goddelijcke Scribenten de hant. Ia maeckten menighmaal de Prophetische schriften (die anders in haar selven doncker zoude wezen) met hare Historien klaerder en lighter om te verstaen, 't is ook zo dat de voornaamste Monarchen ende Prinsen deser Werelt hun zelven oock niet en hebben gheschaemt te leezen ende te onderzoecken, 't geen zy naer mochten volgen: gelyck Suetonius vanden Keiser Augusto betuight, dat hy in alle zijn studeeren meest acht ghenomen heeft op de Historische exempelen, nae de welcke hy alle zyne zaecken meest aengerecht heeft: gelyckmen oock van Carolo Magno leest, dat hy met groo-moete ende onkosten geleerde mannen, ende insonderheit sodanige die de Werelt doorwandelt hadde, ghesocht ofte doen soecken heeft, ende de selve uyt de ghemeene middelen gageerde, die de voornaamste Historien by een souden brenghen, omme de selve naar te moghen leesen ende ondersoecken wat best tot sijnen dienst oorbaarlyxst was, dat meer is, heeft alle avonden ter Tafel sittende hem eenighe Historien, met de schoone spreucken der treffelyc-

ker Helden, ende 't gheene sy bezocht ende doorwandelt hebben, voor doen leezen, om daer uyt te leeren wat hy doen ofte laten zoude, waarde Leeser laat U E. dan niet verdrietigh zyn dit myn Boecxken te door leesen, mogelyck ist U E. in den aenvangh van't leezen zoo dienstigh niet, als het wel gewis met opmerckinge doorlezen hebbende op't eynde uytvallen zal, Zelymus den Turckschen Keyser den Vader Salmani hoe wel hy een erfvyandt was der Christenen, heeft nochtans zonderlinge lust ghehadt tot den Historien te lezen: invoegen dat hy de gheschiedenissen Alexander Magni ende July Caesaris met extraordinarie groote onkosten inde Griexsche tale doen overzetten hebbende, hem zelven daer inne met ghestadigh lezen zulcx gheoeffent, ende daer uyt oock zoo veel gheleerdt heeft, dat de Soldaten van Egypten van hem overwonnen, mitsgaders gheheel Egypten ende Syrien onder zyn gebiet zyn gebracht geweest, so hebbe ick niet konnen naerlaten U E, desen mynen gheringhen arbeydt dien volgende willen presenteeren ende dediceren, ende dat also gestelt op't bondichste ende kortste om den aendachtigen leser niet met eenige lammicheden ofte omwegen op te houden, vande welcke mogelyc andere sodanige Pelgrummagie ghedaen hebbende wel lichtelijck driemael so veel schryvers ende mogelijck met veel minder sin ende waerheyt soude doen, biddende V E. 't zelve my ten goede te willen houden, ende bevryden vanden laster muylen, die doch altyt zo geneigt zyn, liever ander luiden arbeit te berispen, dan selfs yets beters te maken ofte aen den dagh te brengen, te meer alsoo ick wel weet ende verseeckert ben, dat noit soo perfecten werc van sodanige reysen ende desselfs vreemdigheden uytgegaen en is, 't welck de benyders niet onbenyt sullen konnen laten. Biddende insgelycx God den Hemelschen Vader, ende Heer aller Heeren dat hy V E. in syn genadige protextie, ende bescherminge gelieve te nemen. Ende VE my doch te excuseeren, waer inne ick (onwetende) een faute ofte

abuys mochte hebben. 't is gewis zoo dat ick myn uyterste neerstigheyt om U E. te dienen, hier inne naer myn krancke vermoghen hebbe gedaen, de principaelste insicht daer van by my is gheweest, dat het U. E. mochte strecken tot nut ende proffyt insonder als het U E. meest van noode zoude moghen zyn, Ick ben dan voldaen, als maer 't Boeck zyn op schrift voldoet, dat is (goetvvillige Leeser) dat het U E. mach stichten, ende met eenen vermaken waer toe voor al van nooden is dat het klaer en verstandelyck zy in het welcke hoe groote vlydt oock aenghevvendt is, ick evenvvel my zelven niet allesins hebbe konnen genoech doen, gelyck ick oock duchten den Lieven Leeser niet te zullen gedaen hebben, die rest al te samen is ydel ende buyten ons, die nergens van vverck moeten maken, dan van 't gene dat vorderen kan tot onzer onsterffelyck en Heerlijck-vvordinge, die ick U E. van gantscher herten toevvensche, Den goeden God ghelieve V E. daer inne by te zyn, met soodanige genade ende hulpe als zyne Heylige vvysheyt achtet V E. van noden te zyn. Hier mede eyndende blyft altesamen hertelyck gegroet, ende dien milden, goedertieren, ende barmhertigen God, bevolen, Amen.

Actum in Amsterdam *den* 20. *Meert*
Anno 1659

Een kordt Waerachtigh verhael vande gantsche Aertbodem, op wat mannier die afgedeelt wort als, *Europa, Asia, Africa, America*, ende wat in elcke deel voor Machtighe Koninck-rycke en Heerschapen leggen.

HOe Godt Almachtigh in't begin Hemel en Aerden gheschapen heeft, en den Hemel vande Aerde ghescheyden, de Werelt rondt met water omringht, en dat water in Zee en Stromen door gheleydt, doe heeft Godt den mensch tot eenen Heere en Hooft over de Aerde ghesedt, en heeft haer goedt en quaet voor de ooghen ghestelt, waer door de swaecke mensch met toe doen vande Slanghe vrucht der erkentenisse ghenooten heeft, soo dat vvydit noch voelen, en als Pelgrims onse leven moeten eyndige.

Soo willen vvy nu dan beginnen met de beschryvinghe vande Aertbodem, vvelcke in twee deelen ghedeelt syn.

Ten eerste vande twee groote en vaste Landen des Aertbodem, dit hebben onse Voor-ouders beschreven in drie deelen, namentlyck: *Europam, Asiam*, en *Africam*, dat andere vast Lant wordt gemeenelyck genoemt *Americam*, en dat van *Americo Vespucio* een *Florentiender* heeft dit Landt opgevonden, Anno 1497, doch is niet om daer over te murmureren also alle Geleerde hem dat toe schryven, *Christofforum Columbo Geneveser*, dese is de eerste gheweest die dit Landt om ghezeyldt heeft Anno 1499. Dat selvighe Landt kan bequaem in twee deelen ghedeelt worde, op de wyse als in *Mexianam* en *Prevanam*, dese hadt int Zuyden vande Straet en het Eylandt van *Magellanica* byde oude Historis schryvers, is het ghehoude voor het derde deel van de Wereldt, en wordt ghenoemt *Zuyderlandt* of *Magellanica*, na de naem van *Ferdinandus*

Magellanus, welcke dese Eylande op gevonden heeft, Anno 1520 die heeftse met den eerste voor vaste Lande aengesien, anno 1616 Is dit Lant beeter ten voorscheyn gekomen door I*acobus de le Maire*, die vondt daer noch meer Eylanden in't Zuyden die met een breede Zee omringht waren, daerom wordt nu de Werelt in vijf deelen verdeelt, te weten: *Europa, Asia, Africa, Meriana*, dat is dat Noorder *Pervana*, dat Zuyder *America*.

Evropa.

VAn waer dit syn naem van daen ghekregen heeft is onseecker, doch syn veele meenen dat de naem *Europa*, van de Dochter *Agenoris* Koningh van *Venecien* van daen komt. Dit Landt wierdt van alle Histori schryvers vermaerdt het beste Landt te weesen, niet alleen om de schoone Lande en Steede, maer om dat Godt den Heer haer lieden gheopenbaert heeft, het Woort Godts, en syn Heylighe Sacramenten, int Oosten wort het *Asia* ghescheyde door de Revier *Tanais*, int Zuyden wordt het ghenoemt het Water *Meotides*, rechtevoort wordt het geheete *Mare delle Zabacche*, en *Pontus Eurimus*, ofte *Mare Maggiore*.

Van *Africa* wordt het ghescheyde door de Middelantse Zee, in't Westen en Noorden hiet het de groote *Oceanum*, haer princepaelste Landen syn int Westen, *Hispangien, Gallia, Germania, Italia, Slavonia, Gracia, Hungaria,* P*olonia, Littawen, Muscovia, Ruslandt, Denemarcken, Noorweghen, Sweeden*, en de schoone Eylande *Engelandt, Schotlandt,* H*ybernia* en *Yslandt*, in de Middelantse Zee *Cicilia, Corsica, Sardinia, Majorca, Minorca*, met veel meer andere plaetse die men inde Landt Karten licht vinden kan.

Hispania

HEt is met de Zee heel beslooten behalven de Pyrenese Gheberghte, aen welcke zyde het van Vranckryck afscheydt het was voor dese in drie deelen, welcke ghenoemt worden, *Hispania, Terraconensis, Lusitania*, en B*oetica*, het heeft ghehadt in ouwe tijde veel Koninghrycke, namentlyck: *Castilia, Arragonia,* P*ortugael, Gallitia,* L*eon, Navarre, Toledo, Valentia, Muroia, Granada, Cordua*, en *Algarbe*. Dese Landen syn overvloedigh Ryck gheworden door de *Americaense, Africaense, Arabise, Persise, Indiaense, Moluckse*, en *Chinese* Zeevaert, ooc heeft het Koninckryck van Spangien, veel Rycke Landen, Steede en Kastelen, de voornaemste dinghen die nae andere Landen ghestuert worden syn dese, Wyn, Reys, Oly, en noch meer van alderhanden Spaense Vruchten, als Zy, Wol, Lammervelle, Kurck, Harst, Stael, Ysser, en Wapens.

Vranckryck

DIt Landt is in Oude tyde ghehoude gheweest voor het treffelyckste Koninckryck in gheheel Christenryck, het is heel vruchtbaer van alle dinghen, dat noodigh is tot s' Mensche leven, 't heeft overvloedt van Wyn, sy stueren de Wyn over al in veel andere vreemde Landen, daer syn veel groote Landen in,

en heeft 15 Aerts-Bisschopdommen en 108 ghemeene Bisschopdommen, veel groote Rycke Steede, en 132 duysent Kercken, de inwoonders des Lants syn schoon, en lange Iaere swaere krygh gehoude tot noch toe. Het geeft verstandighe gheleerde Mannen in alle *Faculteyten*, de beste waeren die zy versturen in andere Landen, is Tarf, Rogge, Osse, Varckens, en andere dieren meer, Oly, Karstenghen, Mangelen, ghedroode Pruymen, Kralen, Kanafas, en Bontwerck.

Italien.

IS de Moeder vande Latynse spraeck, het streckt nae't Zuydt-Oost, als een Arm na de *Tyrenise* en *Adriatese Zee*, het komt tegen 't Weste aen *Vranckryck*, en tegent Noorde aen Duytslandt, het wordt van dese Lande afgescheyde door de *Revier Varus* en den *Alphise Gebercht*. Het is omringht met de Zee en heeft inde tyden, en na de tyde vande gheboorte onses verlosser Iesum Christum seer gefloreert, daerom worden sy gehouden voor de vierde *Monarch* des Wereldts, door de Heerlijcke Hooft Stadt Romen, toe vvarender indien tyden veel Koninghrijcke en Landen in *Europa, Asia*, en *Africa*, dit Lant heeft noch gelijck voor dese kloecke verstandige inwoonders, en heeft schoone Cierelijcke, Konstrycke gheboude Steede, onder andere is Rooma in oude tyde voor de Hooft Stadt vande gantsche Werelt gehoude geweest, *Venetie* de Ryckste, R*avenna* de Outste, *Napels* de Edelste, *Florencie* de schoonse, *Geneva* de Hoovaerdightste ofte prachtighste, en *Milano* de grootste, de voornaemste vvaren die uyt *Italien* ghestuert vvorden in andere Landen is, Reys, Zyde, Fulp, Satyn, Armezyn, Kaffa, Grofgrynen, Ras, Stammetten, Bomme-zyde, Festymen, Kostelycke Wapens, gesponnen Goudt, en Silverdraet, Aluyn, Gallen, Venece Glase, en Spiegels.

Duytslandt.

WOrdt ghehoude voor het grootste Landt van alle, en leydt recht int midden van veel Landen, na het Ooften grenft *Polen*, en *Hongaryen*, teghen het Zuyde *Slavonie* en I*talien*, teghen 't Westen *Vranckryck*, teghent Noorden I*utlant*, de Noorde en Oost-Zee, de inwoonders hebbe in Ouwe tyde Mannelijck voor haer vryheydt ghestreden, hebbe niet alleen veel heerlycke daden teghen andere Natien ghedaen, maer oock teghens de *Romeynen*, waer mede zy veel swaere Slagen gheslaghen hebben, sy hadde veel Volcks verlooren en ten lesten sloghen sy veel duysent *Romeynen* doodt, waer over dat sy nu in vrede syn, het is een stantvastigh Volck, en sy worden veel by andere Natien ghebruyckt tot den Oorlogh en tot Lijfgardy by Koninghs Hoofden, sy hebbe over eenige hondert Iaeren het Hooft vande gantsche Christenryck ghehadt, den Keyserlycke Mayesteyt tot haer Heer en Hooft, ghelyck *Tacitus* Schrijft is het in Christus tyden een Wilt Landt gheweest, maer ten Huydighen daghen is het met veel groote en vaste Steden, oock machtigh veel Kastelen en groote Dorpen, die niet ver van malkander legghen daer is veel gemeen Volck in, maer daer wort goede Policey en Regeeringhe in ghehoude, het is een vruchtbaer Landt, en daer is oock seer schoone Wyn, en schoone Rieviere en Stromen ofte stil staende Zeen, het is wel versien met Scheepen en veel Visschen, tis overvloedigh versien met kostelijcke zuere Bronnen, daer syn veel Warmen ghesonde Baden, het heeft oock *Goudt, Silver, Kooper, Tin, Loot* en *Ysser*, de inwoonders oeffenen haer ghelijck voor dese in allerhanden Krijghs saecke, daer syn oock veel Gheleerden lieden van veelderhande Konsten, hebben daer veel bequame dinghen ghevonden als *Pulver, Gheschut*. en V*eurwerck*, de besten waren die uyt Duytslant gevoert worden, is *Gout, Silver,* K*ooper, Tin,* B*lick,* K*ooper-root, Aluyn, Quick-silver, suyvere* V*erve,* L*ym,* K*orn, Wyn,* Vis. *Wollen,* en L*ynwaet*

Bomosynen, Fustanien, Zwilchen, Wapens en alderhande *Ysser-werck,* K*ooperwerck*, en *Krameryen*.

Nederlandt

Het wort alsoo ghenoemt van wegens zyn ghelegentheyt, heeft 17 Provintien, als het *Hartogdom van Brabant, Gelderlant, Limburgh*, en *Lutsenburgh, het Graefschap van Vlaenderen, Artois, Henegou, Hollandt, Zeelant*, en *Zutphen, de Marck Graefschap des heylige Ryckx*, de Heerlyckheyt van *Vrieslandt, Mechelen, Uytrecht, Over-yssel*, en *Groeningen*, welcke alle schoone Landen zyn, daer syn 208 bemuerde Steede in, en over de 6300 Dorpe met Kercke, en veel Kostelycke Heere Huysen, dit Lant is vol met Treffelycke Reviere, de *Reyn, Mase, Mosel, Schelde, Yssel*, en andere waters meer. Het heeft veel bequame Zee havens, goede Verstandighe Schippers, en Stuer luyden, welcke de *Negotie*, wel weten te soecken om dat sy meest alderhande Spraecke kannen vande gantsche Werelt, het geeft kloeck Kryghs luyde te Water en te Landt, oock groote Konstenaers, in alderhande Hant-wercken, daer is oock gevonden de Konst van Boeck-drucken, en het Compas ter Zee, sy stueren na andre Landen, *Wollen, Linnen, Laken, Kamerdoeck, Goude*, en *Silvere-stucken, Zy, Kaffa, Armesyn, Baratten, Grofgryn* L*eytse*, en andere *Say*, heel en halve *Ossetten, Fulp, Bay*, en van alderhande goederen, die ons van *Oost*, en *West Indien* gebracht wort, als oock *Vis, Haringh, Botter*, en *Kaes*,

Denemarcke en Noorwegen,

syn groote en moye Lande, liggen tegen het Zuyde aen Duytslandt teghen het Oosten aen *Sweden*, teghen het Westen en Noorden syn zy beslooten met de *Zee*, dese *Koninckrycke* sende in andere

Landen, *Ossen, Garst, Mout, Stock-vis, Smeer, Hout, Bockxvelle Maste, Deelen, Ycke-balcke, Brant-hout, Pick, Teer, Swavel*, en dierghelycke Waren.

Sweden,

IS oock een groot *Koninckryck*, het Grenst nae het Oosten aen *Moscovien*, teghen het Zuyden aen de Oost *Zee* en *Denemarcken*, teghen het Weste aen, *Noorwegen*, tegen 't Noorden aen, *Finlant* en *Westerlycke Zee*, uyt dit *Koninckryck*, wort in andere Landen gestuert *Cooper,* B*lick, Kostelyck Ruygh werck, Elants velle, Osse Huyden,* B*ocks velle, Smeer, Garst, Mout*, en meer andere sulcke Coopmansschapen,

Poolen;

Heeft onder hem *Littauwen,* P*odolien, Cleyn Ruslandt, Pruysen, Coerlandt*. heel weynigh in L*iflant*, tegen het Oosten leyt het, aen *Moscovien*, en *Tartarien*. tegen het Zuyden, *Hongarien*, tegen het Westen aen *Duytslandt*, en teghen het Noorde aen de *Oost-Zee*, en *Moscovien*, de voornaemste waren die uyt dit *Koninckryck*, in andere Lande ghestuert worden, syn *Tarwe*, R*ogge*. en andere *W*aren, *Was, Honingh, Mee*, ghedroghde en ghesoute *Huyden, Vlas. Henp, Pick, Teer, Pot*, en *Wiedas, Wagen-schot, Klaphout*, en Dierghelycke *Coopmans* Waren.

Hongarien.

HEeft tegen het Oosten *Muldawen*, en *Wallachien*, teghen het Zuyden, *Bosniam* en *Kroatien*, teghen het Westen *Duytslandt* tegen het Noorden *Poolen*. 'Tis beschermt met Schepen, en Visse-

ryen, Revieren der Donau en andere Stroomen, en sy stueren in andere Landen, *Goudt. Silver,* K*ooper*, veelderley V*erven, Wyn,* K*ooren, Ossen*, en *Zoute-vis*..

Slavonia

HEeft tegen het Oosten *Bulgariam* en *Grieckelandt*, teghen het Zuyde de Golve van Venetien, teghen het Westen het Noorder deel van *Italien*, en tegen het Noorden *Duytslant*, en *Hongarien*, heeft verscheyde Landt schappen, als L*iburniam,* B*osniam*, en D*almatiam*,

Grieckelandt.

IS de Moeder alle Konsten en Geleertheyt, is tegent Oosten, Zuyden, en Westen, is omringht met de Zee, het grenst teghent Noorden, aen *Serdiam* en B*ulgariam*, sy hebben in Oude tyde Mannelijck voor haere vryheyt gestreeden teghen de P*ersiaenen*, en hebben seer getriumpheert, door A*lexander de* G*roote* die de derde M*onarch* der Werelt heeft opgerecht. Die waren die sy in andere Landen stueren is G*out,* S*ilver,* K*ooper*-R*oot*, schoone V*erve, Wyn, Oly, Fulp, Dammast, Turckse grofgryn* en *Hout*.

Engelandt.

HEt is met S*chotlandt* een Eylandt, het syn de grootste vaste Eylanden in *Europa*, het is van alle kanten met de Zee omringht, teghen het Noorde grenst het aen S*chotlant*, daer is een gesonde Lucht, daer is gheen groote koude of starcke Winter.

De Aerde is heel vruchtbaer daer groeyt overvloet van Kooren, en veele vruchtbaer Boomen, veel schoone Boschayens, treffelycke Fonteynen, schoone versche Stroomen, veel goede Zee Havens, schoone Geberght van *Tin, Blick*, sy stueren in andere Landen

K*arzay, Fulp,* B*ay, Zay,* S*affran, Tin,* L*oot,* B*lick. Tarwe.* G*arst.* B*ier* gedroogde H*arinck. steen* K*oolen*, en *Hout*.

Schotlant,

IS het Noorder deel van dese Eylanden, is mede met de Zee omringht, behalve tegent Zuyde daer het streckt aen Engelandt tis niet so vruchtbaer als Engelandt maer het heeft soo veel, als sy tot Levens Middelen van doen heeft, uyt Schotlant wirdt in ander Lande gestuert. Grof-Lake. Garst. Mout. Vis. Hout. en Steen-koolen.

Irlant

IS uytgenomen Engelant, en Schotlant het grootste Eylandt in *Europa*, heeft goede Weyden, daer is overvloet van Wilde diere, veel Zee en Revier vis, een groote menight van Voghelen maer niet veel vruchten. uyt oorsaeckt dat het een vochtigh Landt is. het is vry van alle vergiftige dieren.

Die Eylanden van Asores.

SYN goede en vruchtbaere Eylanden, en negen in't getal. namelyck St. Marie. St. Michiel Tercera. Graciosa. St. Georgi. Pico. Fayal. *de las Flores*. en *del Cuervo*. Tercera is de starckste onder alle heeft mede gewas van Weyte St. Michiel heeft Zuycker. en goede Weyten, noch synder schoone Eylanden. *Corsita. Sardinia. Sicilia. Candia. Negraponte. en Stalinie*. syn alle seer vruchtbaer van Wyn. Oly. het leyt inde Middelantse Zee.

Asia.

HEeft syn naem van *Asia* den Soon *Manai Lydi*, wierde afgesonden van E*uropa* door de Revier *Tanaim*, en D*uinam,* P*ontum Euxinum*, ende Zee genaemt *Mare del Archipellago* van A*frica*, door de Roode Zee en Enghte des Lants, die daer is aen het Noorder deel vande Roode Zee, tusschen Egypten, en Syrien.

Dit Landt gaet *Europa* en *Africa*, weydt te boven van groote Ryckdommen, en van schoone Peerelen, Edele gesteenten, en Speceryen, 't is in oude tyde seer goet gheweest, soo wel inde Heylighe Schrift als by de Heydenen. De Schrift ghetuyght ons dat dit het selve Landt is daer onse Voor-ouders *Adam*, en *Eva* gheschaepen syn van Godt int Paradys, het is de selve plaets, alhoewel het de Mensche niet vinden en kan, soo is het seker te geloove dat het *Syrien* is gheweest, en dat door de omstandighheden die ons inde Heylighe Schrift naghelaten is, *Genes*. 2. de vier Rievieren daer Moses van Schryft, waer over men kan mercken dat dit de plaets moet wesen door, dat dese Revieren rontom *Syrien* komen. Hier leyt oock het Lant van Beloften, waer van soo veel in't oude en Nieuwe Testament ghesprocken wort, waer Godt hem meenichmael gheopenbaert heeft, daer Christus gevvandelt, gheleert, ghepredickt, en eyndelyck voor onse Mensche geleede gestorven, begraven, opghestanden vanden dooden, en van het gheweldt des Duyvels, en eeuvvighe doodt verlost heeft. Dit Landt *Asia*, is by de Heydenen seer vermaerdt gheweest, om dat alle *Natien* daer uytghesproeten syn, by name de twee eerste Monarche des Wereldt, die hebbe gehadt die van *Asirien*, en daer na van *Persien*.

De voornaemste Landen en deelen van *Asia* is het Oosterse deel van *Moscovien*, die alle meest op de paele van *Europa* ligghen, als *Tartarien, China, India Orientales, Zarratten. Corasan, Sigistan Chirman,* P*arthia,* P*ersia; Media, Assyria, Armenia, Natolias, Syria,* en A*rabia*.

Heeft veel Eylanden onder, en heel Ryck, namelyck: S*umatro, Iava,* B*orneo,* C*elebes, Molucken, Gilgolo, Mindanao, Luconia*, en dat groote I*apan*.

De waren die uyt *Asia*, in andere Lande gestuert worden syn, P*eper, Nagelen, Nootemoscaten, Foly,* B*alsem, Oly, Rebarber, Muscus*, de beroemde Wortel *Cina*, de Medecyn steen B*ezaert*, en noch veel Kostelyck en Edel Gesteente, kostelyck P*eerelen*, overvloedt

van P*astelyn, Zyde* D*amaste,* K*ritsen,* K*ibesols,* P*aradys Vooghels*, en noch veel andere Rareteyten, en andere C*oopmansschappen*.

Africa.

IS oock mede een deel van de Wereldt, een groot gheweldigh Landt, wordt int Oosten van *Asia* ghescheyde door de Roode en Indiaense Zee, die daer om loopt tot het Zuyder deel, in't Westen heeft het de groote *Oceaense* Zee, int Noorden wordt het van *Europa* ghescheyde door de Middelantse Zee, soo dat het een Eylandt is uytghenomen dat het aen *Arabien* grenst met een kleyne enghte des Landts.

Vande groote van dese Landen wort het in Oude tyde ghedeelt in veel Provintien, maer nu wordt het in vier Deelen verdeeldt, namentlyck: B*arbariam, Numidiam,* L*ybiam* en *Moorenlandt*. Die waren die uyt *Africa* in andere Lande ghestuert worden, *is Gout Silver, Olyphants-Tanden, Katoun,* K*rockedrillen* die daer syn in overvloet, met noch meer andere Rareteyten.

America,

HEeft syn naem van *Americo Vespucio* ghekreghen, die heeft het opghevonden Anno 1497. *Christofforom Columbo*, dese is de eerste gheweest die dit Landt om ghezeyldt heeft Anno 1499. Dit *America* wordt ghedeelt in twee deelen, dat eerste *Mericana*, dat andere *Pervana* ghenaemt, een deel is onder Spangien, een deel is onder het Nederlandtse ghebiet, sy hebbe verscheyde plaetse die sy bewoonen en met starcke Castelen beset houden. Het is heel Ryck van Gout en Silver, Ia soo overvloedigh dat de Koningh van P*eru Atabalipa* ghenoemt, die vande Spaense gevanghen ghekregen wierde, en voor syn Ransoen Boot soo veel Gout als de

Plaets 22 Voet lanck was, en 17 Voete breet, en soo hoogh als hy Reycke konden met syn' Armen te geven, ofso zy *Silver* begeerde, woude hy soo veel geven als tweemael de plaets groot was, en vullent tweemael so hoogh tot aen het Dack van de plaets daer hy sat. De Historien melden dat de Spangiers int eerste toe sy daer quamen de Paerde haer voete lieten met Goudt en Silver beslaen, uyt dit Lant wort in *Europa* gebracht *Gout, Silver, Edel-gesteente Beser-steen, Salsaparilla*, een groote menichte S*uycker, Bresilien Hout, Katoun, Kostelycke Bloemen, Meer Katten*, en alderhande Cierlycke ghebloemde Voghelen, en noch meer andere waren, en Medecynse Kruyden.

Magellanica

DAer van schryven de Oude Historis schryvers, gelijck geseyt is dat sy daer van woude maken de derde deel van de Wereldt, maer het is seer slecht uytghekomen, het bestaet maer om eenighe Eylanden int Zuyde de Straet van *Magellanica*, het wordt soo geheeten na de naem *Ferdinandus Magellanis* die heeft het geopenbaert Anno 1520. hy betuyght dat hy aldaer ghesien heeft groote Mensche ontrent 9. of 10. voet lanck, en hy heeft in dese Eylande verscheyde vueren sien opgaen, die de Inwoonders maekte van wegens de koude, hy heeft dit Landt genoemt *Tirra del Fuego*, dat is': Vuer ofte Vuerlandt, waer aen wy vernamen dat het een groot en Vastlant most wesen, het streckt Oost en West-waerts tot aen *Nova Gunea*, daer is nu gevonde een Witte Zee, soo door *I.* L*emair*, Anno 1616. die heeft dese Eylanden omghezeylt tot *Indien* toe, en oock door A. *van Diemen*, Anno 1642. die ontrent 640 mylen Zuydelijck als *Gunea* heeft ontdeckt van Diemens-Landt, die selvige liep noch Zuyd-werts om, is Oost-waert *Nova Gunea* omgezeylt en soo Westwaerts aen in Indien gekomen. Waer aen men dan seecker besluyten kan, dat alle de beschrijvinge en afdeelinge van dit Lant, *Magellan*, of *Terra Incognita* maer Fabele syn.

De Groote Wonderlycke Wereldt;

NV om een aenvangh van alle mijn wonderbaerlijcke ende niet min periculeuse reysen te lande te beginnen. Soo sal ick met Duytslandt beginnen, daer ick tot een Stadt quam ghenaemt Breslau; seer vermaert in Koop-handel, daer door loopt een Rivier, ghenaemt den Oder: de selve Riviere springht uyt een steen, daer de Kinderen tot de knien toe in loopen spelen. Geen twee mijlen daer van daen, kan wel een swaer geladen Schip varen, alsoo 't een stil staende diep water is. Daer mach wel het spreeckwoordt van ghekomen zijn. Stille wateren hebben diepe gronden. Van dat stille water quam ick in stilte binnen Weenen, daer Keyserlijcke Majesteydt zijn Hof houdt. En soo quam ick int Landt Ongeren, daer ick drie passen door moste: te weten, de pas van Ongeren, Duytslant en Turckyen. Op de Turcksche zyde leyt een Kasteel, ghenaemt Nieuw huys: om de Turcken het overkomen, en der Christenen roof ende prijs-makinghe te beletten. En op de zijde van Ongeren leyt een sterck Kasteel genaemt Roob, 3, of 4. dagen reysen van Weenen dat heel periculoos is van den Turck. Daer loopt een groote strenge Rivier, ghenaemt den Donau, en loopt in Turckyen teghen de Son.

Daer ontrent leydt een plaets daer veel miraculen sijn te sien, en een Kasteel op een hoogen bergh. Oude Borgers daer woonachtigh, hebben my voor waerheydt geseyt, dat het selve Kasteel in oude tijde verdestrueert was. Daer was, seyden zy, een Koningh van't Lant Turckyen, eertijts genaemt Crabataslant. En soo als de Koningh van Crabates uyt zijn landt verdreven was, soo vluchten hy met sijn Huys-gesin en veel duysent menschen op het voorsz. verde-

strueerde Kasteel. Ende soose seggen, soude de Satan al dat volck wegh gevoert hebben. Sy seggen mede, dat de voorsz Koningh een groote schat ende rijckdom op dat Kasteel soude gebracht hebben. Veele souden die buyt wel aenstaen, maer niemant derft sich op het Kasteel begeven.

VVat sal men seggen van de Coningh van Crabaten?
Verdreven uyt zyn Landt, van zyne ondersaten,
Hy nam sijn vlucht op een vervallen out Casteel,
Met vrouw en kinderen, en huys-dienaren veel,
En menschen duysent tal haer sochten te salveren,
Om dat het muytend volck haer niet en souden deeren;
Voorsichtigh hadden sy voor menschen haer ghewacht,
Maer hebben gants niet op de Satan eens gedacht,
VVant hy heeft Coningh en al 't sootje mee ghenomen,
Of dat nu is gheschiet int waken of int dromen
Dat weet men niet te recht. En of hy al de Schadt
Heeft mee genomen, die de Koningh by sich hadt.
Alleen soo weet men dit, dat niemant is vernomen
Of naderhant gesien, weer vant Kasteel gekomen
Sy moeten wonder wel daer worden getracteert,
VVant niet een van den hoop, die eensjes weder-keert.

Niet verre van het voorsz. Kasteel, siet men anders niet, dan kleyne huysjes van vier Steenen, yder steen ontrent van achtien voeten langh, en twaelf voeten breet. Dese huysjes zijn van vier steenen op zijn kant ghesedt, te weten: twee steenen aen beyde zijden, de eene aende rechter, de ander aen de slincker-handt tegen den anderen overstaende, ende een steen achter die de zijdel-steenen sluyt, en boven een steen die dese drie steenen deckt, ghelijck een solder, voor is een vryen ingang. Niemandt is soo moede, die lust heeft haer daer wat te rusten. Sy seggen daer dat het geen menschen werck is. Alsoo de huysen by menigten hier ende daer op de wegen gevonden worden, ende zy gheen staende ofte blijvende, plaetsen hebben, door het groote ghespoeck alsoo dat de Satan hier domineert, en met de huysen speelt, ende nu hier, en dan daer met de huysen is, soo dat het reysende Volck dat daer voor-by reyst, een grouwel hebben om daer voor-by te trecken. Daerom men oock in twee daghen reysens, daer ontrent gheen volck en siet.

Niet ver van dat kasteel men huysen siet als kotten,
Niet anders van fatsoen als Boeren Verckens-schotten,
Maer dese sijn van steen drie kantigh opgebouwt.
Voor is den ingangh vry, maer niemant is soo stout,
Al waer hy noch soo moe, en dat den Hemels regen
Met tonnen storten uyt, die daer rust onder wegen.

VVant men houdt voor gewis de drommel daer regeert,
Soo als hy met dat goet die huysjes domineert,
Daer staender veel int wilt, d'een hier, en daer, en ginder,
Die hy dickmaels verplaetst, dan veel, dan meer, dan minder.
Na dat hem gelust, te pas komt, ofte niet,
In twee dagh reysens men geen volck ontrent en siet.

Want de Reysigers vinden somtijts eenighe teyckens van't ghespoeck. Ick ben gekomen op de eerste Frontier Stadt van Turckyen, genaemt Oven Stadt in Duyts: en op zijn Turcks Cassobabodon. Wijt 14. duytsche mijlen van het verdestrueerde Kasteel, op de zijde van Weenen. Ick woonde daer ontrent vijf of ses maenden by een man die Koopmanschap op Weenen handelde, ende also de Koopman eens van Oven-Stadt op Weenen most, soo nam hy my mede, om dat hy mijn Moeders tale, scheen van doen te hebben, en te meer, alsoo ick mede Hooghduyts sprack, en de Turcksche tale al begon te begrijpen Soo reysden wy op de ander zijde van de Riviere de Donau, op de kust van Ongeren, na een Stadt genaemt Madjar op Ongers, en Sevenbergen in duyts. Daer loopt door dat selve Landt veel waters, ende in dat selve Landt is het warmer van natueren als in Duytslandt: want het grenst aen Turckyen. En daer siet men Mereminnen, soo Mans als Vrouwen, in groote menighte by schoon weer haer vermaken, slaen met de handen op het water, daer de reysende man van verschrikt, ende zy mede, als zy ymandt sien, duyckense stracks onder het Water. En soo haest en keert men sich niet om, of sy sitten weer op sommighe plaetsen aen strant. En by nacht reyst niet garen ymandt over de selve wegh. Maer dat volck van dat Landt, die Ongersen ghenaemt worden, die segghen: als men een Pick-keers of Fackel in de handt heeft, dat de half menschen dan uyt het water niet derven komen. Voor dese is in Hollant inde Purmerenter Meer, oock een Meremin gevanghen die sy binnen de Stadt Haerlem leerde Spinnen In dat water vertoonen sich oock ooghen-schijnelijcke schoone Roosen, die na een toe komen drijven, ende de aensienders nooden om gegrepen te worden: Die de Roosen met zijn handen schept, vindt door het verborgen brandende fenijn deser Toover-Roosen, sijn handen datelijcken soo gheswollen en ontsteken, dat daer qualijck heelen aen is.

Men siet half menschen daer int water sich onthouvven,
En onder syn zy Vis, soo wel de Mans als Vrouwen.
Sy hebben mee haer lust, met spelen handt gebaer,
Sy op het water slaen, tot schrick die komen daer.
Als sy weer ymant sien van schrick sy duycken onder,
Dus schrickt de een voor d'aer, en bey is't niet besonder.
Soo haest men sich om keert, zy sitten weer aen strant,
En baeck ren inde Son, of spelen met haer hant,
En niemant garen wil daer 's nachts voor by passeren,
d Inwoonders van dat Landt, de Reysigers dit leeren.

Een Fackel in de hant of oock een keers van pick
Haer onder 't water hout, door schijnsel of door schrick.
Dit water geeft u mee veel Roosen, schoon in d'ooghen.
Maer diese grypen op, die vinden haer bedrogen.
Want 't is een slim fenyn, dat u so schoon vertoont,
En u nieuws gierigheyt met hant geswellen loont.

Daerom moet een reysend' man voor dit kruytje (roert my niet) sich wel wachten: maer het is een seer schoon Landt van alle kostelijcke dingen. Niet verre daer van daen leydt een Stadt, ghenaemt Madjar, in de selve Stadt wordt veel Ongers gout gegraven, daer de Ongersche ducaten van gheslagen worden. Het volck daer te lande is van grove ghestalte, en van de hoovaerdighe duyvel niet weynigh beseten, doch de Vrouwen meer als de Mans, want de Vrouwen dragen een krans van kostelijcke Peerlen op haer hooft, niet anders dan ofse met de Peerlen ghebooren waren, so sijn de Peerlen in haer hooft hayren verwert. En de Mannen proncken met Peerlen op haer Hoet. Ick hebbe Vrouluy gesien, die soo veel silver gelt om haer hals droeghen, dat ick my daer over verwonderden, en hadde het silver liever ghehadt als de Vrouwe. Ick liet haer draghen datse moede waren, en gingh van daer op de Stadt Presburgh, die grenst aen Ongren in Oostenrijck: 't welck den Roomschen Keyser toe komt. Van Presburgh quam ick op Weenen, daer ick twee jaeren by een Venetiaens Koopman woonde, om dat ick mijn Hoogh-duyts so wel kost spreken: ick hadde ghenoegh aen de Stadt Weenen te sien, de Vorsten hadden haer ghenoeghen te Hove by den Keyser, ende alle andere vreemde Natien konden haer vermaken in de groote handel die daer passeert uyt alle uyt-heemsche landen: want het grenst op een zijde aen Polen, ende op de ander zijde aen Ongeren, en aen Turkyen en Italien mede, behalven alle andere verscheyden landen van Duytslant, die onder de gehoorsaemheyt des Roomschen Keyser staen.

Van de twee wonder-straten binnen Weenen, sal hier na op zijn behoorlijcke plaetse gesproken, of gheschreven worden.

My is van verscheyden Burgers ende Koopluyden vertelt, dat voor eenige Eeuwen de Turck met een leger van drie-mael hondert duysent mannen voor Weenen quam, in meninghe 't selve door ghewelt van wapenen te winnen, maer siende wat al duysenden hy door vergheefsche stormen ghespilt hadde, en wat een kleyne hope hy op de Stadt hadde: Doen veranderden hy van voornemen, en ghebruyckte in plaetse van ghewelt, practijcken. Soo dat hy met macht zijn Leger over de Donauw sloegh, een groot eynde weegs van de Stadt, alwaer noch het teken te sien is daer hy eerst begon na de Stadt te graven, hy hadde al ontrent een Huys hooghte diep onder de aerde na de Stad gegraven, en als hy int eynde met graven, heel diep en ver onder de Stadt ghekomen was, en voor hadde de Stadt te overrompelen, soo wout juyst wesen dat een out man by de wegh op straet sadt, en aelmoesse van die lieden versocht, en alsoo het stil by hem was, soo docht hem dat hy een ghewemel onder hem hoorde, en wat scherper daer op lettende, doch hem dattent gravers moesten wesen, waerom hy

alarm maekte, ende de Officieren op de been kreegh, die qualijck konden dromen dat hare vyanden haer so na waren, dus setten sy een trommel over eynde, en leyden daer een handt vol erreten boven op die t'eenemalen opspronghen, als die onder aertsche vyanden doende waren, doen stonden sy verbaest, en saghen hoe't met haer gheschapen was. Doe gaven sy de moet noch niet verlooren maer graefden onder de aerde teghen haer gravers aen, en sette in haer kuyl oft grave soo veele kruyt als haer noodigh dochte aen de eene zijde, ende lieten op de ander zijde de Donauw hare vyanden in lopen, soo dat de Turcken by duysenden in de locht vloghen, doen dat verborghen kruyt vuyr braeckte ende de logghe aerde boven dede barsten om haer kracht en vlamme ruymte te gheven, de Turcken die dese Stadt meenden ghewonnen te hebben, mostende selve met groote schade en schande verlaten. De vreughde vyeren en crioelige blijtschap der Inwoonderen van Weenen over dese groote victorie getoont: is niet te beschrijven. Op deselve plaets daer de Turcken haer begraven hadden, sijn twee schoone heldere lichte straten onder de aerde gemaekt, van de eene zijde gaetmen met hondert en twintigh trappen neerwaerdts inde onderaerdsche Straten, aen de ander zijde teltmen even so veel trappen int uyt gaen op-waerts. Ick selver hebbe verscheyde reysen de trappen neergaende ende opgaende getelt. Ick hebbe daer vele rare ende schoone stucken gesien, en onder allen aenmerckens waerdig de drie brugghen over de drie ghedeelten des Donauws sigh ghesamentlijck een halve Duytsche mijl in de lenghte uytreckende. De voorighe bruggen pleghen altoos van het water ende den Ysgangh wegh ghespoelt te werden. Maer dese brugghen sijn konstelijck en in korten tijdt van eenen meester daer soo heght en vast ghestelt datse alle ghewelt van water en Ysgangh trotzen. Dit meesterstuck stondt hem dier en kosten hem sijn ooghen: want hy te Presborgh ontboden was om sijn konst deelachtigh te maken, wierdt door jalousie op sijn konst van sijn eerste meesters belaedight, hy vernemende datse nae sijn ooghen donghen en sijn konste nerghens meer ghelden mochte: Versocht dat hy maer eenmael heen en weer over sijn ghemaeckte brugghe mochte gaen, voor het verlies van sijn ooghen, dat hem toeghelaten wierde. Als hy daer nu over ginck soo schopte hy met sijn voedt teghen een spijcker, dat de spijcker uyt de Brugh inde Donauw vloogh, waer over de brugh die te vooren vast stont datelijck aen't wiegen geraeckte, ende noch tot deser uuren sich heen en weer beweeght, gelijck een wiege als daer ymant over gaet.

De rariteyten al van VVeenen te beschryven,
En is niet mogelijck, daerom laet ick het blijven,
Maer onder allen, my dit dunckt aenmerckens waert.
Dit wonderbare werck dient eerst wel recht verklaert.
Drie brugghen over Donauws drie gedeelten leggen,
Dit heb ick van het sien, en niet van hooren seggen,
Een halve Duytsche myl zyn dese bruggen langh
En vast, dat donauws macht sy trotsen met haer drangh

Voor dese bruggen, kan gheen brugh den Donauw weeren,
Haer stercke snelle loop, noch ooc gheen Ysgangh keeren:
Maer deze brugghen zyn soo konstelijck ghemaeckt,
Dat sy van Donauws vloet, noch oock van ysgangh kraeckt.
De meester die dees brugh soo konstelijck bedachte,
Die des Donauws gewelt, soo schemperlyck uyt lachte,
Most voor bedongen loon, sijn oogen geven toe:
Doen hyt te weten quam, denckt, hoe hy was te moe:
Hy badt de Magistraet sy wilden hem ghedogen
Syn brugh eens t' overtreen voort missen van sijn oogen,
Dat wiert hem toegestemt, wraeck lust hem oock so port
Dat met sijn voet hy uyt de brugh een spycker stort.
Die in de Donauw vloog, stracx teegh de brugh aen 't wiegen.
Het werck-stuck dat en kan syn meester niet bedriegen.
Nu is de brugge los: te vooren stontse vast:
Soo volght altijdt het quaet, en op sijn meesters past.

Ick liedt de miraculeuse wiegh-brugghe, Ende vertrock op Niekelsburgh, zijnde de woon plaetse des Bisschops van Niekelsburgh, een uytstekendt dartel ghebouw, seven mijlen weeghs van Weenen. Mijn oogh versaedt van dat ghebouw: keerde ick my op Crems de Schure van d'Italiaensche en Duytsche handel. Van daer weder op Praghe daer het niet sonder perijckel naer toe te reysen is, van weghen de wilde Swijnen, die des Somers grootelijcks de Rog en Tarw beschadighen, ende des Winters op de menschen haer slacht-tanden wetten: soo dat den reysenden sich met goet gheweer wel dient te versien, niet alleen teghens de Swijnen, maer oock teghens de Bosroovers, die twintigh mijlen van Crems de weghen onveyligh maken, nu ick de mensch-slachtighe Swijnen, en de Moort roovighe Bos-duyvels ben ontspronghen, wil ick my te Praegh t' School besteden onder de ghetemde Scholieren, om de Boheemsche tale mede te leeren.

Ick sal hier in't kort Praegh in't groot uytbeelden: Praegh is een seer groote schoone Stadt vol prachtighe ghebouwen sonder wallen, vast met haer eyghen huysen aen malkanderen gheslooten. Daer loopt een Revier tusschen de Stadt Praegh, ghenaemt Mult, en tusschen de kleyne zijd, daer is een Berg genaemt de Witte-bergh, die in de Stadt kan schieten. Daerom hebbende een witte Bergsch-Bril-Kasteel op een hoogen Bergh gemaeckt dwars tegen over de Stadt, ende werdt genaemt Riffien. Dat selve kan vyer geven opde witte Bergh tot bevryinghe van de Stadt, Praegh is seer volck-rijck, en vol alderhande kostelijcke Waren. Ick liedt die schoone stadt en trock thien mijlen daer van daen op Teplis. Daer springht uyt de Aerde een miraculeus heylsaem heet water, daer veele Vorsten ende Heeren nae toe trecken om te baden alsoo het seer goet is voor allerley sieckte, en heel sterck nae swavel ruyckt, en daer

ontrent wort oock veel swavel van ghemaeckt, dat selve water, seggense, dat is goet voor luye wyven, als sy het vyer maken willen, om eyeren te kooken, soo nemen sy een doeck en doopen de selve eyeren met de doeck in't water, soo sijnse terstont gaer: en willense die hart hebben soo moetense twee maal indoopen. Ick was daer ontrent twee maenden stil, om my te baden, en om de plaats met een recht te besien. Veele ghebreekelijcke menschen drincken ontrent drie oncen van dat water. Het ghebeurde in mijn tijt dat daer een Rijckmans Soon van Leypsig quam, die sijn handen en voeten lam waren, soo dat hy gaen noch staen kost, hy beloofde Gode soo hy door dat badt ghesont aen handen en voeten werde, dat hy nae sijn Vaders overlijden het vierde part van sijn erf-goet soude uyt-reycken aen de arme Weesen van die plaetse, hy versocht het badt en quammer ontrent twaelf weken weder fris en ghesondt uyt, soo dat hy gaen en staen en met sijn handen eten en drincken konde.

Waer over hy Godt de Heere van herten danckte ende sijne groote wonderdaden aen hem bewesen, prees ende volmondigh loofden. De vreughde-malen ghehouden met sijne vrienden over sijne verkreghene gesondtheydt, kosten hem eenighe duysent guldens. Ick liet haer in't lustigh maken by den anderen, en trock Duytsch-landt verder in nae een plaetse ghenaemt Iurcke. Daer ontrent leydt een Dorp ghenaemt Dorst, langh ontrent een groote halve mijl, hoorende onder de Keur-vorst Saxen en Dressen. Dese Dorplieden hebben de naem datse Rijck, en quaet arms zijn dit selve Dorp grenst tusschen Saxen en Bohemen: daer ick mijn Boheemsche Tale meest gheoeffent hebbe. De Vader van dese Keur-vorst wilde eens besoecken of het waer was dat dese Dorplieden soo hondts arms waren. Soo veranderden dese Vorst sich in bedelaers ghedaente, ende quam in dat selve Dorp aen een van de Inwoonders huysen bidden, om een stuck eten voor de reysende man. De man van 't huys voer niet alleen met schelt-woorden teghen hem uyt, maer dreyghden hem daer en boven met een tafel-bordt na 't hooft te smijten. Doen gingh hy daer van daen om noch twee huysen te proberen of die met de eerste over een souden komen, hy quam voor het tweede huys en badt op de voorige maniere, en wierde al met een sop overgoten, want de man van't huys seyde in grimmigheydt, jou lant-looper gaet van hier of ick help u van hier. Doen quam hy voor de derde deur op de selve wijse bidden. Doen quam de vaer en soon als rasende menschen voor ghespronghen, en smeten de deur voor sijn neuse toe, en klemden des Vorsten lincker voet tusschen de onder deur, daer mee had hy genoegh en gingh wegh. So haest als nu de Vorst in sijn Palleys quam, soo ghebood hy datmen al de mans persoonen van dat voorsz. Dorp de lincker voedt soude af houwen, tot een eeuwige gedachtenisse van den hoon der Armen.

De dorplieden van Dorst zyn rijck en quaet vermeten:
Om datse armeluy niet geven, maer vergeten,
De Ceur-vorst die was graegh, daer van de sekerheyt
Te weten, of het waer was, datter wiert geseyt.

Dus kleeden sich de Vorst gelyck als een landt-looper
Of als een bedelaer, of half verdaeghden strooper,
En quam in 't selve Dorp, sprack een van d'huysen an,
Om een stuck eeten, voor een schamel reysend man,
De huysvooght quam her voor met bulderen en met kyven,
Ick sal u met dit bort strackx voor u backes dryven,
Soo ghy u bedelaer, niet daetlyck packt van hier
Doen gingh hy daer van daen ontrent een huys drie vier,
Om oock het tweede huys, als't eerst te ondersoecken,
Daer ginck het niet min aen met schelden en met vloecken,
Iou schellem, bedelaer, jou dief, jou galligh brock,
En gaeje niet van hier, ick touje met dees stock,
Eens op zyn kneuckels af, dat jou de ribben kraken
De Vost docht 't is nu tydt my hier van daen te maken,
Doen quam hy voor de lest, en voor de derde deur,
De Vader en de Soon die quamen grimmigh veur,
En smeten al haer best. de deur toe datse klapten,
Dees Vorsten lincker voet, sy klemden en vertrapten,
Doen had de Vorst gnoegh, en hinckten al vast heen,
Gelyck een vryer doet, die loopt een blaeuwe scheen,
De Vorst in syn Pallys docht, ick sal dat onthalen,
Aen my gepleeght, weer voor den arremen betalen.
De banck gespannen wiert, de Raden daer vergaert.
Die gaven uyt spraeck dat dees armen-haters waert
Waren, een sware straf, soo dat geen mans persoon,
Woonachtigh in dat Dorp, was raetsaem te verschoonen,
Daeromme wert belast, dat yders lincker voet,
Sou werden afgekapt, voor hoon aen 't arme bloet.

Van die tijdt af heeft hy de Inwoonders van dat selve Dorp verplight vijf daghen in de weeck voor hem te wercken, den sesten dagh soude haer zijn. Ende watse den sesten dagh voor haer selven niet konden doen, daer toe soudense de volghende Sondagh moeten ghebruycken, op de manier van Ruslandt. Binnen de Stadt van Dressen moeten de selve lieden van 't voorsz. Dorp Dorst, dagh en nacht by beurten Boheem-steen sagen, ick hebbe in dat selve Dorp een groote steen ghesien, waer in met duydelijcke letteren ghehouwen was, de oorsake waerom sy haer selven dit op den hals gehaelt hadden. Van Dressen nam ick mijn passagie door Saxen-landt op Neurenbergh, en van Neurenbergh op Bamborgh, en soo voort recht toe recht nae Donauweert. Dese plaetse werdt daerom soo genaemt, om dat de wilde Reviere Donauw daer van daen springt, met soo grooten kracht, dat het een wonder om te sien is. Van daer quam ick op Wijbroeck, alwaer ick raeckten by een Silver-smit, om deselve konst van smeden te leeren, ende woonde daer omtrent twee jaren by. Doen ick mijn Mee

ster dese konst af gesien hadde, trock ick nae Italien op Tyrol om de vier Talen te leeren, ende met eenen het Landt te besien. Tyrol is een wildt Bergh-achtigh Landt, en seer periculeus op sommige plaetsen te logeren, voornamelick over nacht. Soo is mede Stiermarck een hoogh wilt landt, weynich beplant, daer veel berghen aen hechten, oock seer periculeus op sommighe plaetsen te vernachten. Daer was een herbergh daer veele vreemde Natien haer in treed namen, en weynigh der selver weder uyt quam, om dat de meeste pardt daer vermoort wierden, door moortsche pracktijcken van val-bedden, die als men daer op gaet legghen, om slaen, en dede de menschen in een kelder neder smijten daerse dan terstondt den hals af gesneden worden. Dit moorden had so langh gheduert, eer men daer van wist tot dat een Koopman van Venetien daer mede quam logeren. Ende wierdt met sijn dienaer wel ghetracteert, als sy des 's avonts wel ghegeten ende ghedroncken hadden: soo vraeghde de Koopman na een rust-plaetse, ende wierde op deselve moort-kamer ghebracht: dese Koopman naer sijn ghewoonte sloegh het bed op, om te sien of de lakens oock suyver waren, ende voelende dat het bedde opwipte, sagh hy terstondt wel dat het onklaer was, dies maeckte hy de meene of hy met sijn dienaer beneden quam om sijn gevoegh te doen. Beneden zijnde, kreegh hy een deure open, en maeckten alarm int Dorp, waer op de Officieren datelijcken voortspronghen, ende lieten het Huys door hare Dienaers rontom besetten, om die van binnen het vluchten te benemen, met de rest vant by hebbende volck visiteerden sy de Kelder daerse vele vermoorde menschen en niet weynigh goet en geldt vonden. Waer over sy den Waert met sijn Vrouw en het gheheele huysgesin dede vatten, en voor de Vorst van Stiermarck brachten: die haer lieden verhoorden, hoe langhe sy dat moorden wel gepleeght hadden. De Waert ende de sijnen hebben vrymoedigh buyten pijne bekent datse al voor dartien Iaren het moorden hadden aen ghevanghen, en in die tijdt een ongheloofelijck getal van menschen vermoort, ende datse vele goederen der vermoorden in een Bosch onder een seeckeren boom, die sy aen wesen, hadden begraven.

De Vorst maeckten op hare belijdenisse de Sententie, namelijck datmen haer de handen ende voeten souden af-houwen, ende door de Stadt met gloeyende tanghen nijpen, soo langhe men adem in haer bespeuren kon. Ende beveelden datmen dese herberge door brant in de asse soude leggen. Ende in de selve plaetse een Steen laten op-rechten, tot een eeuwighe ghedachtenisse ende opmerckinghe aen alle Passagiers ende voorby reysende lieden, wat voor een moort kuyl dat het gheweest was. Dese plaetse ofte Dorp wordt ghenaemt Stanes, en leydt seven mijlen van Graets, in het aenkomen van Stiermarck. Van dese moortvlecke Stanes nam ick mijn reys door Graets ende meer andere Steden, en groote wilde geberghten, daer veel konstige dingen van Water-molens te sien zijn, die van het gheberghte uyt komen schieten. En in dese selve plaetse wordt veel yser ghegraven en gemaeckt door de konst van dese Water-molens. En daer wort veel Yser-draet en Messingh-draet ghetrocken, die nae alle landen verstiert worden.

Daer ontrent leydt een Stadt genaemt Lockof, daer is een miraculeusen water-val die van een hooghen steylen Bergh ghelijck een Reviere af komt storten met sulcken ghedruys datmen gheen Trommel slagh uyt de Stadt kan hooren. Dit water wordt van vier-en-twintigh molens, de een hoogher als de ander staende, uytgedreven. Dese molens staen over de vijf mijlen langh by de wegh Ende zijn sonderlingh konstigh en fraey gemaeckt van yser, hout-sagen en messingh-draet. Yser en water hebbense daer geen ghebreck: maer in vollen overvloet: maer kost en dranck moetense van verren soecken, ende des winters moeten de boeren somtijts by aecker-broot leven, en sijn noch blijde als sy 't konne krijge.

Veel menschen dartel zyn, nau weten wat te smaken
En desen dancken Godt, aen aecker-broot te raken.
De weelde is soo groot, men kent gheen arremoe
Voor datmen wordt getucht, met Godes taye roe.

De meeste part van de inwoonderen tot Lockof sijn yser-kramers, die met het aldaer gemaeckte yser-werck op verscheyden uytheemsche plaetsen handelen. Maer de meeste Vrouwen aldaer die kennen kunsjens: want op een vreemdelingh haer int oogh bevalligh tot haer niet kennende trecken, braken sy haer tovergift uyt, tot bederf van haren eerst geliefden.

Foy geyl ontuchtigh volck men hoorde u te stropen.
Wat soumen van syn man, na onbekenden loopen?
Ick hou een vrye hoer meer eer waert als een vrouw,
Want d'eene die doet sond, en d'ander schent de trou.

Verder dat selve Landt in reysende, quamen wy op de Stadt Semer, dat is te seggen, een Bergh die onder de Stadt leydt, of nae by de Stadt leyt, deselve Bergh is seer hoogh om op te klimmen, moeyelijck ende des winters heel periculeus door de diepte vant sneeuw. Want die niet recht wegh kondigh zijn, om op en af te gaen, die souden eer sy 't dochten in de sneeuw versticken en versmooren. Daerom is het best in de Stadt Semer een maendt of ander hallif te verblijven tot de weghen sneeuw vryer sijn. My is inde selve Stadt vertelt: Dat daer een wijl gheleden veerthien of vijfthien paerden met Zijde ende Fluweel geladen, uyt Italien aenghekomen waren, om de selve waeren in 't Landt van Trens te brengen. Dese ghenoegh ghewaerschout zijnde van het perijckel des opstijgende Berghs door de dicke bedrieghlijckheydt des sneeuws, wilden haer niet laten waerschouwen om bequame tijdt af te wachten. Dies vervorderende sy hartneckigh haren wegh, komende in't op-klimmen van den Bergh misten sy ontrent een half elle bezijdens Berghs het ry-padt, waer over sy altesamen met de paerden inde sneeu van boven neer storten en versmoorde, daer was voor haer noch paerden nochte goet, geen bergen mede ghemenght.

Onkundigh van de wegh gewaerschout daer beneven
Wilt niet als dese lien, baldadigh tegen streven,
Maer berght Cooplieden goet, de paerden en u lijf.
De noot brenght voordeel mee, door uytstel en verblijf.

Wy quamen Godt danck behouden over, ende doen wy ontrent ander half mijl op de voorschreven Bergh waren, konden wy van de eene zijd, diep int lant Italien sien, ende op de andere zijd' van den Bergh een stuck wecghs in Stiermarckt. Ende in□t afgaen van dese bergh kan men het gebergte sien, int duyts genaemt, de Copellete, int Italiaens Slavonien. Op de ander helft des andere zijds vande Bergh zijnde, reysden wy tusschen de groote wilde bergen ontrent elf mijlen nae de kust van Italien. Daer te lande zijn wonderbaerlijcke slach van menschen, die een sonderlinghe eyghen, seer soete pijpende spraecke hebben, qualijck om te verstaen, nochtans met het Hooghduyts wat gemeen. Sy zijn heel kleyn van naturen en gestalte, ontrent soo groot als een Iongen van neghen of thien Iaren: maer dick en plomp van lijf met groote kroppen die haer over de borst hanghen. Sommige hebben twee kroppen aen yder zy een, en soo groot als een menghels kan. Sommighe hebben rontom kroppen, dat yselijck om te sien is. Het mans volck is daer weynigh gebaert, en siender heel ontuchtigh uyt, dat men der kinderen mee te bedt soude jagen, want de tronie en is niet menschelijck, ende siender als wout-apen uyt: Sij sijn langhlijvigh, sommige worden over de hondert Iaren out. Dese dwergh kindertjens loopen in□t hemt over straet, alsoo □t een warrem landt is, en aen Italien grenst. Ick hebbe in dat landt gheen man, vrouw, vryer noch vryster gesien, die geen twee drie kroppen aen den hals hadden hangen, die de grootste kroppen hebben, zijn in dat landt meest gheacht, en worden onder haer voor een wonderbare schoonheyt ghehouwen. Dit landt kan achtien mijlen langh sulcke schoone ghekropte lieden en menichte vrysters te kust en te keur uyt leveren. Wy quamen int selve landt van Stiermarck verder, op een kleyn Steetjen ghenaemt Cassoeuke, daer wy door een groote geduerighe val-regen veerthien dagen nae een ons mosten stil houden, dat wy oock garen deden om de statelijcke ende waerdige aensienelijcke gekropte Borghers. Wy vraeghden de Waert in ons Logiment die mede met vrou, kinderen en□t geheele huysgesin niet weynigh met kroppen voorsien waren, waeromme sy-lieden meer kroppen hadden als andere menschen, uyt andere landen? gaf ons tot antwoort. Ten is geen wonder dat wy met de meeste part van de besten kroppen hebben. De oorsake al hoe welse onseecker is, nochtans meenen wy dat het ons vant water komt dat wy drincken. Want inde oude tijden doen dit landt noch Heydens was, doen waren hier sodanigen slach van menschen niet alser nu teghenwoordigh ghekropt sijn. Want de Satan meenden door valsche miraculen hier heerschappie over de menschen te voeren, ende de selve sich onderdanigh te maeken, en sulcks hem misluckende door dien niemandt met hem te doen wilde hebben, soo heeft hy uyt spijt na onse meeninghe het water vervloeckt en vergiftight. Want die vant water drincken,

krygen altemael so wy geloven sulcke kroppen. gelijck het blyckt binnen Aken dat daer alle Iaren 4 sulcke ghekropte menschen moeten komen.

Laet ons een kroppigh goet, en isser niemant dallen,
Dat my door u gekrop sou kennen wel gevallen,
Een kleyne krop u dunckt is lelyck en mistaet,
Daer ben ick eens met u: want ick die mede haet,
Een krop aen yder sy die kanmen lustigh slingren.
Ick heb aen□t oogh genoech, ick dorve die niet vingren.
Maer had ick soo een kan de groote van een krop,
Vol wyn, ick sou die eens lustigh tillen op:
Uyt soo veel kroppen, moet ick noch wat voor my soecken,
Maer waer? wel daer men schryft van kroppen heele boecken.
VVat sal ick kiesen van u groote adeldom,
In kroppen groot en veel, daer keer ick my van om,
Sal ick de schoonheydt dan uyt uwe kroppen keuren,
Daer ick geen schoonheyt sie, wat wensch ick my gebeuren,
Dan van u kroppen mach, met kroppen veel gemeen,
Dat ick geluckigh dicht by hondert Iaer mocht treen.

Ick gingh van dese mismaeckte gekropte eenige Italiaensche steden door, tot op Bulsangh op duyts Pansen geseyt. Daer tweemael s'jaers een groote jaer marckt is uyt Duyslandt en Italien. En grenst op een halve mijl aen Duyslant Van daer trock ick op de stadt Veronen, inde selve Stad wort meer Duyts als Italiaens gesproken: want het eerst onder Duyslandt heeft ghehoort, ende nu onder de Venetiaens gebiedt: maer sy houdent noch met de Duytsche manieren, schoon of□t onder Italiaen hoort. Daer is noch van over eenighe hondert jaren een uyt muntent schoon groot Palleys te sien, gesicht Tullius de derde Keyser die doen regeerde, in welcke Palleys hy een groote Comedie plaetse in□t ronde als een radt, werelts wijse had doen laten maken, van hondert seventigh trappen hoogh, alwaer in de ronte tien duysent menschen konder sitten tot boven toe.

Ende van binnen was het tonneel der Comedianten so groot datter duysent paerden in konden staen. Men seyt dat dese dappere Keyser twee-en dertigh jaren gheregeert hadde: ende dat hy daer nae is sijn eyghen huys met wijf en kinderen, wanneer hy den Goden wilde offeren verbranden. Andere seggen dat hy in zijn Huys van de blixem is geslagen, andere houden het voor seker ende gewis, dat het vyer door aenstigginghe van Anstius Martius, des Keysers Nuba Neve, daer in geleyt is, de wijle het den selven seer verdroot, dat de genoemde Hostillius, niet alleen soo langh hadde geregeert: maer oock dat hy te weghe hadde gebracht, dat sijn soone van den Burgeren tot een erve en na-volger des Rijcks was verkooren. In de selve Stadt is een ander oude groote timmeragie

van doen men schreef naer Christi geboorte, een duysent en elf Iare, dat noch dagelijcks van Volck bewoont wort, welcke plaetse besichtigt hebbende, begaf ick my nae Mantua, een schoone curieusche vermaeckelijcke Stad wel besiens waerdigh, Dese Stadt hoort onder den Hartogh Gonsage, gesproten uyt den huyse des ouden Stams van Vranckrijck, De oude overledene Hertogh wierdt in □t Iaer 1629 aen geseyt, dat hy sich voor den Keyser soude komen presenteren ende verklaringhe doen, of hy□t met den Keyser of met de Franschen hiel, also de Stadt Mantua tusschen beyden Neutrael was, waerom den Hertogh nalatig was.

Soo dat den Keyser een Leger van 60000 duysent man derwaerts nae toe schickte, die het Landt rondtom ten vyer en swaerde aen-tasten en huysen noch menschen verschoonden: maer alles wat haer ontmoeten vernielden. Doense nu de Stadt naderden en het Leger daer rontom sloegen, was haer meeninghe de Stadt uyt te hongheren, ofte ghewapender-handt te overrompelen, en beyde misluckten haer: Want de Stadt was van Victualie soo wel versien, datse dat belegh verdueren konde, ende gheen sterckte ontbrack haer tot wederstant door de omme-treck van een groote diepe water-gracht, waer van overzijdts de vaste Schanssen en stercke Casteelen uyt hare swangere Kartouwen soo vyer en Yser spoghen, datse geen ghewelt van vyandt vreesden. Ontrent een Italiaensche mijle van de Stadt daer lag in□t midden van □t water een groot en sterck Casteel dat hare Vensters telt met de dagen in □t Iaer, dit Casteel was met een groot ghetal schoone sware stucken teghen alle gewelt wel voor-sien, en van alderhande kostelijcke Rijckdommen vol gheprop̃t, dat de Keysersche door verraedt innamen ende de brandt daer in staken, dat vele menschen vande roock versmachten, die de brandt sochten te ontloopen, diens hoofden wierden aen de mueren ghespijckert. Naer twaelf of dertien weken belegh, hadden sy aen de Stadt noch niet gewonnen, als van buyten was beschadight. Maer de Rebellen gaven haer een open intree door het Hof van den Hertogh. Daer mede quam de hele Armade over de Brugghe, en alsoo de Poorten voor haer open stonden, waren sy meester vande plaetse, ende de onnooselen moesten □t ghelach hier betalen: want plunderen, branden, moorden en Iuffren-schendinghe hadde gheen eynde, de Helsche Furien schenen uytghebroken en langhs de straten te spoken. Sy hebben menichte van Borgheren uyt de vensteren op de straten verplet, sommighe der voornaemste Borgeren voor hare eyghen Koetsen inghespannen ende deselve voort laten trecken, tot een straffe, soose seyden, om dat se de bastaert Adel en Ghemeente hadden met hare Koetsen ghebraveert ende ooghen uyt-gesteken, vele Inwoonders hebbense geldeloos, sonder eenigh vergun van goet, bloot uyt de Stadt verdreven.

De Vrouwen en Kinderen met gheprop̃te waghens vol wegh ghestuert. So dat sestien wagens, met Vrouw en Kinderen, buyten de Stadt op de Brugghe komende, met de Brugge zijn gesoncken, daer kat noch muys van en quam. Vele

te voren rijck vermaert, moesten door honger in□t Veldt vergaen: doen nu de Keysersche van hare gepleeghde moet-wil moede waren, en van groote schat en rijckdom swaer geladen, moestense door ordere van den Keyser de kale gepluckte Stadt weder verlaten, en den ghevluchten Hertogh weder in ruymen, die daer een kennelijck teecken sijner ongehoorsaemheyt vont, naer al te spade en vruchteloos berouw.

O Mantuaensche Vorst wat droes had u beseten
Dat ghy gingh tegens eedt, soo schandigh u vergeten,
En was de Ceyser niet u wettigh Over-hooft?
Had ghy in huldinghs niet ghehoorsaemheydt belooft,
VVaerom, wat streefden ghy syn Ceyserlyck begeeren,
VVas dat u eer te nae, dat ghy u presenteeren
Soud voor syn Majesteyt, en doen verklaringh, dat
Ghy met de Franse kroon, gantsch geen gemeenschap had.
V hooghmoet stapte voor met onbedachte schreden,
De val van achteren quam op u hielen treden,
Ghy alleen oorsaeck zyt van uwe Onderda'en,
Door Oorlogh, Vyer en Swaert en Honger zyn vergaen.

De Stadt Mantua naer ghenoeghen besichtight hebbende, soo reysden ick van daer 24 Italiaense mijlen op Parma, niet verre van Parma leyt een Stadt ghenaemt het Prinsdom van Barcel. Het Hof des seven Hertoghs, een seer konstrijck bouvalligh meester-stuck, Parma in dartel steygerende daken gelijck uyt-gesondert dat Parma op meer gelt en kostelijcke Waren stoft. Van daer op Piesence, den Hertogh van Parma en Carmonien toe-behoorende, wel eer geweest onder de Croon van Spangien: een seer groote ende vaste Stadt, voor sich hebbende een groote Reviere, en Anno 1647 hadden de Franse daer een aenslagh op: maer vergeefs. Van daer quam ick op Milanen een trotse Stadt in□t oogh, en waerdigh om met opmercken te besien. De Coophandel wordt aldaer seer sterck uyt Switserlandt ende andere Vyt-heemsche Landen gedreven, ende seer groot, met kerckelicke gebouwen, uytmuntende volckrijck, en gelt in overvloet hebbende, daer ontrent werden veel konstige stucken van suyver Christal gemaeckt, dat daer uyt een Bergh gegraven wert. Van daer na Switserlant op Roomen, daer leyt een grooten hoogen Bergh van Milanen daer Switserlandt begint, desen Bergh leydt Iaer uyt Iaer in met Sneeuw bedeckt, soo datmen daer noch tien-jarighe Sneeuw kan vinden, Wt deselve Bergh onder het Sneeuw wort het Christal met groote stucken gegraven, 3 mijlen daer van daen wort oock Cristal ghegraven, die men seyt om de hals hanghende, goet te zijn voor de duyselinge des hoofs: dit Christal groeyt onder de Sneeuw. Ick reysde van dat groeysame Sneeuw-Christal een hoeck door Switserlant ront-om met Berghen beset. Dit volck is sterck en onversaecht geen vyant vreesende door dien haer Landt soo vast besloten is, ende sy onder gheen contributie van

Keyser noch Coninck en staen, door dien sy machtige rijcke vrye Heeren zijn van Beestiael ende Rogge geen gebreck, maar Wijn ontbreeckt haer, en moeten de selve wel 60 of 70 Italiaense mijlen met paerden over bergen halen. in Switserlandt ist een gebruyck datse daer malkanderen om de twaelf ende dertien Iaren trouwen, ende dat de Vrouwen daer ghemeenelijck Kinderen krijgen, geen wonder, door soo een Iaerlickschen aen-was, volck-rijck.

Soo Vrouwtjens gaet u gangh, wilt soo u landt vermeeren,
Een kindt is hier te landt een zegeningh des Heeren,
Ghy kryghter drie voor een, die gaven zyn wat groot,
Maer alsse u aen staen, so is het noch geen noodt.

Maer op sommighe plaetsen makense veel heylige daghen met drincken, ende slaen malkanderen doodt om een haver stroo, om dat hare Vrouwen soo ree in□t Kinder-halen zijn. Switserlandt wel besien hebbende, reysde ick na Roomen, wel 30 mijlen van daer te Roomen zijnde, sagh ik vele rare dingen, ghelijck ick inde St. Pieter Kerck sagh hangen een Vlagge, diemen seydt, van Salomons tijden ende vande tweede destructie des Tempels, noch over-gebleven te zijn. Ick sagh daer mee kostelijcke Bekers van Silver en fijn Gout, soo groot als een Kint van 12 of 13. Iaren lang is, ende meer andere kostelijckheyt, daer de Romeynsche boecken ghenoech van melden, dat hier te langh en onnodigh is, ick verhael maer meestendeel mijn wedervaren in□t rysen, ghelyck dat wy seer onvry zijn van onse eyghen Duytse Natie. want daer komende moetmen den wilden sint Marten spelen ende onder haer u gelt te grabbelen smijten, ende daer nae op een kool-struyck byten, ende die dit niet doen willen, moeten sich voor geen Duytsman uyt gheven: maer die sich versaeckt hebben, en daer naer bekent worden, mogen de straten wel mijen, want sy voor een manier hebben, dat sy de gene, die haer hare pretensie onthouden hebben, smadigh uyt lachen en bespotten. Daeromme wil ick de Reysighers vermanen datse hare beursen wel specken, om dese goede slemp-broeders te vriendt te houden ende de bast te vullen, tot sy segghen wy hebbent wel, ende dan hebt ghy niet. Roomen is soo groot, soo magnifijck en uyt stekende prachtigh van Huysen en Palleysen, datmen sich daer van niet ghenoech verwonderen kan, de meeste Natien uyt alle hoecken vande wereldt, komen meest principalick daer om de Prins sijn geestelijcke ordre en maghnificentie te sien, en om met eenen eerbiedigh sijn rock en voeten te kussen.

Ontrent 15 mijlen van daer quam ick aen een wijdt-vermaerde gheestelijcke plaetse, ghenaemt Lorette, alwaer inde Kercke een L. Vrou seer rijcklijck en kostelijck van silver te sien is, die vele en groote miraculen doet (soo men seydt) soo dat van alle Contreyen wel 100 mijlen in□t ronde alle Iaren duysenden van menschen daer komen om van hare sonden ontlast te worden, ende een groot ghetal komen barrevoets penitentie doen, dese Kercke wordt rijckelijck naer verdiensten onderhouden. 40 Mijlen van Lorette leyt een groote schoone Stadt

Napels ghenaemt, daer mede vele wonderen te sien zijn. Daer was inden Iare 1644 grooten handel van fraey zijde-werck goedt ende andere kostelijcke waren, die daer ghemaeckt wierden, maer nu soo niet. Want sinter tijdt is het heel verandert om datter duysenden van menschen door een seker oproer zijn gesneuvelt. Het welck een Boer veroorsaeckte die met een korf Vyghen te marckt quam. en daer den Tollenaer meer Tol van eysten als de Vyghen waerdich waren. Den Boer presenteerden de helft van de Vyghen voor den Tol te gheven, daer den Tollenaer niet mee te vreden was. Doen liet den Boer alle sijn vygen op de marckt staen, en gingh nae de Stadt ende maeckten het volck op, die hem te hulpe quamen, dit duerden 2 a 3 daghen dat het volck teghen malkanderen op-stonden. Ondertusschen quam een ander Boer met 2 kleyne jonghe Biggens Den Tollenaer vertoonde sijn Ordonnantie dat hy 2 Rijcksdaelders van Tol voor de Verckens moest hebben, de Verckens waren het stuck pas tien stuyvers waert. Soo dat de Boer, eer hy oude Verckens Tol voor soo een kleyn Vercken-tuychje soude gheven, veel liever de Bigghen op de Marckt blijven, ende verweckte een nieuwe tweede Rumoer, waer over het meeste Volck inde wapennen quam, om teghens den anderen handtdadich te worden. Als dit moorden twee drie daghen duerden, zijnder tsestich duysent menschen ghevonden tegens den anderen inde wapens, die heele daghen teghen malkanderen soo te keer ginghen, datter duysenden van menschen aen weder zijden sneuvelden, die met haer bloedt de straten schoon spoelden, soo verbittert waren die vande Stadt teghen de Koninghsche, datse de Edellieden sonder aensien van persoonen de kop af sloeghen, ende haer lichaem met paerden langs de straten sleepten, daer nae volghden huys-moorden, plonderinghen, ende de huysen brandende in hare assche te laten sincken en neder storten. De stucken speelden van□t Kasteel 2 a 3 weken so door de straten ende huysen, dat gheen menschen raet wisten om haer te verschuylen, alsoo □t die van□t Kasteel met den Coninck van Spangien hielden, den Visier vanden Coninck was het ter naeuwer noot ontvlucht of hadden hem ghekreghen, de Armade vande Stadt hadden haer met Vrou en Kinderen, aen d'eene zijde vande Stadt gheretireert en vast ghemaeckt, om tot een goedt accoort te komen.

Want sy wilden niet meer soodanighe lasten noch den Koninck van Spangien onderworpen wesen, maer op haer eyghen handt regheeren als een vrye souveraine Staets-regheeringhe. Dus verschanst blijvende legghen, verwachten sy secours van Duc de Guyse, Generael van□t Fransche Legher, die ghekomen zijnde ontfinghen hem met groote vreuchde, want hy beloofde haer met tsestich Schepen ende 25 Galleyen vol gheoeffende Soldaten en Victualie by te staen, ende te hulpe te komen binnen 3 maenden tijdts. Ondertusschen quam de Coninck van Spangiens Soon haer soo veel vryheydt aen bieden als sy begeerden, maer de Armade vande Stadt sloeghen de presentatie des Conincks Soon af, uyt vreese datse doode lieden souden wesen alsse haer wapenen neder leyden, ondertusschen quam binnen de 3 maenden de Fransche Scheeps-Vloote nae haer

toe, ende waerender al by portecule: maer door een contrarie windt recontreerde haer de Spaensche Vloote die haer sloeghen, ende dwonghen nae deselve Havens te retireren daerse uyt-gheloopen waren. Dus waeren die van Napels van haer ontset ontsteken, en Duc de Guyse liep perijckel van sijn hooft te verliesen, alsoo hy haer belooft hadde binnen de 3 maenden met volck en victualie uyt haren noodt te redden, dat hem misten. Maer sy hielden hem soo lange in versekeringh tot sy met malkanderen op dese conditie veraccordeerden. Te weten: dat de Napolitanen 20 Iaren vry souden zijn van alle Tollen, uyt-gesondert datse een ten hondert souden gheven, ende dat noch nae □t verloop van 20 Iaren den Tol in een doen moest blijven, alsse voor oude tijden gheweest was. Doen ick dat spel ten eynde hadde ghesien, nam ick voort mijn reyse door Parroye en Moltoe Basian, 10 duytsche Mijlen van Parroye. De Stadt Moltoe Basian hoort onder den Paus van Roomen en is vol Adel. Van daer nam ick mijn omme-keer na Cartonen, 12 Italiaensche mijlen vande boven genoemde plaets, ende van Cartonen na Tienen.

Dese Stadt Tienen is voor desen vanden Hertogh van Florencen ghenaemt de Medicis ghewonnen met conditie dat d'Ingesetene van gheenige dinghen in 50 Iaren Tol souden geven. Dese Stadt is heel schoon en uytmuntende in sijn Gebouwen en welvarende in Negotie: midden in dese Stadt by het Stadhuys is noch een oudt Romeyns swaerdt te sien van 18 voeten langh. Noch vintmer vande Romeynse tijden een oudt verdestrueert Casteel 300 trappen in□t op-klimmen.

Van daer quam ick op Piso, hoorende onder de Granduc van Florencen, □t leydt 50 Italiaense mijlen van Florencen, □t is een heel oude Stadt, van oude Heydenen ghebouwt, eertijdts gheweest 13 Italiaense mijlen groot, daer men noch teeckenen van sien kan hoe groot de Stad voor desen gheweest is, en nu een derde part kleynder, van daer op Ligorne, ende daer by leydt een plaets ghenaemt Marsooq, daer spoelt de Zee een stuck weghs int Landt nae Piso toe, zijn fraeye dinghen te sien heel curieus ende aerdigh, die de Granducq heeft laten maken, nae dat hy dese Stadt won. Ghelijck hy een Tooren heeft laeten maken van marmelsteen, met 24 zalen diemen in□t ronde van buyten sien kan, aen de West-zyde hanght hy soo ver over datmen meent dat hy een op□t lijf sal vallen, en heeft 108 Iaren soo ghestaen, de oude Kerck van hare Voor-Ouders ghetimmert is mee heel curieus en waerdigh om te sien, want de heele Wandt is met Agaten seer konstigh ghesneden, waer onder sich alderhande kleuren vermenghen. Op de Kermissen die te Piso tweemael des Iaers gehouden werden, komen allerley Kooplieden ende vreemde Natien, om dese wonderlijcke Rariteyten te sien: daer loopt oock een Reviere binnen door de Stadt, gheen Brugh is bestendigh een rondt Iaer de sterkheyt vande stroom tegen te staen, daer sijn oock klare Fonteynen van Marmelsteen heel kostelijck en konstigh ghemaeckt, als mede een geut 16 Italiaense mijlen langh daer het water vanden Bergh Luco af loopt tot inde Stadt Piso. De Doctoren aldaer segghen, dat het selve Water, om sijne luchtigheydt, den Krancken goet is ghe-

droncken . Daer by is oock een Stadt ghenaemt Wolteren daer Albastert gegraven wordt, ende daer fraeye stucken van ghemaeckt worden, als Schotelen, Kannen ende dierghelijcke andere dinghen meer, dat nae alle Landen, Steden en Vlecken ghestiert wordt. Ende 20 mijlen van Piso, aen de Zee-kant, leydt een Stadt ghenaemt Pionbien, dat de Francoysen in t Iaer 1647 inghenomen hebben: daer is een Haven daer twee ofte drie hondert Schepen sich kunnen onthouwen, dat de Francoysen met groot verlies van Volck mede inghenomen hebben, het groot verlies vande Fransche quam door dese oorsake toe.

De Fransche met hare heele Scheeps-Armade inde Haven Portecule leggende, soo quam de Spaense Vloote van Napels, ende besetten de Franse Vloote in haer Haven, ende deden soo een ghewelt op de Franse Scheeps-Armade met schieten, datse 7 Barcken van 25 inde brandt schoten, waer doorse ghenootsaeckt waren hare Haven Portecule te verlaten: maer de Francen namen daer teghen Pionbien weer in.

Daer was een arm Burgher binnen Pionbien die een goet ghetal kleyne Kindertjens hadde, en die goede Man kon somtijdts die lieve Schaepjens gheen broodt mede deelen, en sommighe plaetsen daer ontrent sijn schrael van Vruchten: maer redelijck van Beestiael, en andere plaetsen daerse anders niet en eten dan Boonen in diere tijt, die sy tot haer lijfs nootdruft uyt Hollandt krijghen.

Den armen Man moeyelijck sijnde, niet wetende waer mede sijne Kindertjens te paeyen, gingh bedroeft uyt de Stadt Lant-waerts in, op hope dat de Huys lieden door medelijden hem souden bystant doen, dat hem God oock verleende: want soo hier en daer, by den een of den ander ontrent twaelf sacken Kooren ende graen vergadert hebbende, soo bracht hy het selve met blijdtschap sijn Vrouwe t'huys, die den oorbaer daer mee dede, ende het selfde inde Son gheleydt hebbende om te drooghen, was verblijdt en danckte God, segghende hier hebben wy de heele Winter met onse Kindertjens ghenoech aen, maer de wint heeft haer vreughde haest in droefheydt verandert met al haer Kooren en graen wegh te blasen. De Man t'huys komende, ende sich van die moeyelijcke langhduerige versamelinge soo haest door de wint berooft vindende, kanmen wel dencken hoe hy te moede was. Doen de Man mistroostigh al suchtende sijn schade over straet gingh beschreyen, quam hem sijn Buerman tsestich Iaren oudt zijnde te ghemoet, die hem de oorsaecke sijner droefheyt af vraeghden, hy seyde lieve Buerman mijn schade is al te groot, en u medelijden kan mijn niet helpen, doen antwoorden die goede oude Man, laet eerst hooren, en dan willen wy sien? doen seyde de bedroefde, ick heb twee maenden en langher het Landt door-swerft, eer ick vande goede Huys-lieden 12 sacken Kooren tot onderhout van mijn lieve Kindertjens hadde verkregen, dat ick met blijdtschap mijn Vrouw t'huys bracht, die het selfde inde Son geleyt hadt om te droogen, en daer quam een windt die al mijn Kooren ende graen verstoof. Doen seyde de oude Man: gaet by den ouden Hertogh van Pionbien, en laet hy u de schade van de windt vergoeden. Doen

sprack de arme Man, is my mijn schade noch niet ghenoech, moet ick u schimp tot meerder droefheyt daer by lijden? want wat heeft den Hertog met mijn schade of de wint te doen? doen antwoorde den ouden Man en sprack, gaet op mijn woort by den Hertogh, en seght: ick wil recht hebben op de wint die my so groote schade ghedaen heeft, en seght tot den Hertogh dat ick u by hem ghestiert hebbe, om recht te begeeren, doen gingh de Man tot den Hertogh, en sprack knielende aldus: Genadighe Vorst en Heer, ick hebbe veel Kindertjens en daer toe gheen onderhout, ende om deselve int leven te houden, heb ick in t Landt twee maenden by de goede Huys-lieden onderhout voor mijn lieve Kindertjens gesocht, die my God danck twaelf sacken met Kooren voor mijn Kindertjens hadden by gheset, ende mijn Vrou hadde het selve inde Son geleydt om te drooghen, ende de windt quam en waeydent altemael wegh, ende daerom kom ick by u Genade, en versoecke recht van mijn geleden schade op de windt? Doen antwoorde den Hertogh: hoe kan ick u aen-gedane schade vande wint vergoeden, gaet en verhaelt u schade by de windt. Doen antwoorde de Man: Genadighste Vorst, mijn Buerman heeft my hier by u Ghenade ghestiert, dat ghy my recht over de wint sou doen. Den Hertogh antwoorde wel aen, komt morgen en brenght de Man mede die u by my gestiert heeft, dan sult ghy bescheyt krijgen. Des anderen daeghs quam de Treurige met sijn Buerman by den Hertogh, en de Buerman seyde tot den Hertogh: Genadighste Vorst, ick versoecke van u Vorstelijcke Doorluchtigheyt dat u Vorstelijcke Genade de schade van mijn Buerman by de wint geleden, op de wint door billijck recht wil verhalen, door uytsprake van sententie? De Vorst antwoorde, wat sententie kan ick u op de windt gheven? het sekerste om u Buermans schade te vergoeden, sou met mijn eyghen moeten wesen. Neen, neen, antwoorden den ouden Buerman, de wint heeft hem alleen de schade ghedaen, ende deselve wint moet mijn Buerman van sijn schade oock te vreden stellen. De Vorst seyde verwondert, hoe sou dat toe gaen? De oude Man sprack: heb ick genade voor mijn Heer gevonden om het recht tegen de wint te spreken? Den Vorst antwoorde, ja ick gheef u verlof, spreeck uyt, weet ghy daer raedt toe. Doen antwoorde den ouden Man: sijn Hoogheyt ghelieve dan eerst te laten vraghen wat windt dat daer waeyden doen mijn Buerman die schade vande windt lee. Doen liet sijn Hoogheyt stracks vragen aen de Vrouw, wat wint haer Kooren wegh gewaeyt hadde? Sy antwoorden den Noort-westen wint. Doen liet den Hertogh vragen, wat Schip inde Haven aengekomen was? soo wierdt sijn Hoogheyt aen gedient dat daer een Schip van Sebeta, vijftich mijlen van Roomen, inde Haven aengekomen was. Doen liet sijn Hoogheyt de Schipper vragen, of hy goede wint gehadt hadde om in te komen? de Schipper antwoorde, jae God lof wy hadden een goeden Noort-westen wint, en wy zijn de Haven behouden inghekomen, doen seyde den Hertog was de windt goet voor u en hebt ghy Godt ghebeden om een goeden wint? so was hy quaet voor dese man, want die heeft u goet en profijt gedaen, en dese man quaet en schade, daerom is het billick dat ghy dese Man sijn schade vergoet en sijn Kooren betaelt, de Schipper betaelde de Man sijn geboden schade en was blijde dat hy behoude inde Have gekomen was. Nu van daer nam

ick mijn reyse op Ligorne, een kleyn Steedtjen in sijn begrijp, maer groot in alderhande Negotien, het komt toe de Granducq van Florencen, een seer fraeye gheleghen plaets.

Ten tijden voor hondert ende tien Iaren heeft de Granducq met de Heer van Sieneva teghens Ligorne verruylt, dese twee plaetsen: te weten, Sersane en Pieter Sanote. Sint die tijdt is Ligorne een groote Koop-stadt gheworden, door den grooten handel die daer uyt Turckyen, Hollandt, Enghelant ende andere Landen ghedreven werden, daer is een Kasteel dat genaemt wort Baenie: dat is te segghen, een heet Badt, Godt beware alle menschen datse daer niet in en komen: want alle Christenen ende andere Natien die daer in komen, en sullen daer niet licht weer uyt komen, want de Slaven uyt Barbaryen van□t roeyen af-ghemat, en die het Turckse jock ghenoegh onderworpen zijn, worden daer ghestiert om geldt te halen, ende daer gheen geldt kennende krijghen, moeten daer ghedurigh haer leven blijven sitten.

Ontrent buyten de Poorte daer de Galleyen legghen is een Fonteyne, die de Granducq tot een ghedachtenisse heeft laten maeken, op dese Fonteyne staen vier Turcken, levendigh en groot, van Metael ghegoten, de Vader met drie Soons. Desen ouden Turck was in□t ghebiedt naest den grooten Turck, en quam met een macht van Galleyen in meeninghe om Ligorne in te nemen, doch Godt gaf de overwinninghe aende zijde vande Granducq, die de Galleyen verdestrueerde, de meeste-part van de Turcken zijn inde slagh gebleven, ende de grootste wierden de kop afghehouwen, ende aen de Oevers vande Zee ghenaghelt, die heden ten dage noch te sien zijn: maer de Hoofden van dese Galleyen, de Vader en sijn drie Sonen staen yeder op een hoeck vande Fonteyne, met de handen om hoogh, ofse met ysere ketenen ghesloten waeren, daer boven staet den Granducq van Marmel, met haer gheweer onder sijn voeten, ende hare Tulbanden legghen tusschen sijn beenen, tot een teecken dat hem Godt de overwinninghe hadde verleent. Den ouden Turck, Vader vande drie jonge Turcken, staet met sijn aenghesicht om hoogh na den Hemel siende, om dat men seyt dat hy sijn eyghen nederlaghe onder □t vechten, in de sterren hadde voorsien.

In de selve stadt Livorne daer ick mijn Huys-houdinghe hiel, ende nevens mijn Coopmanschappen met de Hollanders ende andere Natien, also ick onder Conselaer was van weghen mijnen Talen. Soo is□t ghebeurt op Paesdagh, in□t Iaer 1646. Datter onversiens soo een groote ende schrickelijcke aertbevinghe ontstondt, dat wy anders niet en dochten, of wy souden moeten vergaen: want de gantsche Stad schudden en beefden twee daghen langh, dat sich niemandt in sijn huys dorst vertrouwen. Soo dat alle de Inwoonders met Vrouwen en Kinderen, buyten haer huysen op de burgh wallen en straten mosten vernachten, ende sich des daeghs mede verhouden, soo datter veele menschen doot bleven, veele huysen neder-storten: Ia daer was in de heele Stadt geen Huys noch Kerck, die niet op 25 plaetsen ghespleten en geborsten waren, by de burg

wal van de Granducqs Magasijn achter de Kerck, waren oock veel boomen uyt de aerde gheslaghen.

Ende 36. Schepe die in de Haven op anker laghen, wierden van de eene tot over de ander zijde gheslinghert, dat het scheeps-volck den overloop sonder vallen niet konden ghebruycken. Ghelijck de Franse Schippers mede seyden datter de visschen door de kracht van de aert-bevinghe met duysenden uyt het water spronghen, ten lesten stilden de aerd-bevingh so veel dat de lieden hare huysen weder begonnen te herbouwen: maer de gantsche Stad was soo beschadight, datse een Iaer van doen hadden om te repareeren. Doen liet ick mijn vrouw ende kinderen daer blijven: en reysde na de Stadt Florencen, dese Stad is kostelijck en wel waert om te sien, veel volcks uyt alderhande Natie komen aldaer om hare vermaertheydt. De Granducq heeft daer sijn Hof-houdinge met sijn 3. broeders. Daer is oock een plaetse die werdt ghenaemt op Italiaens de Gallerye van de Granducq, daer 300. menschen in sitten werken, ende maken alderhande kostelijcke en rare dinghen, van het Albastert ende andere rare steenen die daer wassen en ghegraven worden.

Dit Albastert ende andere kostelijcke steenen, na behooren op gemaekt zijnde, worden in alle plaetsen en Landtschappen versonden, als mede eenige steenen om op te schilderen, ende voor groote Heeren te ghebruycken. Op dese Gallerye worden de beste ende kostelijcke werken ghemaeckt die ter Wereldt ghevonden konnen worden, ende de meeste wercken worden ghemaeckt voor de Granducq op sijn eyghen kosten. Dese Gallerye staet int rondt, ende aldaer kan men sien alle Keyseren ende Koninghen van het begin des Heydendoms tot nu toe, alle te samen naer 't leven, seer konstigh in Marmel-steen ghehouwen.

Daer niet ver van daen is het Schat-huys, daer alle konstelijckheydt van Goudt en Silver te sien is: Als groote Bekers van Gout ende Silver, die de Keyser Titus Vespasianus soude hebben laten maken, ghelijck men ghelooft. Niet verre van daer heeft men de lijf-garde van de Granducq, en daer leydt een Zeyl-steen die 800. pondt swaer weeght: die daer in oude tijden ghebracht soude sijn gheweest. Niet verre van de Guarde is een Huys daer alderhande wilde Beesten in sijn, als Leeuwen, Tygers, Luypaerden, Rynosters, Beeren, ende meer andere wreede Beesten, die ick mijn leven niet meer ghesien hebbe.

By mijn tijt timmerden zy daer een Kerck, daerse al 30 Iaren te vooren over doende hadden gheweest, die heel kostelijck getimmert wordt van ghekoleurde steenen, dat heel raer om te sien is.

Dese Stadt met hare rariteyten wel besien hebbende, reysde ick na Bolognien, ende is vier Italiaensche mijlen binnen zijn mueren, dit hoort onder den Paus van Romen. Daer is mede een Paleys, daer de drie Kroonen van den Paus in steen uyt-ghehouwen staen. Ende daer zijn meer andere schoone gebouwen te sien.

Dertigh mijlen van Bolognien leydt Farrare, wel eertijts een Hertogdom,

na des Hertoghs ballinghschap, heeft het de Paus aen hem ghetrocken. Niet verre daer van daen komt een Riviere afloopen uyt het Hertoghdom Savoyen, genaemt de Po, de selfde Riviere loopt oock niet ver van de groote Stadt Carmone, tot Venetien toe, en eer dat ghy by dese Riviere komt, nadert ghy een binnen-water: daer zijn twee stercke Sluysen, de eene een tooren hoogh, en d'ander nevens de aerde, d'eene Sluys toe zijnde, rijst een Schip een Toren hoogh. En d'ander open gaende, daelt se een Toren nederwaerts, door de kracht van't water vaertmen met een Schip na Farrare. Ick voer van Farrare na Vincence en na Padua, daer een hooge Academia van alderhande Talen is, ende de Medecijne floreert. Van daer trock ick na Venetien.

Venetien is door de Stadt als Amsterdam seer water-rijck, maer niet wel soo groot doch de Huysen sijn daer voor swaerder ende kostelijcker van steenen opgebouwt. Daer is oock een hoovaerdigh plaets Rigalte genaemt, daer de Negotie geschiet. Op de drie hoecken van de Stadt leggen drie Kasteelen als Eylande die de Stadt beschutten. Daer leydt noch aen de West-kant van de Stadt een Casteel, op de zijdt van de *Sancte Nicolaus*, midden op de Marckt van Rigalto staet een schoone uyt-muntende kostelijcke Kerck. En op de selve Kerck staen vier konstighe Paerden na 't leven, van Metael gegoten. Ende de Marckt is bultigh met steenen gheleyt. De Stadt Venetien is Adel-trots, en die van Adel gaen daer wonderlijck gekleet: te weten, met een langen swarten Tabbaert, en een kleyn swart mutsjes op't hooft, de Edel-lieden, geen uyt-gesondert, moeten altemael een swarte sack, van een elle langh, en een half breedt, over de eene schouder dragen. Ick vraeghden eenighe Lieden en oude Borgers, wat de vier Paerden op de Kerck bedieden, en waerom Rigalto soo hoogh en bultigh geplaestert was, en uyt wat oorsake al de Edel-lieden op een manier so vreemt ghekleet gingen. Doen zeyden sy my, dat de Turcken wel eertijts teghens de Venetianen geoorloogt hadden, om de selve onder contributie te brengen. Daer de Venetiane met den eersten niet toe verstaen konden. Doen swoer den Turck, soose met hem niet wilden accorderen, dat hy Venetien soude verdestrueren, de schoone Kerck op Realto staende, tot zijn Paerdestal maken, ende Marckt Realto bezaeyen tot een eeuwige ghedachtenisse, ende den Adel een jock op den hals smijten. Doe quamen de Venetiaenders met den Turck over een, datse alle Iaren aen den Turck een willighe schenckagie soude geven van ettelijcke Tonnen Gouts, ende datse op de Kerck Realto vier Paerden van Metael ghegoten, souden doen stellen, ende de Marckt bultigh beplaetsen met gheplaesterde steenen, ende de Edel-lieden souden Eeuwigh verbonden wesen, een swarte sack van een elle langh, en een half elle breet, over hare schouderen te draghen. Tot een verseeckeringe, datse op dese maniere met den Grooten Turck veraccordeert waren.

In't Iaer 1647. den 23. May, was mijn gheleghentheydt Venetien te laten, door dien te Venetien eenige Galleyen die sy Carvane noemen, gereet laghen met menighte van Barcken die de Kooplieden goederen in laden, ende daer waren wel 2000 a 3000 menschen, soo Cooplieden als passagiers, die op Spaletra

wilden, waer onder ick my mede begaf, en wy quamen voorspoedig te Spaletra.

Spaletra is een kleyne Stadt, maer vol Crabaten. Een halve mijle daer van daen is een Riviere met twee Kasteelen. 't Eene wordt van de Turcken Kleesse genaemt, en leydt op een hoogen Bergh, en de inwoonders van Kleesse zijn meest Christenen, en spreecken Turcks, ende de anderen zijn Renegarde. Die van Kleesse moghen in de Stadt Spaletra niet komen: maer moeten daer buyten staen blijven: want daer zijn twee afsteek plaetsen, een voor de Turcken, en een voor de Christenen, om datse malkanderen niet aen moghen raken, om dat de Pest onder de Turcken soo regheert: ende moeten malkanderen de Ware en't Ghelt over langhen. Het Geldt dat de Christenen van de Turcken ontfanghen, werpen zy datelijcken in een Eeck-Pot, diese daer al by der hant hebben staen. Daer voor hebbense oock een groot huys doen timmeren, genaemt Laserette, daer alle Turcksche Goederen en alle menschen die uyt Turckyen komen, veertigh daghen moeten stil houwen en verblijven, eer zy in de Stadt Spaletra moghen komen, de Turcken reysen in Compagnie twee drie hondert sterck, en komende in de Stadt, moeten sy haer in Turckse klederen verkleden. De eerste plaets daer men vernacht, is tot het Kasteel Kleesse, daer men soo langhe moet wachten tot de Voer-Lieden met hare Muyl-Ezels komen om de goederen op te laden. En die daer nae niet willen wachten: maer voort reysen, die sijn in persoon met haere goederen prijs: want zy houden dat voor Rebellye tegens de Wetten van haer Landt. Aen't Kasteel Kleesse komende, moeten menschen en goet tol geven, en somtijts krijght men noch wel slagen toe, want de verkeerde Christenen sijn slimmer als de Turcken: en gheslaghen zijnde, moet ghy geldt toe geven voor hare moeyte dat se u geslagen hebben. Nu wil ick mijn reyse van Spaletra nae Turckyen verhalen.

Wy reysden te lande van Spaletra, met ons 3000. sterck in Compagnie, behalven de Ezels die ons volghden, so quamen wy eerst tot een Stadt, genaemt Bosnoseray op't Turcks, de selve Stad is seer groot en volckrijck, daer altijdt dertigh duysent Soldaten leggen, om dese 3. passagien te bewaren, te weten: de eene van Italien, de ander van Duytslant, ende derde van Ongheren. De Soldaten hebben sommige maer twee blancken daeghs, so langhe sy leven, dese worden genaemt Ianitsaren. Ia selve de gheboorne Turcken, en slechte Soldaten sijnde, hebben selfs niet meer: maer die Spajes genaemt worden hebben dubble gagie, om dat se dubbelt geweer voeren, ende hebben twee vleughels van ontrent 2 ellen langh, achter op haer rugge vast ghemaeckt, die verre boven hare hoofden uytsteecken, als ofse wilden vlieghen, ende hebben mede voor de sterren van hare hoofden veeren van een span langh en een span breet. Dese hebben altoos de voor-tocht op haere vyanden, Een Capiteyn in Turckyen heeft des daeghs 150, asperen, een asper is een stuyver, en 150. asperen maken anderhalve Rijcxdaelder Hollants gelt. Een Luytenant heeft 75, asperen daegs, een Vaendragher 35. asperen een Sargiant 22. asperen, een Capiteyn des arms 16 asperen, een Lants-pissaet of onder Corporael 12. asperen, een Adelborst 8 asperen, een Trommel-slager 22 asperen daeghs.

Dese daghelijcksche gagie worden haer promptelijken des jaers, twee malen van den grooten Turck ghegheven. De kost, dranck en kleeren, moeten de steden en landen haer gheven. In Bosnoseray leydt een hooghen bergh wordt ghenoemt Crona: op die Bergh leydt een heel schoon Kasteel ghebouwt van de Koning van Crabates, in de tijt sijnder regheeringhe. Voorts nam ick mijn wegh op een Stadt Beliegraet, wy reysden 3. daghen over hooghe berghen, die soo hoogh waren, dat men op den oppersten top sijnde, in Ongerlandt kon in sien, en soo naeuw van passagie, dat den eenen mensch den anderen qualijck kan wijcken: maer de Bergh by na afghekomen zijnde, moet ghy u wel wachten voor de Ongeren, want sy passen gheweldigh op als sy kans sien, om de reysende van goet en leven te beroven, maer de Christenen benemen sy niet anders als haer goet, om datse selve mee Christenen zijn. Dese Bergh af zijnde, moet ghy te Paerde door een ondiep water rijden, twee mijlen breet. En dan komt ghy by een groot Dorp, ghenaemt Kietsioeck. In't Dorp zijnde, daer staet een groot Palleys, daer een duysent Paerden of twee konnen stallen, ende een groot getal van menschen, dat de Koningh heeft laten timmeren, tot gherijf van de Reysende man. Heel Turckyen daer vindt ghy yeder dagh reysens, sulcken Palleys om te Logeren, men moet oock maken daer by tijdts te wesen, of men moet daer buyten staen, om de menighte van menschen die daer daeghs Logeren: maer ghy moet onder weghen u eyghen kost en dranck mee voeren. Nu komende in dit Logement, so hebben de Turcken een goede maniere: want sy gheven u elcke een schotel met warme spijse, ende een broodt, elck met schoon water, soo wel Turcken als andere Natie. Want de Turcken en drincken geen Wijn, schoon of haer landt overvloet van goede Wijnen heeft, al evenwel houden sy het Wijn drincken voor sonde, dese Inwoonders van't Dorp zijn al-tesamen Griecken. Die komen eens des Iaers by malkanderen, en offeren daer elck een kaers, en krijghen elck voor een kaers twee brooden. Het eene broodt offeren zy den Duyvel, om dat hy haer geen quaet sal doen, en het ander broot eten zy.

Van daer quam ick op Bellegraet, een mijl eer ghy by de Stadt komt, is een wegh nae Wallachy, daer moet ghy twee berghen door passeren, die booghs ghewijse als een ghemaeckte Poorte, door de natuure aen malkanderen ghewassen zijn, ende daer moet ghy tot voor u goet gheven. Noch twee reysen moet ghy door dierghelijcke Berghen passeeren, die aen den anderen, door konst van handen ghewrocht zijn. In de Stadt Bellegraet zijnde, soo siet ghy dat daer vele kunstelijcke goederen verkocht worden, die aldaer uyt Egypten-landt met Muyl-Ezels ghebracht worden. De ghevanghene menschen uyt andere Landen, worden daer mede aen de handt verkocht, ende de meest-biedende krijght hem, even alsoo verkoopen zy de Diamanten mede uyt de handt, voor de meest-biedende.

Van daer quam ick by een Stadt, Schoopje ghenaemt, en leydt tusschen drie hooghe berghen, en daer wordt anders niet ghemaeckt als root leer, die

op verscheyden Christen Landen verstuurt en verkocht worden. Maer Wijn en Broodt is heel goet koop, want voor een asper, dat is een stuyver, koopt ghy twee brooden, soo veel ghy in twee daghen eten kont. En twee Flap-kannen Wijn voor drie asperen, dat is twee blancken.

Van daer quam ick tot een Stadt, ghenaemt Sallenijck, is een Stadt die aen de Zee leyt, aldaer worden meest anders niet dan dekens ende lakens ghemaeckt. Men seyt dat in dese Stadt souden zijn 4000. Ioden en 60000. Griecken. De Turcken hebben gheen ghetal, om datse ontelbaer zijn. Daer werden soo veel Lakens ghemaeckt, als het heele Hof van den Turckschen Keyser in veele Iaren kan verslijten? welcke lakens alle jaren met Turcksche Galleyen daer van daen ghehaelt worden. De Ioden hebben daer 27 Kercken, ende de Christenen 32 Kercken. Maer de Turcken hebben gheen tal van Kercken door de menighte. Niet ver daer van daen is een landt, ghenaemt de Moree, dat heel kostelijck ruyckt, van weghen de aenghename vruchten die daer wassen, als Paradijs Appelen, die de Ioden veel ghebruycken in haer Lover-Feest: oock wassender veel Orangie-Appelen, en Millegram, en Dadelen. Dit selve lant is vol Christenen, die al-te-samen onder de ghehoorsaemheyt van den Turksche Keyser staen. En het is een gewenst landt van Wijnen en van andere goede Waren. Maer de Turcken aldaer zijn van booser nateure. Gelijck het by mijn tijt gebeurt is. By de Stadt Boedon daer saten 7 of 8 Turcken onder een boom en aten, en daer quamen op die tijt eenighe passagiers uyt Moria, daer voor by haer wandelen, ende de voorste nergens van wetende, mochten haer gheen goeden dagh gewenst ofte gegroet hebben, die sloeghense het hooft af ende speelden onder malkanderen met het selfde hooft, tot een exempel vande anderen, dat se haer moesten groeten. Ick was doen ter tijt in de Stadt Widien, daer groote Negotie is van het Soudt dat daer gegraven wordt aen vele plaetsen gestuert Daer loopt een Riviere de Donauw voor-by tot aen der Tartaren landt: Ende dese Riviere is seer periculoos om te varen, van weghen de Griecken, die sich daer met kleyne Schepen op onthouden, en geen onderscheyt van menschen maken: want sy de Turcken en Christenen, en wie zy oock konnen krijgen, de kop afhouwen, en de hoofden van in de Donau smijten. Gelijck in mijn tijt dertien Griecken daer over gerecht wierden, die alle 13 van onder een pael door het lijf gheslaghen wierden, waer van sommighe noch 2 of 3 daghen leefden, om dat haer herte van de pael niet gheraeckt en was. Ende men magh haer geen drincken gheven, op verbeurte van selven aen de pael te raken, en daer om wort het verboden, want als zy droncken soudense sterven. Om weder tot de Donauw te komen, soo is de selve Riviere seer moeyelijck en ghevaerlijck te bevaren, door de hooghte der klippen, die men met het water moet af vallen, al evenwel moet men't avontuuren. Doch wy quamen noch Godt lof behouwen aen lant, ende ginghen 4 daghen landt-waert in, daer wy geen menschen noch huysen saghen want het was al meest wildernisse en bosschagie, daer't gras over onse hoofden wasschende was, dat men malkanderen niet sien konden. Daerom moetmen om de Moordenaers, heel sterck in Compagnie wesen, en wy quamen voor-by

een plaetse, genaemt Supery, daer een schoon Kasteel leydt, en daer by leggen 6 of 7 menschen begraven in een speloncke onder in een Kelder, daer alle en een yder in magh gaen kijcken die wil. Om dat Koninckklijcke Graf staen 16 marmel-toorens, waer van in de toorens ghehouwen zijn, en daer staet in een, eenige Tael Letteren, die niemant lesen noch verstaen kan: Maer men zeyt dat daer een Koningh met zijn Vrouw en Kinderen soude begraven sijn, die in zijn regeeringhe onder Andernopel soude verslagen wesen. En op de selve wegh leyt een stercke wacht van Constantinopolen, om dat de Tartaren en Cosacquen daer soo sterck te samen loopen, hoe sterck dese wacht is, nochtans wordense dickmaels van de Tartaren en Cosacquen overvallen en geslagen.

Ick vorderde mijn reys soo veel als ick kon, en quam op Andernopel. Dit is wel een heele groote Stadt, maer by Constantinopolen niet te vergelijcken, daer is een wegh daer komen de Carwane al-te-samen aen, soo uyt Polen als Ruslandt, en oock mede uyt het landt van Babylonien 1642. voor seven Iaren, heeft den Turck Babylonien eerst in ghekreghen, ende ick was die selfde tijdt daer binnen, doen 't van den Turck beleghert was. Dese Stadt is heel groot, machtigh van rijckdom, ende ongheloovelijck Volckrijck. Andernopel is de Rendevous plaets daer de Turck zijn armade vergadert. Daer staet oock een Kerck die wel eer Griecks geweest is, maer nu Turcks. Dese Kerck is heel kostelijck uyt de gront van Albastert op getimmert, en het dack t'eenemael met geslaghen gout bekleet: Want als de Son schijnt, soo moet ghy blint inde Stadt gaen: Want ghy kunt u eygen handen niet sien door de glans vant goudt: mijn ooghen verblint sijnde van dat schitterende Kerck-goudt.

Trock van daer na Constantinopolen 6 dagen reysens van Andernopel, so veyligh dat een kint die wegh wel mocht reysen, en een seer fraeye ende pleysierige wegh om te door-trecken. Alleen dat men over een brugh van planken moet, die over een moras leyt en breet genoeg is. Maer ontmoeten u op de brug Passagiers uyt Constantinopolen, en ghy niet te rugghe keert, soo stoten zy u in't moras. En somtijts en doen sy't niet willens, want het gheschiet meest door't gedrangh van't volck dat malkanderen ontmoeten. Anderhalve dagh-reysens leyt een hoogen Bergh, als men daer boven op is, kan men Constantinopelen sien leggen. Men acht het voor een groot geluck alsmen onbeschadicht over weg door 't gedrang van de passagiers, te Constantinopolen kan komen, en te Constantinopolen zijnde, soumen sich verwonderen van de menichte der menschen die in't Hof van den Keyser sijn. Want als de Keyser om sijn pleysier eens uyt wil rijden, soo lopen thien duysent mannen voor heen voor de Keyser uyt. En elcke Compagnie is verscheyden van geweer en kleedinge. De eerste partye hebben slechte Tulbanden, de 2 hebben Tulbanden op, hoogher als de voorste, en sijn hooger en dicker als een Kinnetje Boters, dat sijn de slechte Officieren vande eerste partije. De 3. partye hebben tulbanden op als de eerste: maer hebben elck een pluym daer op, so dick als een menschen hooft, ende hebben elck een mes van 2 voeten langh, Karewassinge genaemt, onder hare armen aen de zijde vast ghemaeckt en gebonden. De 4. party sijn Ianitsers of lijf-guarde van de Keyser,

en komen altemael met sabels, bonte rocken, ende hebben elck een groote Veder op haer hooft, elck een hellebaert op haer schouder. De 5. party is een soorte die genoemt worden Spajes, dese leven alle daghen van den broode van den Keyser tot hare kints kinderen. Dese dragen elck een musket in de eene handt, ende een stuck lont inde ander hant, ende hebben elck een vergulde poock op haer zy, met een hoogen Tulbant. De 6. party komen de Raets-Heeren van den Turckschen Keyser, die veeren op haer hooft hebben, die onder wel een elle breet sijn, en boven heel smal toe loopen, dat heel schoon en fraey om te sien is. Maer dese komen seer kostelijck te Paerde rijden. De 7, party komen de Christen kinderen, die Provoost Turcken ghemaeckt worden: Want alle Iaeren neemt de Turck een kint uyt de Huysen die onder sijn gebiet staen. De selve dragen geele Kappen van geel Laken, en zijn ruym een el lang. De 8. party komen de Passae, dat is te seggen de Hertogen en Graven die by beurten regeren. De 9. party komen 40 paer grijse lange gebaerde mannen, die heel kostelijck gekleet zijn, die dit luyt-keels uyt-roepen: Godt geve den Koninck een langh leven. Daer na komt de Koninck op een paert, wiens kostelijckheyt onmoghelijck is te beschrijven: Want het paert heeft een kostelijcke steen voor't hooft, dat als de Son schijnt men daer niet tegen op kan sien Ende oock een schoone veer op 't hooft, die meer als een tonne schats gekost heeft. Het is onmogelijck des turcksen Paerts kostelijckheydt te beschrijven of te waerderen, wie sou dan de onverghelijcklicke pracht, pronckerye van den grooten Turck, met gedachten kunnen uytbeelden. En op elcke zijde vant Paert loopen twee oude Heeren te voedt, die de sleep van den grooten Turck oock ophouden. Daer nae komt sijn Hof-ghesin met duysenden na-loopen, met trommelen, luyten, en andere Insrumenten, met sulcken ghedrommel, dat die in hare huysen zijn, sidderen en beven. Daer na volgen menichte van Kameels en Muyl-Ezels, swaer geladen met kisten, vol kostelijcke Waren, Gout, Silver en Gesteenten, dit doet hy alleen uyt dertele hovaerdy, om de 12. geslachten Israels te trotsen, en met sijn groote macht de ooghen uyt te steken, ofte ten minsten om haer te bedroeven. De 10. partye komt de Pasie ofte onder Koningh met sijn sleep achter aen. Den grooten Turck heeft dit ghemeenelijck voor een manier, dat hy sijnen Viceroy rijck genoeg geworden zijnde so laet hy hem in sijn Hof het hooft afslaen, om sijn rijckdom te besitten, en kiest dan weer een nieuw hooft naest hem.

Flus heb ick aengeroert, datter de lieden in hare huysen soo vervaert waren, is om dese oorsaecke dat de Haga: dat is, de Commandeur besichtight de straten of die schoon ghenoegh zijn, want soo hy een stroo op straet voor yemants huys vindt legghen, soo slaet hy de Huys-heer soo lange onder het vlack van sijn voeten datter het vel van gaet, soo gaet hy gemeenelijck 's weecks om, datse de straten schoon soude houden. Insgelijcks gaet hy by de Vlees-verkoopers om, en bevindt hy dat de Vlees-verkooper beenen met vlees verkocht heeft, soo krijgt hy 100. slagen onder sijn voeten. Als een Turck u te moet komt, so moet ghy aen de lincker zijde gaen. 't Is in mijn tijt gebeurt, dat daer een Hollants Schip quam van Livorne, t'huys hoorende tot Amsterdam, ghenaemt 't Casteel Livorne:

dit Schip bracht in den Iare 1644 een Frans Ambassadeur over, en lagh aen de Griecksche zijde, genaemt Galata: soo gevielt dat de Schipper eens met een party van sijn volck aen landt gingh, waer onder sijn Stierman genaemt Cornelis Heyn, mede was, en gingen met den anderen wandelen, ende haer ontmoeten een Turck, en niet wetende de manier dat hy de Turck most aen de lincker-hant voor by gaen. Soo sloegh hem de Turck voor sijn mondt, hem verweerende, kreegh hy noch een slagh van de Turck, dat hy een groot stuck weeghs van hem stoof. De Stuurman wiert daer-en-boven noch van de Turcken ghevat, ende sonder veele kromme sprongen met hem te maken, soo kapten sy hem de hant af, in presentie van allle Hollantsche en Engelsche Koop lieden dat hiet, steeckt jou vingher in de aert, en ruyckt in wat Landt datje bent. Ende niet ver van de selve plaets Galata, daer de Koop-lieden woonen, daer is een plaets ghenaemt Tapana, daer zijn seer fraye schiet-stucken te sien, die de Griecken daer hebben laten gieten, in de tijdt haerder regeeringhe, zijn in ghetal 450 en soo wijdt dat men daer voor de regen in kruypen kan schuylen en zijn over de 20 voeten langh, behalven Mortiers en anderen die niet ghebruyckt worden, maer daer tot een ghedachtenisse blijven legghen. En op die zijd' woonen anders niet dan Christenen, en moghen daer soo vry woonen als in andere Steden, ende hebben daer soo wel hare Kercken als op een ander: Maer over de andere zijde van't water, pas soo ver als een Musquet over draghen kan. Daer is de rechte Stad van Constantinopolen daer den Keyser sijn hof hout, daer mach niemant een Kerck in hebbe: maer vry woonen, en winckel-neering doen. Dat water daer men is over-varende is hallif wit ende hallif swart, de witte komt uyt de Middelantse Zee ende de swarte uyt Rusland. De selve kasteelen zijn 3 dagh reysens van Constantinopolen, soo ver reysens is de haven van de Kasteelen tot Constantinopolen mede. En de ghestucken van de Kasteelen zijn meest water-pas ghestelt, en soo wijt als een tobbe. Soo datter niemandt verby mach varen, of hy moet eerst aen legghen en zijn paspoort toonen, 't is wonder om aen te sien, hoe hart dat de witte en swarte zijd' teghens malkanderen stooten onder 't Kasteel Seray van den Turck. Het hof van den grooten Turck is ontrent 3 Duytsche mijlen in de ronte, met het vrouwen ghetimmer, ende Lust-hooven daer in begrepen. Daer zijn 100 ontmande Egyptenaers die altoos de vrouwen van den grooten Turck op passen en bedienen. Dese ontmande Egyptenaers, halen alle avonden een Ceeltjen uyt een seeckere kist daer toe ghemaeckt, en welckers naem van de vrouwen dan op dat ceeltjen staet, die moet dan dien nacht by den Turck te bedde gaen. De eerste die een Soone ter Werelt brenght succedeert in 't Keyserdom nae des groooten Turcks overlijden. En soo de andere vrouwen oock kinderen voort-brenghen, syn't dochters, men spaertse in't leven: maer alle de Soons moeten gheworght worden. Gelijck ick eenighe heb ghesien begraven legghen met een groote tulbandt op de kist, met kostelijcke steenen om het hooft, en eenighe groote was-kaersen die een heel Iare brant boven 't hooft van alle man. Het graf van den grooten Turck is heel groot en Kercx gewijse waer in de groote Turck met sijn vrouw en alle sijne kinderen by den anderen begraven legghen.

Daer zijn eenighe Kercken daer de Turcken 3 mael alle daghen in gaen om te bidden. En de Predikant gaet boven op de toren van de Kerck staen met 2 jonghens by hem. En roept: Godt is eenigh, sijnen naem is eenigh, so wie lust heeft om Godt te dienen die kome. Voorts soo hebben sy geen klocken op de toorn daerom soo staen sy soo en roepen.

De grooten Turck heeft 3 hondert by-wijven en maer drie ghetroude, ende de selve vrouwen die worden bewaert in een hof nae de Keyser sijn sin, en goedt duncken, en nae de doodt des Keysers worden sy op andere plaetsen bewaert, om te komen tot onse voorige propoost

Daer zijn altijdt 360 daer de Galley boeven of de onnosele ghevanghen Christenen den heele dagh op moeten roeyen, ende worden 'savondts met 20 slaghen onder de soolen van hare voeten betaelt. Maer die een gheboren Turck tot een Capiteyn hebben die worden soo niet gheslagen, van de verlochende Christenen werden de galley gasten so Goddeloos getracteert? want een verlochend Christen is tienmael erger dan een gheboren Turck.

Hier bevoorens heb ick verhaelt, dat nae de eerste ghebooren soone alle de nae volgende soonen verwurght werden. De Keyser by mijnen tijdt ghenaemt Sultan Abrahim, was met eenen van de nae soonen ofte kinderen die men om den hals sou brenghen: Maer om sijn groote afkomste soo wierde hy verschoont en heymelijcken onder de aerde op gebracht. Ende alsoo men niet en wist offer een Keyser voor de hand was, soo is desen voor den dagh gekomen, om dat de Keyser in sijn jonckheydt 7 Iaren was verborghen geweest in een kelder, uyt vreese van de doodt. Daerom had hy noch een scheven hals. Soo dat de Keysers Soon in Malta ghevanghen sit. Ende dat om dese oorsaeck dat hy suspect was van sijn vaders by-wijven gheslapen te hebben, soo was sijn meninge haer naer Egypten te vervoeren met een Galjoen-schip van 30 stucken, ende noch een Galley vol kostelijckheydt. Soo komen de Maltesen tot sijn ongheluck teghens hem te slaen, ende alsoo het stil weer was, so en kon sijn Gallioen niet wenden waer over hy vermeestert en overvallen, met sijn Vaders by-wijven binnen Malta ghevanghen ghebracht worden, inden Iare 1644. En de selve ghevangens zijn niet te lossen. Also den grooten Turck vrye haven begheerde van de Venetianen om in hare haven te legghen, ghelijck de Venetiaenders in de haven van Constantinopolen vergunt worden. Dat is de oorsake dat de Venetianen en den Turck tot noch toe in oorloghe zijn, dat den eenen Soon soo veel duysent menschen ghekost heeft geduerende den tijt van oorlogh.

Nu willen wy voorder schrijven van de groote macht, soo is't dat de Reusen wel eer gheregheert hebben daer ontrent. Soo hanght noch een kop van een Reuse in Constantinopolen soo groot ghelijck een groote tobbe, en sijn gheweer hanght daer by met sijn boogh, ende sijn koocker met pijlen. En de Burgers en Inwoonders binnen Constantinopolen zijn 40000 Ioden, en de 90000 Griecken. Ende 300000 Turcken. Maer op d'ander zijde zijn 7 berghen daer Constantinopolen op ghetimmert is, heel groote van begrijp. Maer op een zijd' ist

heel betimmert van houte huysen. So datter in mijn tijt af-gebrandt sijn over de 700 huysen in de tijt van 24 uren. En dat is de oorsaeck datse geen toeback en derven drincken, noch wijn: Want sy houden het wijn drincken voor sonde, en die taback drinckt heeft sijn hooft verbeurt. In't Iaer 1640 is te Constaninopolen een groote Dame geweest in schoonheydt en rijckdom, uyt muntende die gheen partuer uyt alle de grooten in Constantinopolen haer persoon waerdigh achte. Doch het scheen dat een Egyptenaer door hooghe staet overvloedt van gelt haer beter geviel, daerse heymelijck al aen verlooft was, datse hier aen wel liedt blijcken: Want doen de Commandeurs Soon van Egypten quam binnen Constantinopolen, doen was sy gereet om met hem te trouwen. Ende wordt een groote Feest gehouden, om dat hy soo een grooten Heers Soone was, soo woude hy den Keyser selven nooden. Den avondt te vooren eer de Bruyloft gehouden wierde, soo liet hy een groote Timmerage maken, daer een man onder staen konde, en liet daer twee sacken, van een mans hooghte, setten, de eene sack was vol goudt, ende den anderen sack was vol silver, die hy alle beyde den Grooten Turck tot een schenckagie vereerde, om dat hy hem de eere gedaen hadde, dat hy daer tegen 'thuys over stonde, ende hem ghezeghent hadde. So als de Bruyloft nu gehouden wierde, soo begonnen zy lustigh te domineren, ende de Bruygom door den dronck verheught en vroolijck zijnde, riep over luydt: Ick hebbe hier kost en dranck genoegh, silver en gout ghenoegh: maer een pijp toeback ontbreeckt hier. De Bruygoms Vader seyde: Soone ick hebbe den Keyser genoegh gegeven, dat ghy wel toeback drincken meugt. So lieten sy de beste toeback halen die in Constantinopolen te krijgen was, en een hoop van de langste en fijnste pijpen, ende gingen doen met ses of seven in een afgesonderde kamer sitten toeback drincken. De Commandeur voor by komende, ende ruyckende den roock van de toeback: doen tradt den Haga daer in huys en vraeghde, wie is die hier toeback ghedroncken heeft? Doen antwoorden zy: wy hebben toeback gedroncken, wy hebben den turckschen Keyser wel soo veel ghegheven, dat hy ons wel excuseren sal. Den Haga seyde ghy moet u gevangen geven. Doen seyden sy wy willen u 200 ducaten geven so ghy wilt stil swijghen, soo niet, soo beroepen wy ons op den Keyser. Doen ging den Haga na den Keyser en raporteerden sijn weder varen. Waer op den Keyser belaste datmen de Bruygoms vader in de deur van de Bruyloft op zou hangen: maer de Hollanders en Engelsche moghen wel toeback drincken, maer op 't Lant niet.

Wy willen nu weder van Constantinopolen beginnen te verhalen dat aen't voorighe ontbroocken heeft, So staet daer een Tooren van een steen opgerecht die ontrent 4 vamen hoogh is, en een halve vaem dick, daer staen letters in ghehouwen die niemant lesen kan, ende boven op staet een kroon, men seydt dat de oude Reusen die getimmert souden hebben. Men seydt weleer drie Reusen verlieft waren op een dochter. Ende de dochter wilde de stercksten van haer drie hebben, dies beproefden sy alle drie hare sterckten aen desen Tooren. Ende de jongste van dese 3 Reusen, heeft dese tooren met sijn 3 dienaers op gebeurt, waeromme hem de Dochter ten deele viel. Daeromme heeft hy tot ghedachtenisse van sijn

overwinninghe een kroon op dese tooren ghesedt die men tot deser uuren aldaer noch sien kan. Inde Pinxter-tijdt stueren sy eenige gesanten uyt met groote schatten alwaer Mahomet begraven leyt, die sy seggen dat haren wonderbare Propheet is geweest, dies soo stuuren sy met de Gesanten aldaer na Mahomets graf een schoone deecken met paerlen dicht beset ende gheborduurt: Alwaer tot dese statie mede gaen wel 40 gheladene kemels, en wel 100 muyl Ezels die dese schadt daer brengen om te verlossen de jarige wacht by Mahomets graf, en om daer selve een jarighe wacht houdende om van te leven, eer dese groote statie uyt-trecken so geleytse den Turckschen Keyser selve een stuck weeghs naer buyten met trompetten en scharmeyen, maer dese geborduurde perel-deecken wert van de verlosse wacht wederom gebracht, alsoo de Keyser na sijn doot daer selve mee overdeckt wort. Dese Mahomet hanght en sweeft in een yseren kist inde Kerck te Meka, door kunst van twee magneet-steenen.

Dese reste van de andere antiquiteyten die men hedendaegs binnen Constantinopolen bevint zijn hippodrome die de Turcken noemen Atmayden: het welcke de plaetse is, daer de Keysers hier voormaels hare paerden lieten loopen om het volck te vemaecken, die het selve spel aensaghen op een stalagie ofte Theatrum dat daer toe ghemaeckt was, het welck nu ter tijdt heel verdestrueert is. In het midden van dese groote plaetse staet verheven op vier klooten van fijn marmel en een schoone Obelisque of vierkante spis op-gaende steenen, ende van diversche coleuren al van een stuck, hoogh 50 cubiten, vervult ende verciert met secrete letteren, en daer vast aen een groote colosse, waer inne ghesneden zijn Historischer wijse, de memorable geschiedenisse die daer geschiedt zijn in Hippedrome. Daer by staet noch een anderen Colomne, ende een van metael ghemaeckt met groote kunste, in forme drie ghedraeyde Serpenten met meer andere teeckenen die in alle oorden der Stadt, hier ende daer noch gesien werden, Gelijck 't Palleys van Constantinus haren eersten vernieuwer, dewelcke vast aen de muuren staet, ontrent den hoeck die naer 't Oosten streckt. Het graf van den selven Constantinus, het welcke al te mael van Porphyr gemaeckt is, dat staet in een hoeck van de alder-vuylste straten van der Stadt.

Ende voorts gaende nae de Poorte van Selieure, suldy vinden een groote Colomne van marmel met Historien ghegraveert gelijck die van Antonius ende Adrianus binnen Romen zijn. Voorts sijnder noch veele water conduyten, ende cisternen, de sommige staende op welfselen, ende de andere op een grooten ghetal van Colomnen ofte pijlaren, met veel meer andere dier ghelijcke overblijfsels van antiquiteyten. My dunckt dat het mede noodigh is te verhalen van de Badt-stooven der Turcken, en haer maniere van wassen. Soo vindt men dan binnen Constantinopolen een groot ghetal Badt-stooven, soo wel ghemeyne als particuliere, de welcke konstelijcke en Heerlijck ghebouwt zijn, dat het te verwonderen is, en boven al die gheene die van des grooten Turcks Sarails zijn, voor sijn Vrouwen ende sijne Bassimen: Iae dat meer is, de meestendeel van de ghemeyne Stooven zijn al verciert met Colomnen beletsels,

ende taferelen ende oock met plaveydtsels, ende van verscheyden Marberen van verscheyden couleuren ende schoonheydt. Maer dese badt-stooven zijn ghebouwt, in sulcker wijse datse hebben twee principale groote stucken van timmeragien, die ront ende hoogh met een verwelfsel verheven zijn, ghelijck een halve sphere. Ende dat de eerste daer men in gaet, heeft in een van sijn hoecken een oven ghelijck de kachels in Duytslandt, dewelcke dient om de hemden, ende andere doecken te droghen, van de ghene die daer komen baden. Ende in't midden staet een schoone marmere fonteyne van loopende water, of dat daer met konste inghebracht wordt, en rontomme de mueren zijn vele sit-plaetsen, en weynigh van den anderen verscheyden, bekleedt met Turckse tapisseryen, waer op die ghene die daer willen baden, haer ontkleeden, en hare kleederen laten leggen in de bewaernisse van den Capsaire, ende nae dat sy hare schamelheydt bedeckt hebben met eenen grooten blaeuwen ghebiegareerden lijnen doeck diemen haer geeft, soo gaen sy eerst in de sweet-stoove, om te sweeten, van daer gaense in een ander groot Huys al-waer't badt staet, welcke Huys heel hoogh verheven is, ende het rondt verwelfsel is al vol gaten, die op verscheyden plaetsen ghestoffeert zijn met schoone klare ende fijne glasen, op dat het daer te lichter soude zijn. Alwaer van gelijcken int midden een schoone marmel fonteyne staet daer overvloedigh veel waters uyt springht, ende vast daer aen staet een marmel tafel die op vier ronde klooten rust op de welcke, naer dat men wel ghesweet ende ghebaeyt heeft in een groote Marbere ofte Phrophyre kuype die daer by staet, de dienaers die men aldaer houdt in grooten ghetalle, begheerende dat ghy pladt neder op uwen buyck sult gaen legghen, en dan soo komt een van die groote kerels, ende nae dat hy u wel van achteren en van vooren alle de leden wel verroert, ende so ghetrocken heeft dat de beenen kraken, ende de Musculen wel ghedreven zijn. Soo begint hy te klimmen op uwen rugghe met de handen op uwe schouderen, en gaet met bey sijn voeten by malkanderen gevoegt al langs uwe lendenen slibberende, recht of hyse wilde breecken. Daer na keert hy u weder op uwe rugghe, en begint weder alle uwe leedenen te verroeren, ende te trecken als te vooren, sonder u nochtans seer, ofte eenigh letsel ofte quaet te doen. Maer ter contrarie soo versoet u dat de senuen, het verlicht en ververst u in sulcker voeghen de leden datmen daer heel locht ende dispoost door wordt. Ende als ghy aldus getracteert ende ghehandelt zijt gheweest, soo gaet ghy in een kleyn kamerken dat redelick warm en wel ghetempert is, alwaer u desen goeden quant weder aenveert, ende nae dat hy u wel ghekraeut en ghewreven heeft, al u lichaem ende ledenen met een stramennen borssen, of van Camelet die hy aen sijn handt heeft, ghelijck een hantschoen in plaets van een roskam, soo wast hy u met dat schoon klaer water, dat uyt die twee Fonteynen ofte conduten komt, het eene koudt, en 't ander warm, welck in eenen marmel becken valt, daer inne hy dat tempert, en schept dan daer uit om te begieten met een schoon ghedamasquiteert kooperen becken, ende dat meer is, hy wrijft de planten van uwe voeten met een Sponsie-steen, om die alsoo te reynighen, en scheeren u den baert en 't hayr af, ende oock het gheene onder de Oxels staet, maer om u

schamelheydt, ofte secrete plaetsen te suyveren, gheven sy u een schaer-mes ofte Psilotre (dewelcke sy Rusma noemen) ende is een Salve, die men op alle rouwighe plaetsen leydt als men het hayr daer af hebben wil: want soo haest als sy daer op leydt, doetse ter stondt op staende voet al het hayr uit vallen, en dese salve ghebruycken de Turcken ende Turckinnen dickmaels: want zy een afgrijsen hebben op al sulcke plaetsen eenigh hayr te draghen. Ende als ghy aldus gesweet hebt, ende aldus getreden, ghewreven, ghekraeut, ghestreken, gheroskamt ende gewasschen sijt, soo gaet ghy weder daer uwe kleederen sijn om u te drooghen ende te kleeden, ende als ghy als dan eenen drinck-penninck ghegeven hebt voor de voorschreven knechten ende dienaeren, ende twee ofte drie asperen den Caspaire die aen de deure sit daermen in komt omme 't geldt te ontfangen van de ghene die daer komen baden, soo gaet ghy daer 't u belieft. Nu suldy weten dat alle de Natien van wat wet of religie datse sijn sonder onderscheyt ontfangen ende ghetracteert werden om haer lieden geldt, maer boven alle anderen soo gaen daer meest de Turcken, Mooren, en die ghemahumetiseert sijn, om haerlieder welluste, ende gesontheydt des lichaems, ende principalijcken om de onderhoudinghe van haerlieder Wet. De welcke alle Musulmans beveelt dat sy in hare Moskiete niet en sullen komen, voor ende al-eer sy wel ghewasschen ende ghereynight sijn, welcke wasschinghe sy in groote waerden houden.

Nu willen wy eens sien wat onderscheydt dat daer is in het baden van de Turcken ende Turckinnen. Dese Turckinnen hebben altoos seer groot vermaeck in de Bad-stooven te gaen, soo wel om haer ghesontheydt te behouden, als om haer lichamen schoonder te maecken, het welcke ick niet alleenelijck en segghe van de ghemeyne vrouwen, maer oock van de alder Edelste ende grootste vrouwen, dewelck wel drie ofte viermaelen ter Weecke in de Badt-Stooven gaen, niet inde gemeyne, maer in haer eygene particuliere Stooven, de welcke de meestendeel van haerlieden in hare Huysen ofte Saralil hebben: maer die van andere staet ende qualiteyt sijn, die gaender ten minsten eens ter Weecke, in dien sy lieden van de andere voor ontijdigh ende oneerlick niet gheacht en willen zijn, alhoewel sy niet gaerne en faelgheeren aldaer te gaen, om twee redenen ende oorsaecken: de eene is ten eynde zy haere Wet souden onderhouden, de andere reden is wel de principaelste, ten eynde sy een eerlijcke occasie ende excusatie souden hebben omme uyt den Huyse te komen, alwaer sy altijdt anders in gheslooten sijn, door de groote jalousie van haer mans. Also dat dese vrouwen aldus beslooten zijnde sonder uyt te mogen gaen, dan by consent, ten ware inde bad-stoven, alwaerse niet anders en gaen dan met gedeckte aen-ghesichte, om haer wrede en jalourse mans te contenteren, die haerlieden, soo onderdanigh, subject ende beslooten houden, so dat sy dickmaels onder 't decksel van int badt te gaen op een ander haer gaen vermaken daer't haerlieden goet dunckt omme haer wellust te volbrengen ende vrolijck te sijn, sonder sorghen om van hare mannen betrapt te worden. Want in dese baden gheen mans en komen, terwijlen datter de vrouwen sijn, en daer sijn vrouwen om de vrouwen te bedienen, en te reynigen, die daer sonder

haere Kamenieren komen: ja dat meer is sy gaen daer met haer 10 en 12 in, soo wel Turcksche als Griecksche, die malkanderen seer familiaerlijcken ende vriendelijcken wassen. Iae sy werden somtijdts soo Amoreus op malkanderen al waren 't mans, sulcks dat wanneer sy eenige seer schoone dochters ofte vrouwe sien, soo en sullen sy niet op houden voor ende al eer sy eenighe middelen ghevonden hebben om met haer te baden, om die te handelen ende tasten over haer heele lijf, nae haerlieder begheerte ende believen, soo vol vrouwelijcke luxsurien sijn sy lieden. Aenghesien dat alle dese voorschreven oorsaecken, te weten de reynigheyt des lichaems, ghesondtheydt, superstitie, vryheydt van uyt te moghen gaen om hare vleeschelijcke wellusten te voldoen, soo en is't niet te verwonderen dat sy soo dickmaels in de badt-stooven gaen. Alsoo dat oock de groote Vrouwen, en oock de vrouwen van state gaerne derwaerts des smorgens vroeg gaen, om aldaer te blijven tot smiddaegs toe, met haer nemende een ofte twee van hare slaven, d'eene op haer hooft dragende een kooperen vadt dat vertindt is, in de maniere van een kleynen emmer daer men water in haelt, waer in dat leydt een langh fijn hemtrocxken van kattoenen, met noch een schoon hemt, en een broecxken, ende andere doecken van suyverlijcke sachte lijnwaet, met noch een minerale saecke ghenaemt Rusma de welcke gepulvetiseert, en in't water gheleght sijnde ende gemenght met levendige ongebluste kalck, sy applequeren op alle de plaetsen daer sy het hayr quijt willen sijn, dewelcke terstont uytvalt met het sweeten. Dit vadt aldus voorsien ende gestoffeert sijnde wort alsoo ghedragen, overdeckt sijnde met een fluweelen ofte karmesijnen pavilloen, seer rijckelijcken verciert, met silver en gout hangende quispels, andere slaven, in diender twee zijn, die draeght een schoon fijn tapijdt, met een schoon oorkussen.

Ende gaen als dan met soodanige ghereetschappen achter hare vrouwen, de welcke boven hare kleederen draghen en aengedaen hebben een fijn linnen hemt, 't welcken sy noemen barami. Nu aldaer gekomen sijnde doen sy het tapijt neder-spreyden en daer op ontkleeden sy haer, ende legghen daer oock hare kleederen op, en Iuweelen, want haer cieraden en verciersel selfs zijn alsulcks, dat soo wanneer sy int badt willen gaen 't zy Turcksche of Christen vrouwen, op dat sy lieden te beter malkanderen souden behaghen, soo vercieren ende kleeden sy haer met haer lieden alderbeste kleederen, ende Iuweelen die sy hebben, En na dat sy op het tapijt onkleedt zijn, en int badt komen, 30 mael keeren zijt vaeck omme, het onderste boven, om te ghemackelijcker daer op te sitten. En dan so staen de slaven d'een aen d'eene zijde, en de ander aen de ander zijde om haer lijf te wassen ende te vrijven tot dat het genoegh is, daer na gaen sy rusten in een ander kamerken dat matelijcken warm is, binnen welcken tijdt de slaven den een den anderen gaen wassen.

Ende in deser manieren blijven sy in die warme kameren, ende badt-stooven zoo lange het haer lieden goet dunckt, ende gaen daer na haer kleeden, en leggen de hemden ende het andere gereetschap, die sy mede ghebracht hebben weder in

het voorschreven vadt, en gaen achter hare vrouwen wederomme t' huyswaerts nae datse betaelt hebben de meesterse van de badt-stooven deselfde prijs die de mans betalen. Nu dit is genoegh van haer lieder baden.

Nu en behoorde ick oock niet achter te laten die plaetse genaemt Bezestan, d'welck is een groot hoogh ende vierkandt huys, op de wijse ende maniere van een ghedeckte halle, met vier poorten ende soo veel straten daer binnen, die al te samen rondtomme voorsien zijn met winckelen van alderhande en sonderlinge koopmanschappen, ende Iuweelen van grooten prijse, als peerlen, ghesteenten, voeyringen van marteren, fluwynen, sablen, lossen, vossen ende andere dierghelijcke voorighe, die aldaer seer goeden koop zijn, buyten hier te lande, want 't sal dickwils ghebeuren, dat ghy aldaer sult koopen een gheheele voeyringhe van zijne marteren tot eenen langhen Tabbaert, om tachtigh ofte hondert ducaten, die ghy in onse landen niet en soudt kennen krijghen om drie ofte viermael soo veele, voorts alderhande soorte van goude, silvere ende zijde lakenen, camelotten ende fijne grofgrijnen, Turcksche booghen, beuckelaers cimeterren, met meer andere seer rijcke ende uytgenomen koopmanschappen.

Ter selver plaetsen werden noch verkocht den meest daer voorbiedende ende laetsten verhoogher, een ontallijck ghetal van arme Christen slaven van alderhanden ouderdom en wesen, in sulcker wijsen ghelijck men de Paerden verkoopt Want die eenen uijt den hoop bedinght oft koopt die besiet eerst haer ooghen (haer tanden) ende al 't gheheele lichaem, doende de selve heel naeckt ontkleeden. En laten de selve gaen loopen en springhen, ten eynde zy te beter de ghebreken der natuuren, ende de mismaecktheydt van haere lichamen soude moghen bekennen.

Daer sijn noch veel andere ghemeyne plaetsen daer men verkoopt, te weten op de eene oude kleederen, op de andere huysraet. En noch op een ander plaets alderhande goude ende zijde werck, ghemaeckt met de naelde. Ende in de Halle van de Zadel-maeckers verkoopt men de alderschoonste paerde-ghetuyghen, leder-nappen, ende andere dierghelijcke fraeyigheden en gentillessen, al rontom gheschildert met Damast werck, oft op sijn Iamesque die men in eenige andere plaetsen van Turckyen soude mogen vinden: maer Besestan is de plaetse daer de alderkostelijcke Iuweelen ende dinghen verkocht worden, My dunckt dan, dat het mede deelen van het ampt der Ianitsaren niet onaenghenaem sal wesen. Daeromme willen wy ordentelijck van haer beginnen te spreecken ofte schrijven,

De sommighe Ianitsaren sijn ghehoudt ende de andere onghetrouwt. Voor de ongehouwden sijn voor quartieren tot woon plaetsen in de Stadt geordineert. Alwaer sy woonen in tijdt van ruste en vreede. De ghehouden hebben ordinarelijcken by ghebeurten de wacht met veertighen en vijftighen by daghe en by nacht langhs de straten, op datter gheen twist, geschil, ofte vechtinghe soude vallen. Ofte oock om dattet gheen dieverye inde Stadt en soude gheschieden.

Dese Ianitsaren hebben gheen andere wapenen dan een langen stock van Indiaens Riet, ofte van een ander houdt, overmits dat een yeghelijck van wat staet, conditie ofte qualiteyt hy soude mogen wesen, verboden is eenige wapenen te dragen. De Ianitsaren die ghetrouwt sijn woonen in de Steden ende Dorpen, ende waer't hen goet dunckt, om haer huys ten besten te onderhouden. Ende van beyde dese twee Staten der Ianitsaren ghetrouwde en onghetrouwde, so sijnder veele verspreyt tot hulpe en bystant van de vreemde Ambassadeurs van wat gheloove ofte Natie datse sijn die tot des grooten Turcks Hof komen omme met hem te handelen. In dier voeghen dat een yeghelijck Ambassadeur heeft ses ofte acht Ianitsaren tot sijn bewaernisse, ende versekertheyt van persoons huys en huysgesin, op dat men henlieden, noch den geenen die onder haer lieden toebehooren, geen injurie ofte ongelijck en souden aen doen. Ende indien hem sulcks ymant vervorderde te doen, so hebben dese Ianitsaren vol-komen macht de selve te kastijden, met stock-slaghen op haerlieder buyck ende billen, ende somtijts onder de planten van haerlieder voeten, sonder dat ymant soude derven hem tegens henlieden verweeren ofte wreken so groot is haer lieder autoriteyt, waer voor sy tot gagie vande Ambassadeurs ontfangen 4 asperen daeghs, daer van sy henlieden onderhouden, ende dat boven haer lieder soudie van den grooten Turck, daer en boven soo hebben sy goede hoope, dat so wanneer sylieden de Ambassadeurs wel ende ghetrouwelijcken ghedient hebbent datse door loven en goet raport van de Ambassadeurs van haerlieden getrouwen dienst, van den grooten Turck meerder gagie sullen veroveren, ofte tot grooten state komen, te weten tot Spachis Zaniligilers, Zagarsis, ofte eenige andere meerderen state. Maer als dese mannen soo oudt geworden sijn dat se niet meer en mogen ofte kennen dienen ter Oorloge, ofte dat sy door eenige andere middelen ghecasseert werden van den state der Ianitsaren, soo werden die ghesonden tot de bewaernisse vande Steden en Kasteelen, dewelcke wy lieden leggen, in ordinaris Guarnisoen, ende haer lieder oppersten werden tot Castilijnen gemaeckt, versien zijnde een yegelijck naer de gagie die sy lieden plegen te ontfangen, waer door dat niemant van hen lieden tot eenighe armoede vervallen kan, ofte hy heeft altoos ghenoegh door middelen van desen om eerlijck hem daer mede te onderhouden. De Bolucx sijn Oversten van hondert Ianitsaren, hebben eenen staet van t'sestigh asperen daegs henlieden officie is: Soo wanneer den grooten Turck in de Moskiten gaet ofte buyten rijdt, datse als dan op seer schoone paerden wel rijckelijck verciert in goeder ordonnantie voor de orden der Ianitsaren rijden, met een holle ende lichte lancie in de hand, ende aen den zadelboom den beuckelaer ende den Busdeegen, d'welck een vuyst-hamer is, ende aldus gewapent sijnde met hare hooge pennachen ofte vederbosschen op't hooft, schijnen sy van verre wel so opgeblasen ende vreesselijck, dat het ghetal van ontrent een vier hondert die sy lieden sijn, meer ghebeers maeckt, dan duysent van onse paerden souden doen. Als nu dese Bolucx Bassis out ende gebrekelijck werden, ende datse den Oorlogh niet meer en kennen volgen, so werden sy lieden tot Capiteynen om de stercke Kasteelen te

bewaren. Den Capiteyn Generael van de Ianitsaren, ghenaemt by den Turcken Ianitsaire Aga, ofte simpelijcken Aga, ofte Agach, 't welck in haerlieder sprake Stock betekent, heeft duysent asperen daeghs, ende ses duysent Ducaten 's Iaers. Ende wert noch daer en boven vijfmael 's jaers verkleet met gout en zijde laken. Daerenboven doet men hem noch leveren munitien, victualien, ende al het gheene dat hy meer van doen heeft, tot onderhouwinge van sijne huyse en state, hy heeft onder hem een Chechaya ofte Pretogero, de welcke sijnen Stad-houder Generael is over de Ianitsaren, die twee hondert asperen daeghs heeft, ende dertig duysent asperen 's jaers tot pensioen, hy heeft oock onder hem een Ianssiairiazigi, 't welcke is geseyt de schrijver van de Ianitsaren dewelcke een besoldinghe heeft van hondert asperen daeghs sonder pensioen.

Soo veel als den Haga aengaet, die heeft wel twee ofte drie hondert slaven die toebehooren tot sijnen dienste, en is een man van sulcken autoriteyt, digniteyt, en state, dat het dickmaels gebeurt dat hy de dochter ofte suster trouwt van den groote Turck. Ende als hy open hof hout, 't welcken hy tweemael ter weken doet, soo is hy gehouden den Ianitsaren een maeltijdt te geven van Broot, Rijs, Schapen, ende watere: des sijn sy lieden oock gehouden haer alle morgen te laten vinden in sijnen huyse, om te besien of hem yet belieft, 't welck sy lieden terstondt volbrengen, ende so dickmaels als den grooten Turck door't landt trecken, ofte ter Mosquite gaet, so rijdet den Haga alleen achter de slach-orden van de Ianitsaren op een seer schoon Turcks paert, vanden welcke den Zadel verciert is met beslagen gout, ende kostelijcke gesteenten, ende is gekleedt met een langen gouden ofte Fluweelen, ofte Carmosijne Satijnen tabbaert. De Solaquis zijn 3 hondert in getalle die verkooren ende uyt gelesen werden, uyt de alder dispooste ende excelenste Archiers van alle de Ianitsaren, voor des Grooten Turcks ordinarise machte, ende dese zijn al te samen met een Damaste kleedinge gekleedt, ofte van wit Satijn, welcke kleedinge sy achter langh laten hangen, maer vooren schorten sy liede die op, met eenen breeden gouden ofte silveren riem, ende dragen opt hooft eenen hooghen witten vilten hoedt, waer sy achter vast aen maken eenen grooten veder-bos van redelijcken schoonen prijse. Sy draghen voor hare wapenen een Cijnitterre, ende in haer lieder handt eenen vergulden gespannen booghe ende een pijl, met eenen koocker vol pijlen achter op de rugghe. Ende als den grooten Turck uyt rijdt, ofte nae der Moskiete, soo gaen sy twee en twee te samen rontom hem, te weten, het een gelit aen de rechter zijde, dewelck alle gader slincks sijn, ende de andere aen de slincker zijde die alle-gader rechts zijn, welcke ordonnantien sy lieden onderhouden op avontuere, of het gebeurde voor noot, ofte uyt ghenuchte van den grooten Turck, dat sy lieden souden moeten los schieten, dat sy als dan door haer lieder Heere den naers niet souden toe keeren, want sy houde dat voor een groote onwaerdigheydt, schande ende oneere, uyt welcke oorsake sy lieden genoemt werden Solaquis, dat te seggen is slinckaers Nu als den grooten Turck te velde treckt, en datmen een Rieviere moet passeren

soo moeten sy lieden daer door swemmen, ende indien 't water tot haer lieder knien toe komt, soo schenckt de grooten Turck een yeghelijck tot een present 50 asperen, ende indien het over de middel komt, soo hebben sy 100 asperen, ende noch hoogher 105 asperen, ende komt het dan noch hoogher, soo rijden sy lieden daer door te paerde. Nae dit present en werdt henlieden niet van elcken Reviere ghegheven daer sy door trecken, dan alleenlijck van de eerste: maer van al de anderen niet meer als 12 ofte 15 asperen daeghs, ende werden tweemael des Iaers verkleedt, ghelijck de Ianitsaren, maer dese en zijn niet subject eenighe wacht te houden, nochte op't Sarail te gaen, dan als den Turck te paerde rijdt nae Mosqueen ofte int Veldt. Sy hebben twee Capiteynen, ghenaemt Solac Bassis, die elck tsestigh asperen daeghs hebben, die oock ghekleedt, ende van alles voorsien worden ghelijck de ander Capiteynen, ende rijden oock te paerde, boven het ghetal van de Solaquis heeft den Grooten Turck noch 40 Lacqueyen ofte Stafiers. Dese sijn ghebooren Persianen, die sy noemen in hare Tale Peicz ofte Peiclars een yeghelijck van dien versien zijnde met een gagie van acht of thien asperen daeghs, ende tweemael des Iaers verkleedt met wit Damast ofte Satijn, met diversche coleuren ghefiguert, ende een ghemenght fatsoen dat kordt is van vooren, ghemaeckt met korte Taskens die half rondt zijn hanghende, achter tot op haer kouse, waer onder zy noch draghen, behalven haer lieder koussen ende hemden, dewelcke van seer fijnen lijnwaedt zijn, een groot ghefronst taffetaf, dat sy aen haerlieder riemen op schorten, op 't hooft draghen sy een hooghe bonet van fijn silver vergult, diemen in haerlieder tale noemt Scuff, van vooren verciert sijnde met een scheede vande selve stoffe, rontom voorsien met veele kostelijcke ghesteenten, soo orientaelsche als valsche, waer op dat boven vast ghemaeckt is, een hooghe ende groote Veder-bos van witte pluymen, ghelijck Reyghers Pluymen, ende andere diversche kleyne Vederkens van verscheyde Voghelen, sy gorden haer lichaem met eenen breden ghebreyden riem van goudt ende zijde, ghenaemt Cochiach, die seer kostelijck ende schoon is, ende soo langh dat se driemael om haer lijf gaet, aen den welcken haer lieder kostelijcken pongiaert dwars hanght, die met yvoor ofte vis-beenen gestoffeert is, den welcken in haer lieder tale genaemt werdt Bichiach. In d'eene handt draghen sy den Anagiach, het welcke een kleyne aere is, ende in de ander handt eenen snuyt-doeck vol van eert-suycker ofte van zuycker kandijs, d'welck zy eten als zy loopen, zo wel om haerlieder macht ende kracht te onderhouden, als om haerlieden te benemen eenighe alteratie. Deze Peicx loopen ende draven altijde voor den grooten Turck, springhende sonder rusten ende ophouden voor by haere teenen. Ende als zy aldus loopende komen in eenigh schoon groen veldt ofte eenighen schoonen wegh, zoo keeren sy hen-lieden terstondt omme, met haer aenghesicht nae den Grooten Turck ende gaen zoo achterwaerts seeckere mijlen, ofte soo langhe als den wegh duert, roepende met luyder stemme: Alau deicherin. Dat is te zeggen, Godt behoede den Grooten Turck ofte Keyser langhe in dusdanighe macht ende voorspoet. Dese lichtveer-

dighe Peicx ofte Lacqueyen werden noch gebruyckt tot andere moelijcke affayren van meerder in portantien: want in dien dat het gheviele dat den Grooten Turck eenighe saecken, depessen, commissien ofte Brieven wil senden in eenighen oordt ofte landtschap van zijn Keyser-rijck, soo werden dese daer toe ghebruyckt, dewelcke datse die ontfanghen hebben, ende hare oorlof ende groote reverentie ghenomen hebbende, stellen henlieden terstondt op de reyse: roepende met luyder keelen: Sauli, Sauli. 't Welck soo veel in onse tale gheseydt is, als wacht u, wacht u? springhende alsoo dwers door tvolck ghelijck de Geytkens, sonder rusten, nacht en dagh, soo datse meer weeghs af-legghen, dan het beste Turcksche paert niet en soude konnen doen.

My is van verscheyde Burghers aldaer gheseydt, dat dese geswinde Lacqueyen in hare Ionckheydt de milte doen verdrijven door eenighe remedie die sy daer toe ghebruycken, ende houden dat soo secreet datse om gheen goet vande wereldt ymandt souden willen openbaren, te kennen geven, veel minder leeren. Sommighe van haer laeten de planten van haere voeten met Yser beslaen, ghelijck men de Paerden doet. Ick hebber eenen ghesien wiens planten van sijn voeten zoo hardt waren datmen daer qualijck konde doorsteecken.

Ende als zy nu aldus beslaghen loopen, soo hebben zy in haerlieder mont een silvere kloodt dewelcke rontomme vol gaetjens is, ghelijck aen de ghebitten vande paerden sijn, ten eynde dat henlieden mont te verscher soude blijven, ende dat henlieden geen qualijckheyt en souden overkomen, ende dat den asem haer lieden te langher souden vallen. Dese gheloof ick dat hare milte behouden hebben, om dat zy hare asem kennen verlenghen rontom haren riem de welcken seer breedt is, en van Leer fraey gewroght, daer hanghen veel bellekens aen, de welcke door de beweginghe van haren loop een seer schoone lieffelijck geluyt van haer gheven.

Dese Lacqueyen laten henlieden duncken, datmen inde wereldt haers ghelijcken int ras loopen niet en zouden kunnen vinden, waer van men sich niet en behoort te verwonderen, want in der waerheydt zy loopen ghemeynlijcken zoo veel weeghs, alst beste paert van Turckyen soude kennen ofte mogen doen. So dat zy alst van nooden is loopen heen en weer van Constantinopolen tot Andrinopolen, in twee daghen en twee nachten, 't welcke zoo verre is, als een seer goet paert in vier daghen soude mogen draven, want dese steden wel vijf Turckse dagh reysen van den anderen leggen. Ten sal hier oock niet qualijck te passe komen, nochte buyten propooste wesen, dat ick hier by voeghe, de straten officien, lasten, gagien ende diensten van de Kocks ende andere dienaers vande Keucken des grooten Turcks, daerom is het van nooden te weten, dat hy gewoonlijck onderhoudt in sijn hof, hondert en vijftigh Kocks, Azamoglans, zoo meesters als knechten: vande welcke de besten ende geschickste uytgenomen ende gheordineert zijn voor de Privee keucken van den grooten Turck, ende de rest zijn voor de ghemeene keuckens van den Hove. De meesters zijn ghegagieert met acht of tien asperen daeghs, en de knechts met drie asperen, ende daer en

booven heeft yder van dien alle jare een nieu kleet, die van de Privee keucke hebben elck haren oven op haer selven, om de spijse te mogen bereyden. Dewelcke gesooden ofte gebraden sijnde, ende welbereyt wesend, wert van henlieden geleyt in eenen parceleyne schotel, ende also gelevert in handen van de Tesigniers, die wy heeten voorsnijders om die te bedienen ter Tafel van den grooten Turck, nae dat den proever sijn Officie gedaen heeft in sijn presentie: d'andere Kocks van den gemeyne Hove, leveren hen lieder spijse den genen die last hebbe de selfde uyt te deelen int Sarail ofte Hof, na de ordonnantie by officiers gestelt, die daer toe gecommitteert sijn, want over dese twee keuckens, te weten de Privee ende gemeyn sijn gestelt 4 Oversten, van de welcke de eerste geheete in haer lieder tale Hargibassi gestelt is, ende den last heeft om die selfde gade te slaen en bewaren, ende om de Kocks te doen betalen haer lieder gagie, den welcken voor sijn gagie heeft alle dagen 60 asperen, en voorts Iaerlijcks eenen Satijnen tabbert. De 2 heet Emimmutpagi, dat is te seggen, groot pennick-meester gestelt ende gheordoneert, om te geven alle de Penningen tot kosten vande keucken, en heeft voor gagie alle dagen 50 asperen De 3 is gheheeten Chechaya ofte Hofmeester, die gestelt ende gheordonneert is om te sien en merkcen, alle het ghene dat uyt ende in de keucken gaet, ende oock om te slissen alle de twisten ende geschillen, die tusschen de Kockx soude mogen rijsen, ende dese Chechaya heeft alsulcke gagie als den Emimmutpagi heeft. De 4 en laetste is genaemt Muytariapagi, die 't boeck-hout, en de reeckeningen van alle de kost die in beyde de keuckens gedaen worden, ende heeft oock den last van dagh voor dagh te ordonneren 't gheene dat den grooten Turck sal eten, voor desen dienst en heeft hy niet meer dan 30 asperen daeghs, Nu mooght ghy sien hoedanigh den staet is van de Kocks en andere offeciers, van de keucken van den grooten Turck, en van die van sijn Sarail ofte Hof. Nu resteert noch vant bereyden van de spijse, ende oock vande gewoonlijcke maniere van eten der Turcken. Maer die, hen lieder is ter contrare sparigh en van groove spijse, sonder so veel verscheyden manieren van lardeersels, bereytsels, saussen, soppen, en confituren, en oock henlieder Kocks zijn slechte gesellen, die niet lecker en curieus en zijn in hen lieder koocken ende bereyden, want de Turcken zijn te vreeden met slechte spijse die goet om bereyden is, soo verre als die wel voedende sijn ghelijck als Bocken vleesch is, Geyten, Hamel, ende Lams vleesch, ofte van Cabriten, ende eenige Hinnen, dewelcke sy hebben vetter ende smaeckelijcker dan op eenige andere plaetsen. Sy eten luttel Rundt-vleesch, en noch min Calf-vleesch, want sy seggen dat de Koeye gescheyden sijnde van haer Calf, soude haer melck verliesen, ende dien achter-volgende so soude hen de boter gebreecken ende oock de kaes, en alle andere dingen die van melck gemaeckt worden en noodigh zijn, de Schaeps voeten houden sy voor een seer sonderlinghe spijse, dewelcke gemeynelijck te koop ghestelt werden, in veel winckels van Constantinopolen al ghesooden, ende met gestoten loock bereyt, 't welcke tot allen tijden hen ghemeyne sause is. Men verkoopt daer oock de pasteyen van ghekapt vleesch, en oock Rijs ghesooden met boter ende amandels, d'welcke seer goet van smaeck is.

Aengaende 't vleesch, zy etent veel liever ghebraden als gesooden, 't welcke sy op deser maniere doen braden. Sy hebben eenen groote yseren pot, so groot als een ketel, waer dat zy op den bodem legghen gloeyende koolen, ende stecken dat daer op eene yseren rooster, waer op zy hen vleesch laeten braden metten damp ende hitte van de koolen, d'welck noch goet, noch ghesondt, noch delicaet en kan wesen. Aengaende den dranck, soo is henlieder ghemeynen dranck schoon ende klaer water, wel is waer, dat sy oock hebben andere ghemaeckte drancken, die in diverse manieren ghemaeckt ende oock verkocht werden in veele plaetsen van der Stadt. Eenighe ghesooden van gerste en water, andere met peeren ende appelen, ofte oock een decoctie van pruymen, rozijnen, vijghen, peirren, persen, ende andere dierghelijcke vruchten: ende van al sulcke drancken als zy heeten Sorbet, hebben sy voor costume in de Somer te drincken met ys of sneeuw om te verkoelen. Sy drincken oock over ende nae de maeltijdt seer veel brandewijn, die sy heeten Archtent. Aengaende de natuurlijcke wijn, hoe wel dat het drincken der selver henlieden by de wet van Mahomet verboden is, so en laten sy nochtans daerom niet dien te drincken, jae soo groffelijck dat sy hem qualijck draghen konnen, te weten: als sy die drincken buyten haer schade sonder hare kosten, want daer en is gheen volck ter Wereldt, die liever den vryen slemp heeft dan de Turcken, sonderlingen met de Christenen, mits dat die meer verteeren, ende beter tafel houden, dan haer lieder volck doet. Hier hebt ghy dan de maniere van eten ende drincken der Turcken. Maer om niet te vergeten te spreken van de kledingen van henlieder Kocks, soo sal ick lichtelijck verhalen, als dat sy dragen Rocken van Maroquum, of van swart schapen leder ghematroquimeert, van vooren sluytende met groote platte knopen van fijn tin ghemaeckt, inde plaetse van silver: ende hebben op haer hooft een witte Zarcole, ghelijck de Ianitsers, maer sonder goude boorden ofte andere cieraet, maer slechtjens wegh.

Te Constantinopolen langh genoegh gewoont hebbende, vertrock ick na een Stadt genaemt Galiopel: de selve Stadt en omlegghende landen zijn seer rijck van Oly van Olyven, die met menighte van Schepen na alle Landen verstuurt worden. Van Galiopel reysden wy op een Stadt ghenaemt Bruse daer veel zijde ghemaeckt wordt, ende worden met menighte van daer nae Persien, Constantinopolen ende andere plaetsen ghestuurt. Van daer ginghen wy nae een kleyne stadt genaemt Asmierne, deselve stadt is vier daghen van Brusse, ende heel welvarende van Hollantse en Enghelsche koopluyden: Want sy brenghen daer veel laken ende peper, die sy teghens zijde weder verruylen, ende andere Turckse stoffen, want de Turckse stoffen die daer van Dirgere af-komen uyt het gheberghte met meenighte van Kemels-hayren dat daer soo overvloedigh komt dat men sich sou verwonderen. En het selfde Kemels-hayr is soo fijn en sachte als zijde wesen kan. Daer komen alle daghen 200 Kemels gheladen met kostelijcke goederen, gelijck Was, Kattoen en andere kostelijcke koopmanschappen: want dese menschen met Kemels zijn wel drie maenden onder weghen eer zy over-komen: Want in die tijdt noch huysen, noch beesten noch menschen onder

weghen sien. Daerom moetense haer in die tijdt ruym van kost versien, want soose te kort quamen souden nerghens wat vinden: maer het water hebbense by de weghen ghenoegh.

Van Asmierne quam ick te Smeirne: alwaer het gemeene volck op't landt komen wercken, en weven seer kostelicke Turckse dekens, en andere konstelijcke dingen van opgemaeckte waren.

Van daer reysde ick nae Skie met een Schip op Licandra, dat een schoone Zee-Stadt is, daer de Hollanders en Engelsche Schepen aenkomen, ende halen daer veel Wolle ende andere kostelijcke waren van daen. Niet ver daer van daen leyt een plaets genaemt Grandkayere, dat is de groote Stadt Egypten. Niet ver daer van daen loopt de Reviere Nylus, die moet men op varen nae Grandkayere, dese Reviere gheeft dat landt haere wasdom en vruchten, door diense eens Iaers door Godes beschickinge en wijs regeeringhe het Landt Egypten overspoelt, alsoo het daer niet en regent, Int voor Iaer als de Nylus begint over te loopen int landt van Egypten. Soo vergaderen de ghemeene Burgers met duysenden by een, en komen met trompetten, scharmeyen, en andere musicale instrumenten de Nyl verwellekomen. En dancken Godt voor sijne genade en wonderlijcke bestieringhe. Dese Stadt is vreeselijcken groot, dat men daer eerst in komende licht sou verdwalen. Daerom isser altijdt volck die de reysende man waer nemen, en setten hem op een Kemel en voeren hem voor een kleyn geldt daer hy wesen wil. Daer woonen veel duysent Griecken: maer hebben schier met de Moscoviters een gelijcke vreemde maniere van trouwen: want als de Bruygom nae de kercke gaet, soo steeckt hy een gouden oft silveren penningh in sijn Leers, ende in de ander een stuck van een Touw, wanneerse nu langh genoegh op de Bruyloft vrolijck gheweest zijn, ende dat het tijdt is dat de Bruydt en Bruygom te samen nae hare slaep-kamer vertrecken. Soo moet de Bruydt den Bruygom sijn Leersen uyt-trecken, heeft nu de Bruydt dat gheluck datse eerst uyt-treckt die Leers daer die goude ofte silvere penningh in is, soo is sy gheluckigh, ende hy heeft haer lief, ende waert, Maer treckt sy die Leers eerst uyt daer het Touw in is, soo is sy ongeluckigh. En haer ongeluck komt haer datelijck op den hals, want hy smeertse dan lustigh, en dat heeftse dan voor haer pekel sonden.

Midden in de Stadt staet een steen, waer in met groote letteren ghehouwen is, de naem van de Koninck Nebucadnesar, die veele duysenden aldaer verslaghen soude hebben. Wt Egypten trock ick nae't landt van Beloften dat van twee landen onderscheyden wort, daer is een hoogh en een langh landt, maer 't bovenste is het rechte landt van Beloften niet. Maer het onderste landt is't gantsche landt van Beloften. De eerste Stadt van't landt van Beloften wert genaemt Bagas, daer soude begraven leggen (soo men seyt) de Propheet Samuel. Van Bagas quam ick op een Dorp genaemt Albodt, en door Albodt op Thamas, van Thames op Cadde, daer staet een Leer-huys van Iosue, dat met Olijf-boomen om plant is, en seer pleysierigh om aen te sien. Van daer gingen wy de zeekant langs om dat wy niet verderlandt-waerts in wouden gaen: want

wy souden by de Zandt-zee ghekomen hebben, de Zandt-zee sieter even van coleur als Water uyt, maer in stil weder leytse vlack, en men kander sonder perijckel door reysen: Maer op een seecker tijdt vant Iaer wordtse gaende door een stercke Wint, en werpt sulcke zandt baren op als de onstuymde zee, en wie dan de Zant-zee niet over ghepasseert is, wordt vande baren overvallen, daerse dan onder versmooren, en verdrogen door de Son en hette vant zandt. Die daer dan gevonden worden als de zee weder vlack en stil is, die worden dan nae Venetien gesonden om Drieaeckel van te maecken welcke Momejae ghenaemt wordt. Om weder tot de zee-strant te komen, die hadt ons ghebracht tot daer wy quamen daer 5. 6. Steden int ronde by malkanderen leggen. De eerste werdt ghenaemt, Acar. De Hollanders en Enghelsen pleeghen daer veel katoen en vellen van daen te halen. Niet ver van Acar leydt Sur, niet ver van Sur leyt Sydon. Daer pleeghen veele Fransche Kooplieden te komen. Dese Stadt is seer sterck door't Kasteel dat daer by leydt, niet ver van Sydon leydt een Stadt ghenaemt Barratte. Dese Steden leggen altemael by den anderen, van Acar kanmen te water en te lande tot de andere Steden komen, ende is seer pleysierich te reyse door de veelderhande schoone vruchten diemen daer op de weghen vint. Oock is daer een plaets die genaemt wordt de Voore, na de Propheet die daer begraven leydt. Dichte by dat Graf leyt een Reviere dat het onderscheyt maeckt tusschen het beloofde ende onbeloofde landt. Daer staet oock een groot Casteel, dat ghenaemt wert het Kasteel van de Griecken, genaemt St. Ian Dachere. De Griecken komen daer by malkanderen om de sonden te vergeven, en brenghen elck een Was-keers mee, om voor haren hant brandende te offeren. Seven Mijlen daer van daen leyt een Stadt ghenaemt Yvo, en is een seer oude Stadt maer kleyn. Daer by is een Graf dat heel diep onder de aerde loopt, in dewelcke leyt begrave de Soon Iacobs, de welcke genaemt wordt Simeon de Broeder Iosephs, niet verre van de voorschreven Stadt, leyt een Bergh die ghenaemt werdt Charmel, niet ver van dien Bergh leydt een huys met boomen beplandt daer Iesaias sijn Leer-huys is geweest, en onder de aerde is een hol genaemt Elisa na de knecht van Elias die opgevaren is in een gloeyende Waghen. Een half uure daer van daen leydt een fraeye Stadt ghenaemt Yva, by dese Stadt leyt een plaets ghenaemt Zabaral, tusschen dese beyde plaetsen staet een ander daer Elias sijn ghebedt alle daghen pleegh te doen. Ende daer dichte by is een groote timmeragie daer de Turcken haer gebedt doen, ende steken alle jaer een groote meenichte van Was-kaersen aen, ter eere vanden Autaer die daer staet, en houde de selve plaets seer heyligh. Ontrent 3 Mijlen van daer, leyt een plaets genaemt Oesan, deselve is een heele verdestrueerde plaets en weynigh bewoont, ontrent 4 uren daer van daen leyt een plaets genaemt Siepoore daer vele Speloncken in sijn, ende de graven zijn meest al met marmel-steen gedeckt, en daer in uytgehouwen den tijtels der ghener die daer begraven zijn. Daer staet oock een Lust-hof van 24 Zalen hoogh. Een dagh reysens daer van daen leyt een Dorp genaemt Caranien. Niet verre van daer leyt een Stadt ghenaemt Sahem, daer is een Graf daer Iosephs gebeente leyt begrave, deselve stadt leyt tusschen de bergen in, op de rechter

zijde leydt de Bergh genaemt Harevel, op de lincker zijde leydt de Bergh ghenaemt Yvel, de Bergh Harevel is een gesegende bergh van Godt, en daer op wast veel Wijn en Tarwe. De Turcken hebben op desen bergh een plaetse opgesteldt daer zy haer Paescha met groote vreughde houden. Een halve dagh reysens van desen Bergh leydt een plaets ghenaemt Ataft, dat is een kleyne Stadt, daer hebben de Turcken een Capelle daer zy haer Gods-dienst doen, Een halven dagh daer van daen is een kleynen bergh daer Beniamin sijn huys heeft ghehadt: want het landt was hem tot lot ghevallen, ende op deselve berg kan men Ierusalem sien. Soo reysden ick nae de Stadt. Ende kon van verre de verdestrueerde plaetse sien, en op den bergh gekomen zijnde daer Salomons Tempel heeft gestaen, sagh ick noch een stuck muers van't verdestrueerde Hof, daer de Leviten by malkanderen plegen te komen. Niet ver daer van daen leyt noch een voor-hof daer de kinderen Israels by malkanderen quamen met gheschencken. Naest daer aen staet den Autaer daer sy gheoffert hebben, en daer staet een muer vanden Tempel Salomons. Ende aen de Wester-kant daer staet oock een oude zuyl van marmelsteen daer 't leem al af ghevallen is.

Dit is deselve plaets die Godt de Kinderen Israels ghewesen heeft, en is bedroeft om aen te sien. Vanden bergh af-ghegaen zijnde, gingh ick in een Hof daer het water door de goot in komt loopen, daer naest by is een voor-huys, maer heel verdestrueert, daer de kinderen Israels haer eerst pleghen te reynighen eer sy inden Tempel gingen; de selfde Bron loopt in een Olijf-bergh staet een badt stoof, die heel goet is voor siecke lieden, op de Olijf-bergh komende sagh ick daer een fraey oudt huys staen, daer de Opper-Priesters ghestudeert hebben, en men kan vanden eenen bergh op den anderen gaen, daer in een dal zijn de graven daer de Leviten begraven leggen, maer de Tempel is niet te vinden, komende aen deselve graven kont ghy onder de Olijfbergh door ghemaeckte groote vierkante verwelfsels van marmel steen door gaen, en komen daer sy eertijdts het slacht-offer gheslaghen hebben, ende de andere poorte komt recht teghen de ghewesene Tempel over. Van daer gegaen zijnde, gingh ick rontom des gewesene Tempels plaets. Ende daer van daen gingh ick nae de poort, ende de poorte voorby gaende gingh ick tusschen 2 kleyne berghen, die beyde Iunas genaemt werden. Ende het dal heel uytgaende, daer quam ick tot een plaets ghenaemt Iosuwat. In het selve dal staet een groot Paleys ghetimmert met 60 Zalen. Daer voor staet een heel kostelijck marmel-steenen huys, ghenaemt de kracht Absolons, den Sone Davids, om dat hy geen erven na en liet, so heeft hy dat tot een ghedachtenisse daer doen setten. Ende in't selve dal aen d'andere zijde vanden Bergh Monte Calvaret ghenaemt, daer staet een fraeye schoone Kerck daer noch veel Monicken in zijn, en veel Catholijcken en andere Natien pleghender te komen om nae Ierusalem te gaen, daer veel geldts uyt alle Landen nae toe ghestuert wordt. Naest daer by op de andere zijde leydt een Bergh genaemt de Grondt van Syon, daer de Koningen na David gesalft zijn. Dwars over gaende komt ghy aen een huys, dat ghenaemt wordt het huys van David, dat staet recht tegen de ghewesene Tempel over: ende is een oudt huys, en daer

worden het heele Iaer door kaerssen ghebrandt, om dat de Coninck David daer huys ghehouden heeft. My wierdt daer geseydt, dat de Kinderen Israels, doense uyt Egypten quamen, aldaer de tien Geboden in-gheset souden hebben. Naest daer by staet op de luchter-zijde een Tooren al verout, die by David op-gerecht soude wesen, ende wert al te samen met malkanderen out Ierusalem ghenaemt, ende is met een heele kostelijcke pronck-steenen muer om trocken. De Turcken hebben de muer grooter ghemaeckt: soo dat daer niemandt als Turcken in mach gaen. Naest daer by leydt een steen, ende een schoon Paleys daer veel oude Turcksche Keysers aen getimmert hebben, ende daer desen Turck in mijn tijdt noch aen doende was, ende onder desen steen leydt een groote Spring-bron, ende dat selve Huys is heel kostelijck ghetimmert, en boven de steen is gemaeckt een ghewelf van marmelsteen met groote pylaren. Op deselve plaets komen de Turcken met menichte te samen op dese maniere ghelijck de Kinderen Israels ghedaen hebben, ende brenghen elck een gheschenck penningh, ende deselve is om trocken met een schoone muer. En daer komt een wegh uyt den Tempel, daer men na de steen toe kan gaen. My is geseydt dat desen steen midden inde wereldt leydt, ende dat doen Salomon aen den Tempel bouwen wilde: en de grondt op gravende, soo quam het water met sulcken gheweldt uyt desen steen springhen, datmen banghe was dat de heele aerde soude onder gheloopen hebben. Ende dese Well en was met gheen macht te stoppen: maer door de besweeringhe Salomons inden Name Godes is de water-sprongh haer kracht soo benomen geworden, dat deselve Bron nu gheen schade meer en kan doen. Niet ver daer van daen leydt de Propheet Hegagi begraven met Olijf-boomen rontom zijn graf, ende met eenen marmel-steenen zarck ghedeckt. Daer staet op gehouwen, dat de Propheet Hegagi daer begraven leydt. Daer leggen oock veel begraven die vanden Coninck van Griecken verslagen zijn. Daer is een hol daer sijn wel 1000 menschen begraven, die de Coninck wilde laten op graven en verbranden. En 's nachts soo leyde sich daer een Leeuw voor den ingangh van't hol, 's morgens komende voor de poorte, sach de Coninck den Leeuw daer legghen en stont van sijn voornemen af. Naest daer by is een hol daer Hezekiel begraven leyt met sijn Dienaers en Boecken. En int selve hol en derft niemant als de Turcken in gaen. Dese graven leggen twee mijlen van Ierusalem.

Nu willen wy ophouden meer vande destructie van Ierusalem te verhaelen, maer willen nu aenvanghen te verhalen de costume van het nieuwe Turckse Ierusalem. Daer mach geen Vreemdelingh in komen om de Stadt te besien, of hy moet sich aen de wacht eerst aengeven, en betalen voor sijn hooft 20 Rijcksdaelders tol voor den Keyser, en dan wort hem noch van Keysers wegen een stock op de rugh geleyt tot een teeken van onderdanigheyt, soo ghebeurdent eens dat twee Graven uyt Italien gekomen waren, dat mijn Heere waere alsoo ick daer voor Tolck by was om't landt te besien. Dese quamen aen de poorte te Ierusalem, zoo wierden haer gevraeght, van waer zy quamen. Sy antwoorden uyt Christenlant. So wierden sy gevordert tol te geven, dat zy willigh deden: maer

doen men haer de stock op haer rugghe wilden legghen. Doen versochten zy dat af te koopen, ende gaven daer 1000 gulden voor. doen zy nu meenden vry te zijn verstondt het den Turck soo niet, maer dit wel dat de 1000 guldens prijs waren, om dat zy zijne wetten hadden soecken te corrumperen, en dat daer voor de stock 2 mael op haer gheleydt sou werden, tot een exempel aen anderen dat sijne wetten met gheen ghelt konden af gekocht werden.

Ende ontrent Ierusalem leyt een plaets genaemt Alboet daer staet een groot Huys ghetimmert, daer leyt begraven de Propheet Simma dat een heel fraey Huys is ondert 't selve huys springht een Fonteyn soo soet als melck. 2 Mijlen van Ierusalem leyt een Stadt ghenaemt Gabrin, van daer komt ghy op een plaets ghenaemt Betlehem: ander halif uur daer van daen is een graft van de Moeder Rachel, dat werdt tot noch toe de grave Rachels ghenaemt, om dit graft staen 12 groote steenen en sijn heel fraey uytghehouwen, daer boven leyt een groote steen, daer de naem van Iacob in uytghehouwen is: en de 12 steenen zijn de 12 stammen Israels, en de bovenste is van Iacob selfs.

Voort reysende nae Gabrim, daer sijn fraeye kurieuse dinghen te sien, en de selve is een kleyne Stadt maer heel kostelijck om te sien. Daer is een graft die kostelijck omtuynt is. In de graeve leyt Abram en Sara begraven. En niet ver van daer leydt Isack met sijn huysvrouw, ende Iacob met sijn huijsvrouw in een Speloncke onder de aerde met een groote poorte daer voor, daer alle man mach ingaen, dese speloncke is ghenaemt out Gabere, en de Stadt is nieuw Gabere. Ende in de selve Stadt is goet koop Wijn, maer de kost is dier. Niet veer daer van daen leydt een graft daer een groote Albastere steene pilaer op staet: daer in dat graf leydt de Vader des Koninckx Davids, ende Ioab die dese pilaer daer op gherecht hebben eer hy Absolon verslaghen had. En naest daer by leyt Abner de groote Secretaris vande Koninck Sauwel. Ende 3 mijlen weeghs van de Stadt Gabrin daer leydt een plaets ghenaemt Almemamere, dat is te segghen: de Linde-boom van de plaets aen de West zijde leyt een Bergh daer leyt een steen daer Godt Abraham beval hem selven te besnijden, en daer staet oock een huys op de rechter-hant daer Abram in heeft ghewoont en heeft 4 deuren, in yder zijde een deur. En het gantsche huys is verdestrueert, maer men kan noch eenighe kamers sien daer uyt men kan merken datter eertijdts een schoon huys gheweest is daer de Enghelen quamen en brachte tijdinghe dat Sara een Soone baren soude, die met hem ghegheten en ghedroncken hebben, ghelijck hy ghemeent heeft, daer naest by staet een fruyt boom daer zy onder ghegheten hebben. En gheen mensche en derft de selve aen roeren noch Eten, want sy segghen dat sy sonder schaede daer niet souden af komen.

Niet ver van den Bergh Bron die de badt-stoof van Abram gheweest is. Tusschen twee Berghen staet een steen, daer staet op ghehouwen hoe Iacob

zijn Soone Ioseph gheleyde, doen hy nae Egypten af voer. Een uur of 2 gaens leydt een Stadt die Rama ghenaemt wordt, en leydt twee mijlen van Ierusalem: niet ver van daer leydt een groot huys met schoone Fruyt boomen omplant.

En niet ver van daer leydt hy en sijn Moer in een hol: daer niet ver van daen leydt een schoone Kerck by de Turcken op ghebouwt, ende kost een machtigh geldt, daer loopt oock een Born uyt, en de selve Born staet met boomen omstaeckt, ende int voor Iaer kan men daer water uyt tappen de welcke heeft een smaeck ghelijck wijn: maer diet niet ghewoon is te drincken soude daer licht sieck af worden, by de Stadt Rama kan men qualijck reysen door de menichte van Lupaerts die de menschen veele schaede doen,

De Stadt Rama is veel betimmert met toorens, ende van binnen is zy heel verdestrueert, en men kan Ierusalem van ver sien legghen uyt de Stadt Rama. Van daer reysde ick tusschen twee berghen ende daer loopt een kleyn Reviertje daer by staet een Huys daer heeft inghewoont een vrouw ghenaemt Saberes daer de Propheet Elias by verborghen lach in de tijdt doen de hongher het landt verdruckte, en doen de Koninck Achab hem heeft willen vermoorden, om dat hy Godt ghebeden hadde dat het in 3 Iaren en 3 maenden niet reghenen sou. Daer van daen ghegaen zijnde, gingh ick op een Bergh daer staet een graf daer Iosue en Chalep die uyt de Woestijne ginghen om het lant te bespien, ende de selve ligghen daer begraven. En daer staet een kostelijck huys dat Iosue ghetimmert heeft, en op het graf staet uyt ghehouwen met letters de naem van Iosue en Chalep. Een half uur daer van daen in een kleyn stedeken dat ghenaemt werdt Twerne daer is het huys en graf van Pincas de Soon Eleaser de ghesalfde Priester Godts ten tijden Salomons, en oock 70 de outste Richters van Ierusalem, die daer elck zijn wapen op zijn kist heeft.

Daer van daen reysde ick nae Sur een Stadt die leydt niet veer van Sant Ian Dacco in de ronte gaetmen na't bovenste landt van Beloften. Nu wy willen beginnen van't onderste landt van Beloften, te spreken. Om te beschrijven de begravinge, en wie daer begraven leggen.

Soo reysde ick nae een genaemt Aster die 3 uuren ontrent in een diepe valeye schrickelijcke veer is, ende in de selve kan men na Oost-Indien reysen te landen Ende Aster is een kleyne Stadt daer altemet wel duysent Kemels voor dat lant gelijck aen komen uyt de zandt-zee die daer ontrent leydt. Ende de selve Kemels voeren dat nae St. Ian Dackero, en sturen dat goet nae Sidon. Om te versturen nae Constantinopolen ende andere plaetsen. Daer komen de Kemels met tweederley vruchten, die zy uyt Aster mee nemen, ende de vrucht is smakelijck om te Eten, en smaeckt als een water lamoen, en is so groot als een groote tonne, dat de Kemels maer een op yder zijt kunnen hebben, en meer andere vruchten die hier niet te krijghen en zijn. Naest daer by leydt een schoon huys of Paleys. Ende dat selve is rontom ghebouwt met Olyf boomen, en de selve Olyven zijn heel groot, ende op elcke zijd' vant huys is een Fonteyn,

en het selve water wert veel gedroncken van de Passasiers, en dat selve water heeft een smaeck ghelijck als suure wijn, en dat selve water kan zijn deught niet beschreven worden. Soo heb ick ghevraeght wat voor een huys dat gheweest heeft. Ende zy seyden my, dat het de Propheet Sacharias toeghekomen heeft, ende heeft daer gheleeft met 70 Leeraers, ende zy wouden segghen dat het de selfde Fonteyn was die Mosis doen zy uyt Egypten door de macht Gods, die haer uyt de hant trock van den Koninck Pharao: maer zijn begraffenisse en is op die plaetse niet. En daer van daen een half uur gaens zyn 2 hoolen, die met doornen in malkandren zijn gevlochten, en de graven zyn van marmelsteen. Ende het selfde hol, seyden zy, was zijn Kerck daer hy zijn ghebet ghedaen heeft, ende int selfde leyt begraven de Soon Iacobs die genaemt wert Simon. Daer kan niemant in gaen, noch Turck, noch Christen noch eenige andere Natie. Niet ver van daer leyt een hol, daer loopt uyt het hol een Reviertje dat selven loopt in de Stadt Ehoseva. De Stadt Ehoseva is een heylige plaets. Daer zijn noch veel oude schriften die de oude Propheeten ende Leeraers geschreven hebben.

De selve leggen in een kamer by malkanderen beslooten. En een mael des Iaers soo hebben zy een heyligen dagh, ende op die dagh soo doen zy het open, ende latent alle man sien. En deselve Stadt is heel groot van omgangh, maer daer is poorte noch muer, maer rijck van volck soo Iooden als Turcken, maer heel weynigh Griecken. Daer staet noch een oude tooren die is getimmert geworden van den Propheet Hosie die met zijn 16 Leeraers daer begraven soude leggen, en met dertigh van zijn Raetsheeren. Ende int beginne van de nieuwe maent, soo gaen zy daer in om haer gebedt te doen, soo wel Ioden als Turcken, en bidden Godt dat het regenen sou.

Ende op Paesdagh soo komen die van Ierusalem ende van andere plaetse en by malkanderen sijnde, soo bidden zy, ja sy singen de gantsche Psalmen, ende haer gebedt gedaen zijnde, soo gaen sy in het hol sien of daer water in is, ende daer water in vindende soo is haer gebedt Godt aengenaem gheweest, ende ist datse daer geen water in vinden soo zijn sy heel bedroeft, ende doen weer een gebedt: Maer alsser water in is, soo zijn sy vrolijck. Ende 't is op de selve maniere gelijck den Nilus als hy is overlopende, dan sijn sy vrolijck een acht dagen lang ende het vreemde volck nemen sy van de straten mee, om met haer te eten en te drincken. Daer niet veer van daen is een hol genaemt Gushaleb, en om't selve is een muur fraey opgemaeckt daer staen 32 pilaers rontom binnen de muur, daer leyt begraven de Koninck Sangareb, en is gheweest Koninck van Asser, ende daer leggen noch 32 Raetsheeren by hem, met zijn 2 Soons, de eene werde ghenaemt de stercke Koninck, en de ander werdt genaemt Sedaser, de selve Soons zijn op die plaets verslagen, en legghen daer samen begraven. Naest daer aen leyt een Dorp genaemt Coesien, daer zijn 2 hoolen met kostelijcke huysen, ende op de steenen staen dat daer eenige officieren begraven legghen. En die huysen zijn met een schoonen muer omtrocken. Noch daer naest by staen 2 schoone huysen, maer zijn groen bewassen, ende de deuren zijn hoogh gemaeckt, datmen wel kan sien dat daer geen kleyne menschen in gewoont hebben, ende daer zijn

oock treffelijcke kamers, en men kan noch wel sien dat die vergult sijn geweest, boven de deur hanght noch haer swaert met ysere ketens vast. Een uur van de plaets Gushaleb leydt een Stadt ghenaemt Baram, daer staet een schoonen boom die fruyt draeght, en op de selve plaets syn 2 hoolen onder de aerde die heel fraey ghemaeckt sijn daer leyt, in de Propheet Obie. Die ghespijst heeft 400 Waersegghers in de tijdt vant vluchten voor Ysabel.

Niet veer van daer leydt een schoon Huys, daer hy zijn Collegie heeft ghehouwen: en de selve boom draeght noch daghelijckx vrucht, de welcke zijn dadelen. Daer naest ontrent een steen worp leydt een schoon Huys met een lustighe boogaert nu ist verdestrueert, int selve hol leydt begraven den Priester Pincas de soon van Iaer, de welcker naem daer uyt ghehouwen is noch leesbaer ghenoegh. Daer naest by is een graft daer leydt een kroon op het hooft boven die daer begraven leyt, en men seydt dat daer Koninginne Hester leijt de Huijsvrouwe van den Koninck Assuerus, en daer staet een schoone Fonteijn boven haer hooft. Ende daer wert veele water ghehaelt van de Passasiers en van de Stadt Baram, op't selfde graft leyt een steen daer in staet uytghehouwen de naem van de Koninginne Hester, niet ver van daer leydt een kleyn Dorp ghenaemt Thalmo ende in de Stadt sijn veel graven, maer door de outheydt kan men niet leesen wie daer begraven legghen. En uyt de selve Stadt komt veel Olye van daen, die't heele Landt spijst, en nae by de Stadt leijt een kostelijck graft met een grooten omloop van water. En op die plaets legghen veele heylighen die ghevlucht waren uyt het Landt te Babel,

Noch is daer een plaets daer begraven leijt de Propheet Ionathan. Dichte by Thalmo leijt een bergh ghenaemt Taber. Op de bergh leijt een schoone lust hof. En op de bergh heeft het huys gheweest van de Propheet Habecuck, ende voor 't selve Huys loopt een schoone Reviere met een muer omtrocken, en op sijn graft staet sijn naem uyt ghehouwen met de namen van sijn Huijsghesin ende 26 van sijne Leeraers. Onder de bergh leijdt een warm badt, en daer komt veel volck om te baden, en het selve badt is ghesondt voor alle sieckten. De selve plaetse wert ghenaemt Wirie daer veele begraven legghen. Inde Stadt is een groot Paleijs daer 70 stoelen in de muer sijn uytghehouwen. En aen elcke stoel sijn de namen van de Priesters. En't selve huys is heel kostelijck gheweest van alderhande fruijt datter de vruchten wel eer in de vensters ghehanghen hebben. Maer nu ist heel verdestrueert, maer een van de boomen draghen noch vrucht. Niet ver van de Stadt Twerne in een diep dal dat heel fraey van nieuws beplandt is. Daer is oock een graf met 3 hoolen en is met een groote muer omtrocken, en de selve plaets is op Turckx ghenaemt Arabel, dat is te segghen, den Dennen boom die daer staet tot een ghedachtenisse. In die plaets leijt, begraven de Moeder van Mosis met sijn Suster ghenaemt Mariam. Dese volghde over al een Fonteijn doen de Kindren Israels uyt Egypten ginghen en met haer oock de Huijsvrouw van Mosis. Ende op het selve graft staet een Dennen boom, ende onder de boom leggen 3 broeders van den geslachte Iacobs

En die van de boom eet wert beschadight. Sy weten wis dat de Moeder van Mosis daer begraven is niet wetende waer Mosis leyt. Niet ver van daer loopt een Reviere door de stad Arabel. En niet ver van daer leyt een graf daer Zet begraven leyt, en de Turcken hebben daer een nieuwen steen op geleyt, en hebben daer op geschreven dat Zet daer begraven leyt, op't selve graft leyt een Bron die altijt draeyt, daer de Turcken een schoone timmeragie over heen ghemaeckt hebben. En 't selve water loopt met een schoone Reviere door de stadt Arabel. Een uur of 2 gaens leyt een Dorp genaemt Zatwas daer staet een schoon Paleys daer in ghewoont heeft de Zweere van Mosis, genaemt Dovoro En het selve huys is groen bewassen, ende Turcken hebben daer een Kerck op gebout, en doen daer haer gebedt, en dat alle dagen 3 reijs. En sy hebben daer een born staen daer zy haer voeten en haer heele lijf wassen op de maniere ghelijck Abraham gedaen heeft, doen hy tot de Engelen seyde dat hy haer voeten wilde wassen. Niet ver van daer leyt een Bergh, daer een rieviere komt aflopen, en het water valt in een spleet soo dat zy niet weten waer het water blijft, maer het geraes kan men hooren een groot half uur, en daer wert gheseydt dat 't de klip is gheweest daer Mosis het water ingeslagen heeft, maer 't is onseker. Naest by leyt een Dorp, en een uur gaens van daer leyt een groot Kasteel met een Thuyn 't selve Dorp wert ghenaemt Chaire daer boven de deur is uytghehouwen dat Ionas daer ghewoont heeft. Daer is oock een graft dat men sien kan dat Ionas daer begraven leyt, en sijn naem staet uytghehouwen met Hebreeusche letters. Niet ver van daer staet een kostelijcke Kerck, die de Ioden en Turcken daer geset hebben niet ver van dese Kerck leydt een kostelijcke stadt die heel wel bewoont is, en wert genaemt Ziepore, die fray betimmert is met nieuwe huysen. Ende Stadt is heel out en de wallen oock, Naest aen de selve Stadt leyt een plaets ghenaemt Roeme, en daer is een graft met Olyf-boomen omtuynt daer tusschen leyt Benjamin, en boven zijn hooft staet een grooten steen daer sijn geslachte op staet uytgehouwen. Van daer reysde ick nae een Dorp ghenaemt Capernanien, en leyt 2 uuren vant voorschreven Dorp. Naest by 't Dorp leyt de Iordaen, daer de kinderen Israels over sijn ghegaen, en daermen noch over moet reysen. Ia gingh ick met een hoop volck nae Damasco, een oude maer niet heel groot, maer een fraeye betimmerde Stadt, daer de oude huysen zijn weder van nieus op getimmert. En daer sijn 2 groote studeer huysen die heel kostelijck van marmel sijn ghetimmert, men seydt dat Ioab de selve heeft laeten timmeren, midden in de Stadt daer staen 2 groote wateren. De welcke op Turckx genaemt worden Damanme de eene, ende de ander is ghenaemt Supervaer. De selve Reviere loopt onder het slot, en dat selve slot heeft Ioab laten timmeren. Ende ick hebbe noyt sulcke rare antiquiteyten ghesien, als dese Reviere en de Stadt Damasco maer voornamelijck het Kasteel. Daer is een Fonteyn daer de Iooden haer eerst 3 mael wassen eer sy in de Kerck gaen, en daer sijn oock een party Turcken die water by de wegen dragen, om alle dorstigen te lave so wel Koopluy, als andere menschen, en de selver maniere is heel Turckyen door. Men vint beschreven in den Alcoran dat de Propheet Mahomet alle zijne Ma-

hometisten verbiet wijn te drincken. So wel om dies wille dat hy de wijn hiel voor een waerachtigh voetsel van alle quade sonden. Als oock gelijcker veele schrijven om de Araben te houden door sulcken straffen verbodt in meerder soberheydt. De welcke mits de naturelijcke hitte die in henlieden is, waer 't dat sy den Wijn soo overvloedigh droncken, haer soo gemackelijck niet en souden laten dwinghen, of onder subjectie begeven. Wt oorsaecke van dit verbot so wort ghevonden over al Grieckenlant door, en Turckyen en andere Provintien die onder de heerschappye zijn van den grooten Turck Een groote menichte van Turcken en Mooren genaemt Sagas, die daghelijcks gaen langhs de straten en vergaderinghe van steden dorpen en vlecken van de voorseyde landen met een ledere tonne vol fonteyn ende regen water hanghende in een dwale aen haer lieder zijde overtrocken met een coleurt kleet rontomme gheborduert met zijde, oock ongewrocht. En inde hant draghen sy een schale van Corintiaens tien vergult ende bedeckt, en presenteren ende geven te drincken henlieden vermanende ende verweckende met wijse woorden, dat sy souden dencken op de doot voor de dienst van sulcke goede wercken eysgen sy geen gelt of recompensie. Maer ist datmen hen lieden uyt beleeft heydt een stuck ghelts geeft, sy nemen dat selve seer geerne, en by maniere van danckbaerheyt soo trecken zy uyt een groote tesse die aen haer lieder riem hangt een viole vol wel-rieckend waters, en besprengen daer mede het aenghesichte van die gene die haer wat gegeven hebben. Ick hebbe op een morghen stont ghesien te Constantinopolen een deel tot 50 van dese fraye Saquas alle gelijck met haer lieder tonnen, breede riemen, tessen ofte malen, schalen spiegels, ende alle andere gereetschap toe gherust, welcke alsoo toegherust zijnde, gingen sy haer lieder Nieuwe Iaer wenschen aen alle de gene die hare te gemoete quamen, het waren Turcken Iooden ofte Christenen, en dat ter eeren van haer lieden heylighen Nieuwen feeste die zy in grooten waerden houden, ende om de lieden te verwecken, soo presenteren sy den eenen een suycker brootjen, en de ander een Oranien appel, ofte zy besprengen haer aanghesicht met wel-rieckende water. Men moet weten dat de liberaliteyt van de Turcken en Mooren soo groot is, dat sy altoos avonturen sullen te geven de waerde van een oortjen. In feest houdinghe is de vreughde ende liefde onder de Turcken soo groot datter niet een ambachts man is staende in sijn winkel of hy hout een groot vat vol waters op sijn winkel banck staen tot gerief van de gemeente: en de selve maniere is heel Turckyen door, gelijck sy doen in de stadt Damasco door de stadt Domasco van Cayro ende komen soo 20000 te samen, so Turcken Mooren, als andere vreemde Natien, die onder de wet ende geboden leven van den valschen Propheet Mahomet, Men vint beschreven in haeren Alcoran. Dat Godt alle de Pelgrims die uyt devotie komen besoecken de Tempel van Meckque by de Arabische Alcaba ghenaemt belooft heeft haer lieder zielen nimmermeer verlooren te laten gaen, en door een vast betrouwen op sulcke beloften, soo doen sy garen alsulcke pelgrimagie, te weten nodige en wettige ofte gemeyne pelgrimagie.

De welcke voorsiende de swarigheyt van de reyse, mits de lange wildernissen, en de de periculose plaetse die se moete passeren. So beginne eenige de reyse vroegher,

ende de andere later nae dat yder sijn landt wijt ghelegen is, ten eynde maken sy te samen te komen op de kleyne Paesdagh die sy heeten Chim Baram tot Meckque, maer eer dat zy vertrecken, soo bidden sy malkanderen vergiffenisse van haer lieder misdaden, en om dat haere reijse te saligher soude sijn: voorts als den dagh ghekomen is van hen vertreck, vergadert sijnde in een seer grooten ghetal nemen aldereerst haere wegh nae Damasco ofte nae Cayro, de welcke van de Arabische genoemt wordt Alcayra. Daer de Reviere Nilus loopt, daer de Corowane haer vergadert, want sy vertrecken niet garen, of sy sijn ten minsten een grooten hoop sterck met den grooten hoop Ianitsers die ghestelt sijn tot versekere geleyde bewaringhe en savogarde van de Carawane, ende om dat sy niet en souden berooft worden van de Araben, die dagh ende nacht legghen en wachten in de wildernissen om onversiens te beknippen ende de Pelgrims te beroven, ende daer en boven aensiende, dat de Carawane soo veel periculeuse droghe ende onvruchtbare wildernissen moeten passeeren, daer van alle saken die nodigh sijn tot 's menschen leven, soo wordt order ghestelt van een deel Kemels op te laden met seer veele proviande voeringhe en water. Soo veele tot behoef van menschen en beesten onderweghen van nooden is, om datter onderweghen gheen water ghevonden wordt in alle dese santachtighe en dorre Woestijne, dan van 3 daghen tot 3 daghen reysens, als sy nu de Woestijne ghepasseert sijn, ende dat de Pelgrims ghekomen sijn tot Mediene Chalnabie die oock ghenaemt wert Tribic of anders Iesrab soo gaen sy in den Tempel, alwaer sy den Alcoram legghen op het graf van Mahomet. Voorts de Sangher roept op de tooren ghelijck haer lieder ghewoonte is om 't volck by een te vergaderen tot haer Sermonien alwaer sy 3 uuren blijven.

Als nu den dienst ghedaen is, soo gaen sy op een Bergh by de Stadt Arasetagie gheleghen, waer dat sy hen naeckt ontkleeden. Des anderen daeghs vroegh soo volghen sy weder haer wech nae Meckque het welcke 3 kleyne daghen reysens is. Daer gaen sy in den Tempel haer ghebedt doen, welcke ghedaen sijnde, soo gaen sy 7 mael rontom eenen vierkanten tooren die by den Tempel staet, kussende in elcken ommeganck de hoeck van de tooren, van daer gaen sy tot een put van soudt water die sy heeten Birsensen, de welcke beslooten is. Een ander tooren staende van de eerste 10 ofte 12 treden, segghende dese woorden by den put. Dit sy al ter eeren van de barmhertighe Godt, Godt wil my mijne sonden vergeven. Als dese woorden ghesprooken sijn, soo sijn daer sommighe Dienaers die daer ghesteldt sijn om water te putten. En gieten een yder 3 kleijne Emmertjes vol over 't hooft, sonder eenighsins haere kleederen te verschoonen: want dese Mahometisten meijnen dat sy door sulcke uytwendig wassen ghereynight werden van haer lieder inwendighe sonden. Daer en boven so segghen sy dat den tooren, daer sy sevenmael om gheweest sijn, het selfde huys is daer Abraham sijn bedieninghe eerst heeft ghedaen. Na datse nu dus nat ghemaeckt en gewassen sijn gheweest. Soo gaen sy haer offerhande doen op een Bergh niet verre van daer gheleghen van veele Hamels, welcke sy na de offerhande den armen uyt deelen ter eeren Gods, nae dat de offerhande volbracht is,

soo wert hen een Sermoen ghedaen by de Cadey Musulaman. En het selve ghedaen sijnde, soo gaet een yghelijck twee steenen worpen op een plaets daer sy segghen dat de Duyvel hem aen Abraham geopenbaert heeft, als hy dese Tempel maeckte. Van daer keeren sy wederom na Meckque om te leesen veele andere gheboden, Godt biddende dat hy hen soude willen verhooren, ghelijck hy Abraham verhoorde als hy den Tempel timmerden.

Als nu alle dese ceremonien gedaen sijn, soo vertrecken sy van daer nae Ierusalem, de welck sy noemen Cusunioborech. Alwaer sy gaen besoecken de bergh daer Salomons Tempel ghestaen heeft die sy in groote eer waerdigheydt houwen, op dese plaets Celebreren sy een ander feeste, en doen meerder ceremonie, want sy souden haere Pelgrimagie gheensins voor goet houwen, noch Godt aenghenaem wesen in dien sy, nae datse dit ghedaen hebben niet en quamen int landt van Beloften. Als sy nu vertrecken uyt den Tempel Salomons soo neemt een yghelijck sijnen wegh na huys ofte elders daer 't hem belieft, en gaen soo met menichten by hoopen draghende een groote baniere ofte vaendel met een halve Mane staende op het opperste van de handt have: singhende langs de steden en Dorpen den lof van haer lieder groote Propheet Mahomet, biddende de almoghende Godt, dat hem ghelieve te seghenen het ghene haer lieden ghegheven sal worden om te eten. En als sy wat ghekreghen hebben, so gaen sy in't midden op de marckt vande plaetsen daer sy in komen neder sitten Eten. Als sy nu ghegheten hebben, soo doen sy met groote devotie en bewijs van heijligheijt openbaerlijck haer lieder gebeden, De meesten deel van dese Pelgrims de welcke van de Turcken ghenaemt worden Hagilars, sijn Mooren, armelijck genoegh ghekleet, al ist dat sy segghen dat sy van Mahomet af-komstigh sijn. Van dit volck heb ick een groote menichte binnen Constantinopolen ghesien. Ende om te rechte te reijsen, alsoo ick het landt van Beloften ghenoegh gesien hadde, soo reijsde ick te rugghe weder naer Constantinopolen, alsoo daer anders gheen passagie en is, of ick most het door Oost-Indien naer Hollant ghenomen hebben, maer dit dacht my ongheraden: daeromme wil ick my weder nae Constantinopolen vervoegen, ende my daer noch wat voor een tijt stil houden.

Om den gragen nieusgierighen Leeser te voldoen met raerder dinghen mede te deelen van de stadt Constantinopolen, van het Hof en hofhoudinghe van den Grooten Turck, als mede van andere aenmerckens waerdighe saecken, Daer staet noch in't midden van de Stadt Constantinopolen het oude Saralil, op Duyts een grooten Hof, dat aldereerst ghebouwt ende bewoont gheweest van Mahomet de tweede, eer die voorgaende ghetimmert was, het welcke twee duysent treden in't ronde is omzingelt met een muur van negentigh voeten hoog en dick nae advenant, sonder eenighe toorens. Daer sijn maer twee poorten aen, waer van den eenen altijdt open staet, en wert seer nauw van de ghelubde bewaert: maer de andere gaet selden open. In dit Saral staen veel huyskens verscheyden van den anderen, een yegelijck met sijn kameren, keuckenen en andere gherieven, waer in de Vrouwen en Concubijnen van den Grooten Turck

woonen, die 300 in't ghetal zijn, en zijn meest Christen kinderen en dochters, waer van de sommige gevangen sijn inde jachten en oorloghen, soo te water als te lande. So wel uyt Griecken, Hongaryen, Walachien, Italien, als uyt andere Christenlanden. En de kinderen worden ghekoft van de Kooplieden. En daer nae van de Beglier pas of Generael, ofte Bassanen dat sijn Hartoghen weder aen den Grooten Turck gepresenteert en geschonken, die de selve in dit Saral onderhout van alles dat zy begeeren, onder de bewaernisse van de gelubde mannen. Dese vrouwen hebben van 10, tot 10 een matrone die haerlieden onderwijst regeert. Ende leert alderhande hantwerck soo met de naelde als anders, de Capiteyn van dit Saral genaemt Capiangasi is oock een ghelubde, de welcke de besoldinge heeft van 60 asperen daeghs, die sich tweemaels daeghs verkleedt, eens in een lakens, en dan in een zijde kleet, hebbende onder hem 40 gelubde, die tot een ghemeene dienst van de vrouwen sijn, die den grooten Turck ghebruyckt alst hem belieft, en oft gebeurde datter een met kinde wierde, soo wort die vande andere gescheyden, haere staet en inkomste vermeerende, ende houdende onder het getal van sijn vrouwen. Ende soo sy een knechjen baert die kan nae zijn doodt in't Keyserrijck succederen. Maer de andere daer hy geene kinderen by en krijgt, die gheeft hy ten houwelijck uyt aen sijne Ianitsers, ende andere Officieren vant hof. En niemant hoe grooten Cadet dat hy oock is mach dese vrouwen sien dan den grooten Turck, en de gelubde vant Saral.

Van daer reysde ick met een Hollants schip genaemt Ligorne, om te besien de eerste plaetse daer Galliepele, dat leyt ontrent 3 daghen reysens van Constantinopolen. En van daer nae't lant van Cicilie, dit is onder subjectie van den Koninck van Spangien. En is seer periculeus om te varen, van weghen de zee platen ende klippen, en wy voeren voorby't eylandt Candie, op 't selve Eylant woonen meest Griecken. En de Caep is ghenoemt Ceriga, ende leyt Noort-Noort-West van Candia, en het selve is rijck van Oly en kruyt.

Aen 't Eylant Seriga komen veel scheepen om haere ververschinghe te halen want het daer van alles overvloeyt, en leyt op een hoeck van een Bergh, en is wel bewoont, en volckrijck, het Eylant van Suda dat Candia ghenoemt wordt, heeft sulcken groote haven datter 200 zeylen in kunnen leggen. Ende stadt Suda is onder subjectie van den grooten Turck, Candia is een vast betimmert lant dat den Turck int Iaer 1647 inghenomen heeft, door oorsaken dat de Maltesen zijn Soon gevangen hebben, ende en willen hem niet los laten, dan door geweldt van wapenen. Soo quam de Turck en nam Candia in: Maer aen Suda kan hy niet achter komen door het vaste landt: maer de meeste part van Suda hebben haer overghegheven, ende de Cooplieden en sijn niet een duyt beschadight, want de Turck had op lijf-straf verbooden dat men haer in gheene deelen beschadigen soude. Candia is een heel schoon landt van muscadelle wijn, die op verscheyden plaetsen ghesonden worden van daer scheepten ick over na de Stadt Missina. Ende in de Zee leyt een bergh genaemt Tromelus, ende de selve brant dach en nacht, hier seyt men dat het de Bergh Etna is. Ende het is daer seer

periculoos om uyt alle de klippen ende Eylanden te geraken. De Stadt Missine hoort onder Subjectie van de Koninck van Spangien. En is machtigh rijck van zijde, dat op veele landen verstuurt wordt. Van daer scheepten ick nae 't Eylant Malta, ende leyt Oost-waert van't Eylant Missine. En het Eylant Malta is van witte steen klippen omset, en is 60 Italiaense mijlen groot, wel beplant en betimmert, en te sterck om in te nemen. De Stadt Malta die leyt op een hooghe Steen klip. Ende daer sijn 2 havens in te Seylen, ende sijn in 3 deelen verdeelt, en beschut voor alle winden. En het selfde Eylant is heel kostelijck. Malta hier voorens ghenaemt Melita is een Eylant gheleghen in de Mediaense Zee tusschen Cicilien ende Tripoly. Van Barbaryen de welcke vant Westen tot den Oosten langh is 22 mylen, breet 10 mijlen, ende int ronde 60 mylen, het is leegh ende steenachtigh hebbende vijf groote wijde havens, al uyt eenen mont spruytende. Ende in den inganck van dit Eylandt leyt een Kasteel al waer de Groote Meester op woonachtigh is, welcke by nae onwinnelijck is, soo wel om de ghelegentheyt, als door de bouwinge van de plaetse. Mits dat het seer wel voorsien is van Amonitie, ende op een hooge rotse gheleghen, op drie zijden omcingeldt van de zee. Aen de landt zijde met een breede wateringhe ofte Canael gescheyden van Burgo, 't welck daer beneden leyt, dat seer groot en wel bewoont is, veel Scheepen, Huysen ende wel gheboude Paleysen. Ende door het overvloedt van water datse hebben, en sijn op het Kasteel, noch Putten noch Fonteynen. Daer staen oock by het Kasteel veel schoone Griecksche en Latijnse Kercken. En op't midden van de groote plaets staet een groote verheven calomme daer men de quaetdoenders aen straft. Het is wel waer dat dit Burgo niet wel te houden is tegens een machtige belegeringhe, door dien datter vele groote hoven rontomme legghen, daer mede het lichtelijck sou te dwingen wesen, nochtans sijn daer woonachtigh een groot getal van Kruys-heeren, Ridders ende Kooplieden van alle Natie. Maer boven alle isser een groote menichte van Grieckse, Italiaense, Spaense, Morissche, ende Malteessche gemeene vrouwen. De gemeene en dragen in de somer anders gheen habyt door de over groote hitte die aldaer is, dan een lanck linnen hemt onder de borsten toegebonden, en daer over een langen mantel van witte wolle, by de Moren ghenaemt Bernuche de stadt is 6 Italiaense mijlen vant Kasteel gelegen opt hooghste van een Bergh omringt van 3 sijden met groote valeyen die vol steenen sijn, en moeylijck om daer over te trecken, ende aen de zuyt zyde 2 mijlen van de stadt staet een groote Fonteyne, de welcke soo groote overvloedigheydt van Palinghen en Ael geven, dat het by nae onghelofelijcken is, dewelcke soo scherpe tanden hebben, datter geen net of koorde is die sy niet aen stucken byten. In sulcker voeghen, dat soo de ghene die deselve willen vangen, die moeten hare draet of koorde bewinden met zyde of katoen ontrent de angel. Ende soo haest de dobber ondert 't water getrocken wordt, moeten zy die haestelijcken uyt het water op halen.

Vyt welcke Fonteyne onse Galleyen haer vars water halen. Daer sijn in dat Eylant wel 60 dorpendie al bewoont worde, alwaer seer veel Gerst en Comyn is

het welcke een specie van Greyn is, datse onder haer tarwe mengen als sy broot Backen. Daer wast oock veele Cattoen, een hoop fruyt, als Citroenen, Orangie appelen, Meloenen ende meer andere vruchten en fruyt, die seer excelent van smaeck sijn. Maer van wijnen en tarwe doen sy haer provisie uyt Cicilien: daer vallen oock seer schoone Paerden ende Muyl-Esels. De kruys Heere van St. Ian, leyde my in een boomgaert ofte hof die de groote meester had doen maken aen gheen zijde van de haven vast aen Bourgo, inde welcke een schoon huys staet, met zalen, kameren, en keuckens, het voor hof is met vierkante steenen gheschockeert. En in de Galerie is een koele Spring-fonteyne bequaem om te drincken, met een Huysken voor de Hovenier. En een Capelle met een vijver om te paerden uyt te drincken, alle te samen met subtile konsten ghehouwen ende ghesneden, in een groote Rotse een groote man te paerde groen gheverft veel grooter dan de Rustique van Roomen: aengaende 't hof, de aerde isser in ghedraghen, en is beplandt met alderhande fruyt boomen. Als Paradijs appelen die sy lieden noemen Muses, het welcke een fruyt is by nae soo groot als een kleyne kees, ende de bladeren zijn by nae een ander half vadem lanck, ende ander half voedt breedt. Dadelen, appelen, peeren, pruymen, persigen, ghemeene vijgen, Indiaense vijgen met meer andere vruchten. Sulckx dat de plaetse vol is van alderhande wellust ende delekaetheyt. De ghetemperheydt des loghts isser danghereus in de Somer overmits de groote hitte van de Sonne. Daer is noch een haven neerwaert gheleghen ghenaemt de strenghe van S. Paulus.

Van Malta scheepte ick nae't landt van Elecante, het leydt in Spangien ontrent 100 mijlen inde Straet ghenaemt Iebeltere, de selve plaetse Iebeltere die leyt recht over de kust van Barberyen, ende men sou het met een groot gheschut beschieten, en de selve is heel nauw, daer de meeste scheepen haer ververssen, ende leydt op een hooghen steylen Wijn bergh. En de selve haven is wel een halve mijle weeghs groot, en de scheepen en derven daer niet in komen om de groote ondiepte, en de selve is seer periculeus om de Turcken die daer haer residentie houden. En tusschen Iebeltere en Alecante ende Cartesenuwe, In de selve plaetse Alecanten komen alle goede waren ghelijck corenten, en wijn. Ende aen de west zijde leyt een groot Kasteel, in de Zee zijnde, soumen segghen het waer een Eylandt. Ontrent een dagh reysens leydt een bay, ende is een plaets van de Garnatinen en werdt ghenaemt S. Catryn.

Daer van daen reysde ick nae een Stadt genaemt Sienua. En is een rijcke Stadt van goet en geldt, ende is heel betimmert met kostelijcke Paleysen de eene kostelijcker dan de andere. Ende rontom de Stadt is over berghen ontrent ander hallif mijle weeghs, een muur ghetrocken die dubbelt is ghebouwt, 't is wel een goet landt maer quaet volck. En van daer reysde ick langhs de kust Sienua nae een plaetse die ghenaemt wert opt Italiaens Sardien de Santeremo, en is een plaets seven of acht dagen langh reysens tusschen de boomgaerts in, daer alle kostelijcke fruyten in wassen van Citroenen die een hooft groot sijn en van andere kostelijcke fruyten meer, die in andere plaetsen niet te krijghen

sijn, als overvloedigh oly en wijn. Ende die volcken seggen het is een kleyn Paradijs. En de selve plaets leyt dicht aen de Zee, daer ontrent loopt een golf van Arbone. In de voorschreeven plaetse wassen veel Paradijs appelen, opt Italiaens genaemt Cidre, de selve zijn heel groot, ende een partye vallen kleynder, ende de Iooden komen van alle plaetsen dese vruchten met duysenden halen, als mede de palm bladeren. Dese plaetse wel besien hebbende soo reysde ick nae Vranckrijck op de eerste Stadt die genaemt wordt Marsilien en leyt in Provence. En in de Stad Marsilien leggen al de Galleyen van heel Vranckrijck. En Marsilien is een kleyne Stad maer heel groot van omgrijp met de voorsteden en het landt, want dese maken ontrent te samen uyt 60 duysent weerbare mannen. En is heel fray van plantasie, daer de Chatolijcken een Kerck hebben die genaemt wert Sancte Magdalene. Sy segghen dat dese Magdalene, soude wel eer in de verstooringe van Ierusalem daer aen ghedreven komen hebben sonder roer sonder zeyl, Dese Kercke is heel konstelijck getimmert, en ontrent by de selve stadt Marsilien 50 duytse mijlen leydt een Eylandt ghenaemt Corsica, daer zijn de bloet kralen overvloedigh en werden daer op gevist, op dese maniere. Daer sijn schuytjes in yder drie mannen met knijp tanghen daer sy die mede op halen. Dat een heel kostelijck Corael is, ende daer van daen over al ghestuert wordt.

Van daer reysde ick na Vranckrijck op Avingon onder 't gebiet van de Koninck van Vranckrijck staende. Dese Stadt is wel eer aen een Paep gheschoncken. Die dese Stadt lest heeft vast laten maecken en daer loopt een kostelijcke Reviere langs de stadt, en is niet wel winbaer door de groote menichte van volck, drie dagen daer van daen leyt een Kasteel dat genaemt wert Oranien. De Stad is kleyn en 't eenmael onwinbaer en het Kasteel is heel groot daer altoos 400 Hollantsche Soldaten op legghen behalven de stadts burghers het selve Kasteel van Orangien leyt op een hoogen steylen Bergh, en men moet daer in 't rondt gaen gelijck een wentel trap op de zijt van de Berg. Ende aen de west-zijde is het so slecht oft met een bytel afghehouwen was. Dit Kasteel schijnt van verren drie kantigh te wesen, en is heel vast betimmert, en wel voorsien van kruyt en loot, en proviande ende sijn daer als hier te lande mede Gereformeert. En op het Kasteel is een Born ofte Put gegraven, daer sy soet water uyt halen, dat met een rat opghewennen wordt. Wy smeten daer eens een steen in, en wy mosten een lange wijle wachten eer dat wy die hoorden vallen. De stadt Orangie is sonderling met stercke muren omringt en met een vaste wal. Ende is een fraeye Koopstadt van Amandelen, Oly, en Wijn die daer wassen, ende worden na de kust van Marsilien gevoert. Die van Orangie leven op de Hollantse maniere, en de meeste Borgers spreken goet Hollants. Van daer reysde ick na Lion, en van daer op Menpoly die de name voeren datse hoovaerdigh sijn. Doch is een kleyne stadt. Maer rijck van Rogge en Tarwe die daer zijn wassende. Van Menpoly reysde ick nae Hollandt.

Eynde van de Groote wonderlycke Werelt.

Een Kordt Waerachtigh-verhael vande geheele Kust van Bresil, alwaer ick seven Jaren geweest ben inde tyden van Prins Mauris:

DE inwoonders sijn over buuren van Spangien, Mauritanen en Mooren-landt omwoonders vande uyterse grensen van Africen en Iava, tegen voetigh volck van het Eylandt Anrea, hoewel neveligh, soo worter nochtans met dese winden vermaeckt, welcke de ochtent de dampen opneemt en maeckt een schoone sonne-schijn, 's Winters waeyter een zuyde-windt op, sommighe bossigh, sommighe wey-landt en bouw-landt, sommighe van vette vruchtbare kley. Om te beschrijven het landt van't Resif 't welcke leyt int water, aen de eene zijde, dat de zee komt daer teghen spoelen, de andere zijde leyt de Reviere tusschen; doch in allerleye vrucht wordt meest genoemt die sy Ananases noemen, 't is een laghe plandt aen welckers tacken sijn seer sachte Pijn-appelen hangende, daer en boven sijnder veel vrucht dragende boomen te sien, dewelcke te langhe soude sijn om te verhaelen, en veelerley soorten van Visschen, soo in verwighe Vogelen, vier voetighe dieren, maer meest wilt, ten deele onbekent. Hier zijn uytwendige veel vederighe Papegayen versiert met veel verwighe Vederen, en seer bequaem om menschelijck spraeck te leveren: dese zijn een sulcke menichte dat sy de Dorpen verdonckeren ghelijck een nevel ofte mist. Van de inwoonders genieten sommighe haer vryigheyt als alle de Portugijsen, Nederlanders en Ropianen, oock Brasiliaenschen inboorlinghen en andere leven in slavernye, en de selve zijn Brasilianen ofte Swarten, uyt het Eylandt ofte Koninghrijck van Angola ofte Capo de Verde ghekocht en hier over ghebracht sy woonen in Dorpen niet na onse wijsen t'samen by een gevoeght, maer met afgescheyde huysen 't sy door vrees of mistrouwen van malkanderen. Op het vaste landt van Timurere daer is een Vogel die een hooren op't hooft heeft, ende is heel krom: ende noch een andre Voghel die een hooren aen de wiecken heeft, daer zy malkanderen mede slaen, ende souden een mensche dooden: ende daer is een Reviere die ghenaemt werdt St. Franciscus, inde welcke veelderleye soorte van Visch is, soo kleyn als groot. Daer zijn Visschen die de jonghen uyt de mont spuwen. Daer sijn oock groote vreemde Snoecken, de

welcken sulcken een leckere smaeck hebben, dat onseghelijck is: ende my is gheseydt dat de Portugesen hebben willen besoecken de Reviere hoe langh dat zy is, Daer sijn oock Zee-verckens die haer aen de kant vant water houden, de welcke met sulcken gheschrey uyt het water komen, dat sy de menschen vervaert maken. Ende daer is oock dien Cauman die de menschen soude verslinden als het water. En daer is oock een ander slagh van Voghelen, de welcke haer kost hebben van steenen, de welck haer by duysenden vergaren en gaen altijdt voor de windt, en dat door kleynheydt der voghelen, om dat sy dat swaer lijf niet inde locht konnen brenghen.

Om int kordt te beschrijven de natuure der beesten, als groote slanghen, de welck niet sijn om te vanghen, ende hanghen aen de Koockerneuts boomen, de welcke zijn van veelderleye verwe, als, zwart, groen, gheel, wit, blaeuw, ende de selve zijn 25 voeten langh, ende de zwarte zijn snoder dan de andere, want haer verstandt is soo, dat sy de mensch om de middel vatten, en de groene sijn van sulcken natuur, dat sy sijn hanghende op de groote Kokerneuts boomen, de welcke de menschen sien, komende soetjes vallen op de menschen haer lijf en laten de staert by de beenen op kruypen ende steeckense int fondament en doodense soo: ende de gheele sijn van natuur, als zy de mensche steecken, soo sy dan eerst het water kryghen soo moet de mensche sterven, maer soo de mensche eerst het water krijghen kan soo moet de Slange sterven.

De Kokerneuts boomen sijn so datmen van een noot hem zat drincken en eten kan: Maer daer sijn ander slagh van Slanghen, die niet als van Struys en andere soorte van Eyeren leven, maer deselve zijn slim om de menschen te dooden, of men moet reght op middel aen treede, ende de Brasiliaenen weten haer wel met haer flits-booghen te schieten, door dien dat het over-al-bossigh landt is, en al meest met fruyt behanghen, namentlijck: Casoens appels, Backovens, Penannus ende Mangayos. Ende een ander slagh van appelen als zy vande boomen vallen soo vallen sy aen stucken, als eyeren. Maer op een party Eylanden naest by Brasilien, om dat sy de klare eyren indt landt vinden die de Son ghekoockt heeft, maer het is bevrucht met Brasilien hout van allerleye koleur dat de inwoonders branden. om te beschrijven de natuure vande Suycker moolens, die zy 't gantsche jaer door planten, daer 't gantsche landt vol van is.

Om te beschrijven de slagh ende natuur van menschen zijn seer onderscheydelijck. Daer sijn oock een slagh van de Indianen die haer kost hebben van de Portugesen, deselve sijn soo van natuuren dat sy met wijf en kinderen in een plaets gaen die ghenaemt wordt Aldea: dat is te segghen, een vergaderingh midden int Bosch, ende haer bedde sijn van Catoen t'samen ghevlochten, daer sy met haer 4 of 5 legghen konnen, als de Hollanders hulp van doen hebben, soo komen sy met 5 of 6000 man, om de vreemde nature van kost die haer de Hollanders gheven, ende een partije Officiers die onderhouden werden met kost en kleederen, op de maniere der Bresilianen, en hebben groote gaten in haer ooren die sy vol wol doen, ende haer lijf is root van de Son, en haer wil-

de beesten haer kost is. Het andere sijn zwarte menschen die van Angola ghebracht worden, by heele schepen vol, ende werden verkocht op't Resif: die daer nae op Olinde ghekocht werden, die slaven moeten voor al haer leven eeuwigh dienen, ende kost moeten sy selve besorgen: op de maniere gelijck den Turck met de Christenen handelt, maer den Turck handelt ghemeen noch beter met de Christenen, ende geeft haer alle jaer een kleet: maer de zwarte krijgen maer een kleet om haer middel. Daer is noch een ander slagh van menschen die genaemt worden Taboeyers, die selve sijn heel curieus, die gaen de gantsche tijdt haers levens moeder naeckt, ende in haer wangen sijn grooten gaten die sy vullen met allerley Vederen ende Catoen, ende onder den kin sijn oock groote gaten die sy met Vederen vullen van allerleye koleur, en haer lijf is bruyn van natuur, ende een party van den Adel hebben haer lijf gantsch doorsneden, ende dat selve met aerde weder aen geplackt, en dat selve is de nature en moedigheyt van haer kleeren, ende vrouwen hebben de kinderen op de arm sitten met de borst inde mondt, die haer kost hebben ghelijck de beesten, de eene hier d'ander daer, d'eene nacht hier de andere daer, en haer kost is ghelijck van wilde beesten die sy met pijl en boogh schieten, ende sy eten de kost niet gekoockt in potten, maer sy graven een kuyl int sant, die, daer sy de Sieroop leggen, wort sy gekoockt en eten dat. Ende haer maniere is, als sy een dooden hebben, dan gaen sy met haer groote hopen by malkanderen en sitten daer 5 of 6 dagen en huylen by malkanderen, dat men haer een groot stuck-weegs hooren kan, om te beschrijven de Geloven kan men niet merken, maer sy komen om een jaer by duysenden by malkanderen op een hoogen Bergh en singhen en tieren datmen haer niet verstaen kan, zy houden 't somtijts met de Hollanders, somtijts met de Portugesen, die haer maer de kost geven, en sy draghen oock een slagh van swaerden van Brasilien houdt, daer men een mensch mede van malkanderen soude konnen houwen. Somtijdts komen sy met Papegayen en Perkitten, die zy ruylen voor kleyne Schilderyen en ander tuygh. En my is oock geseyt van de Inwoonders dat de Tapoeyers haer dranck is van vrucht die sy uyt een boom tappen, daer zy droncken af worden ende dan komen de Tapoeyers met honderden en danssen met groote hoopen onder malkanderen, 't sy op wat plaets wat het wil, ende de selve menschen loopen soo snel door de gewoonheyt dat sy de wilde beesten konnen achterhalen, die vreesen oock niet voor de wilde dieren, die daer genoegh zijn te krijghen daer zy dagh en nacht nae loopen jaghen. En my is selven gebeurt dat ick met Graef Mouris quam voor de boeyen daer wel 6 of 7000 mede waren, ende deselve zijn so fel int loopen dat sy de vyandt konnen achterhalen: maer om te vechten soo moeten zy achterstaen. Sy konnen oock een deel kost opsoecken voor ons, en daer is oock een ander slagh die dubbelde tanden hebben, die ghenaemt werden de Menschen-vreeters, de Vrouwluy gaen met de kinderen op de rugh, en geven haer de borst inde mont, die wel op letten om ons volck te vangen, om daer van een goede maeltijdt te houden, ende haer spraeck valt haer soo swaer dat sy maer piepen, ende haer maniere van slaepen, is op dese maniere, de meeste part hebben een gat gegraven, daer sy met het lijf in kruypen, ende het hooft steeckt'er

uyt ende decken haer met het warme sant. De ander wilde slagh, werden ghenaemt Capoculis, de selve Indianes hebben een manier dat sy de menschen vanghen en tappen haer bloedt af, en drincken haer bloedt voor wijn en legghen de menschen in een gadt met groene bladeren bedeckt, ende daer sandt over, en vyer op, en braden haer soo, ende komen met een grooten hoop ende Eten dat selve: ende deselve Tapoeyers hebben groote gaten door de neus, met wilde vederen versiert, ende daer is oock een slach van menschen die ghenaemt werden Ardes, die uyt het landt van Ardes ghebracht werden met groote hoopen, die op de selve maniere zijn als de Tapoeyers, die haer aenghesicht hebben heel doorsneden, die by menichte op de suycker molens ghekocht werden, die de suycker moeten planten, en die wortel werdt ghenaemt Ferinje, die zy voor broodt Eten. Daer is oock een slach van menschen die de ooghen inde borst hebben.

De Ferinje is van nature, dat alsmen dat plant, dat heeft de nature, dat, als het op komt, soo wast daer een boom aen omtrent een span hoogh, daer is een wortel aen omtrent een hooft groot die sy de wortel af snijden, en steecken de boom in de aerde, om weder te wassen. Die wortel gheschraept zijnde, soo is hy wit, en die rijft men, als hy gereven is soo douwen sy dat sap daer uyt, de welcke is als gras dat sy in een grooten kuyl gieten om de fenynigheydts wille, soo de mensch wat in sijn lijf kreegh, hy soude daer van moeten sterven. Dat selve Ferinje is heel onghesondt voor de mensche die hier van daen komen door de kracht van't Ferinje, de welcke het bloedt op Eet: Maer de Inwoonders zijn't selve ghewoon, de welcke Inwoonders hebben gheen noodt van de Wormen ghelijck de onse, de welcke een mensche inde schoe in kruypen ende byten haer in't vleys, en worden door de groote van't Eten gelijck een ronde Eite die de mensch int lijf in vreet ghelijck de Kancker: maer zy konnen daer wel voor wesen, als hy daer met een spelt of mes by kan om te steecken, het vleys rontom los en halen hem daer uyt, anders soude hy hem den voedt wel heel uyt vreeten, soo sy daer niet dra ghenoch after saeten, daerom komt dat meenigen Soldaet het been lam of kreupel heeft, dat hy daer op staen noch gaen kan door de luyigheyt van haer versuymen dat sy hem daer niet uyt en haelen.

Daer is oock een hooft pijn, de welcke staet uyt de nature dat de mensch niet voor hem siet, die ontstaet uyt de nature dat de Wormen komen int fondament kruypen, die den mensch soo moe maeckt door pijn: maer daer is raet genoech toe, soo hy neemt een Appel of Lemoen en snijt hem in 4 stucken, ende steeckt hem int fondament, soo sult ghyse door de vyerigheydt verdrijven, Maer dieper te landt in is een vreemde nature van Wormen, de welcke komen in nature ghelijck een Orte die inde scheen in kruypt ende loopt heel in't dick van het been: maer men moet datelijck na de inwoonders gaen en latense uyt halen: maer soo de worm breeckt so moet het menichmael sijn leve*n* kosten. Maer de kost en drank moet hier van daen komen, die sy daer Eten. en daer sijn gemeene wilde beesten

die de menschen schaede doen: ghelijck in mijnen tijdt selve gebeurt is, en menichmael selve ghehadt hebbe. Daer is een plaets de Rey van Sint Francisco, daer waren een deel Soldaten, Officiers, onder een boom zittende, die van een grooten Tygher besprongen zijn, so dat hy twee verscheurde en de ander swaerlijck ghewondt heeft: en doen hy sijn wille volbracht hadde soo ginck hy weder wegh, want daer hulp noch gheweer noch andere dinghen, het welcke gebeurt is de maets die het my selve verteldt hebben, datmen hem wachte moet van de wilde dieren, die daer sijn in groote menichte, die het landt uyt geeft tot groote schade. De plaets die ghenaemt wordt Portegolo, houden sy ghemeynlijck als belaghers harer vyanden vryent, oock ontbreeckt aen die rouwe ghemoederen gheen loosheydt int quaet doen, wreetheydt, trouwloosheydt, sijn by desen niet selde in plaets van voorsichtigheydt en kloeckheyt, dit mercken zy, welcke de hoop van winst, van onse landen daer nae toe treckt.

Voorwaer in dese seden der menschen mach men met de minste beschouwinge verkeeren, de wijsheydt der natuure verwonderen, welcke soo veel hebbelijcke, soo veel driften der ghemoederen met een ghelijckenisse der leden bedeckt heeft: dese dinghen onderrichten ons verstandt, op dat wy by verscheyde gheweest sijn en bekennen, wat quaet en wat goet dat men van elck volck te verwachten heeft want nerghens sult ghy eenigh soo gheschickt en volmaeckt van leden vinden, in welcke niet yet schort noch soo trouw, welcke niet ghedaen ende ghepresen wort. Het middel landts volck wordt met wapenen teghen de Portugesen beschermt, omtrent de strandt leven sy onder de selve vermenght onder haer ghebiedt, het landt voedt haer eyghen gheslachten en formen in wonderlijcke verscheydentheydt van viervoetighe Dieren, Slanghen, Voghelen, Visschen, Boomen-planten, welcke aen haer schrijvers ghelaten een ghenoeghlijck stof, het is overvloedigh ghenoch in bronnen en vermaerde revieren, onder welcke de voornaemste is, diese ghemeenlijck Rio de la Plata noemen, die met een mondt van 40 mijlen in Zee ghedreven werdt, soo gheweldigh dat de Schippers soet water scheppen eer sy uyt de zee het landt sien, oock zijn der vermaerde Reviere Rio de S. Francisco en veel andere meer, die niet ghenoemt zijn. Rimpelt uwe voorhooft niet Leser? wy sijn buyten Italien en Griecken, 't is niet alleen de ouden vergunt veel woorden te maken, oock by de Americanen is de kracht, het haere naer haer wil te uyten. Dit alles in't bysonder te vervolghen, sijn niet de ghesiende dinghen in Bresil te beschrijven, 't sy ghenoegh de ghelegentheydt, landt-palen, vooghdijen, volckeren, op komtste aenghewesen te hebben 't sal moghelijck sijn andere in haer gheschick te spreecken, uyt plicht dit bysonder te verhaelen. De vlijdt der Aert-schrijvers heeft overlangh in Noorder, zuyder vooghdye onderscheyden, maer de delinghen in't Spaensch, Nederlantsch, is jongh de eerste, en is van natuure de laetste van de menschen kloeckheijt en dapperheijt die vande scheppende Godt, dese van verdeeltheden tusschen de Vorsten die ghedurighlijck en onveranderlijck, dese vereerlijck ende nae advenant der oorloghen verscheyden.

Onder de Cholonien volck plantingh van Bresil is van Farnabock vande

grootste, als welck sich sestigh mijlen langhs de strant uyt streckt, tusschen de mondt van de vermaerde Revier van Sinte Franciscus, en de vooghdy van Itamarica, is het ghewonne goet van Eduart Albuquen Portugijs, uyt wiens naem sijn broeder Matthijs Albuquen heerschte, de welcke tot Olinda ghekomen was, weynigh te vooren als het de onse in naemen, hier worden elf woonplaetsen en Dorpen van Portugijsen bewoont, gheteldt, de eerste is Olinda aen de zee-strant, seer schoon van Huysen en Kercken. De gheleghentheydt en is om sijn heuvelen, die 't in sijn omvangh heeft, soo oneffen, dat het nauwelijckx door menschlijck vernuft ghestreckt kan worden, in des selfs hooghte.

De Iesuyten Kloosters treffelijck van ghebouw, rijck van inkomsten, en van Koningh Sebastiaen ghebouwt, uytghesteeken, het vertoonde sich eerst net en seer ghenoechlijck ghesicht, aen die uyt zee quamen: daer beneffens sach men noch een van de Capusijnen, ghelijck oock aen strandt de Dominicanen, en int voorige deel der stadt, behalven het Nonnen en ander Kloosters, het Klooster van Sinte Bent, sterck van natuure en arbeydt, het heeft twee Kercken ghehadt, de eene met namen St. Salvator, de andere S. Peter toege-eygent, de Inwoonders worden op 2 duysent geschat, behalven de Geestelijcke en Slaven, dese wierden met een onghelijcke ghetal, als sy pleghen tot 4 vaendelen geroepen te worde: daer waren omtrent 100 rijcke wel gheachte burghers, van hier te zuyde tusschen de Reviere Bibecibi ende de zee streckt sich by nae een mijle veer een langh sandigh endt aerdigh padt even als een band of rif, welcke oock elders Gods voorsichtighe sorgh aen dese strant teghen de aenvallen der zee ghestelt heeft, daer het eyndight is een Dorp het Resif ofte vertreck ghenaemt gheweest, moghelijck om dat tussen dit een ander gelijcke langhe streeck landt die zy 't steenen Resif noemen: daer de schepen sich pleghen te vertrecken om haer ladingh te ontfanghen en te lossen. Het wordt dicht vande Inwoonders bewoont ende daer de zee de sant-streeck midden door steeckt, is een Ree van groote schepen, mits de uytnemende diepte der zee hier teghen over daer het steenen Resif eyndight, hier en daer van de zee door spoelt, is een tooren uyt het water rysende geweest met de naem van het zee slot, tot onderscheyt van dat volck datmen op het zandigh Resif sagh, en het Landt-slodt genoemt wert bij de Portugesen St. Ioris. Nae 't verlaten van Olinda, hebben de meeste Burgers en Kooplieden int Resif begeven, en't selve met treffelijcke ghebouwen versiert, tot dat Mauris-stadt zyn luyster wegh te nemen, het is van de onse met een staketsel omringht, ende daer 't na de Reviere leydt heeft het geen slechte sterckte gekregen, dewijl het met het vallen van de vloet door ganghbaer zy.

Soodanig was Olinda eer het de Hollanders in-naemen, diese de landt Resiffen, als oock het Eylandt van Antonyfaas door nieuwe sterckte onwinbaer gemaeckt hebben dit Eylandt pronckt nu met des Graven Paleys van Fryburgh tot sijne eygen profijt op sijn eygen kosten gebouwt, als oock met Maurits-stadt met verwondering met bruggen over een tweevoudige Reviere

geslagen, de tweede woon plaets is Garasin geweest, een Dorp weerbaer als een Stadt, wat veer van de Strant, tegen over het Eylant Hamarica, vijf mijlen van Olinda: eertijdts was het bewoont van slechte Portugesen, die haer leven met handtwercken onderhielden, maer nae dat Olinda aen onse kant gekomen is, soo sijn hier rijcker na toe verhuyst. Dit Stedeken hebben de onse int Iaer 1632 in gekreghen, en nae't innemen door den brandt en plunders seer geschonden. De derde is het voornoemde Resif geweest, de vierde Moribeka, meer midden in't landt ten Suyden 5 mijlen van't Resif, de vijfde van St. Antony, seven of acht mijlen van't Resif ten zuyden, neven het hooft van St. Augustijn, de seste van Michiel de Poynca, seer dicht bewoont, 10 mijlen vant Resif, alwaer 13 Suycker-molens jaerlijckx een groote menighte Suycker op brengen, gelegen aen de Reviere van de selve naeme, welcke sich aen de Zee aent Hooft van Sinte Augustijn inde Zee ontlaet, de sevende is het seer wijtlustigh en genoechlijck Dorp van Sirenheym, alwaer sijn twaelf Suycker-moolens, welck elck gheluckelijck 7 of 8000 Aroben Suyckers op brengen, een Aroben weeght 7 of 28 ponden, het loopt 13 mijlen van't Resif, de achtste woonplaets is van Gonsalvo de una, twintigh mijlen vant Resif, heeft 5 molens, de negende Porto Calvo 25 mijlen vant Resif, wercke met 7 of 8 moolens, hier is het Kasteel Pavacaona door Maurits overwinningh vermaert, de tiende is het Dorp vant Noorder Alagoa 40 mijlen vant Resif, de elfde het Suydel Alagoa, by na even soo veer gelegen, men woonter oock, de inwoonders zijn over bueren van Spangien, Mauritianen, Moorenlant, om woonders vande uyterste Grensen van Africaen, Iava tegen voetig Volck van het Iavere, hoe wel neveligh, soo wort het nochtans met de lieffelijcke zee-winden vermaeckt, 's winters wayter een zuyde wint, Soomers Noort-Oost, op sommige int Bossigh, op sommige vlack en goet Weylant, op sommige ryst tot heuvelen altijdt goet en het Weylant, en wort met dickwils slagh regen besproeyt: Waer door men sigh meer moet verwonderen, hoe datter in de vruchtbaerste landen en gesonde lught, de mensche soo wreede en raeuwe gemoederen hebben.

De meeste opkomst is meest van Suyckeren roothout, bequaem om laecken Verwen, hoewel de meeste der Portugesen hier by na allerleye Fruyt van Europen hier nae toe gevoert hebben, de Suycker heeft de nature dat het in lange rieden verborgen sit, waer uyt een seer aengenaem saek de Afrische overtreffende, gedranck in kopere Ketels gekoocke wordt, en voort even als een naelt spits in gedrongen, ofte nae het dicktste nat uytgedruckt, weeck gelaten wordt, hier toe staen die werck-huysen altijt open die de Portugese Nigenien noemen, om dat dese nieuwe plaetse van een verheeven verstandt en onder de Neno de laetste eeuwen gevonden sijn.

Wt dit arbeyden der Mooren en Swarten krijght de Koop-Man zijn swaere voordeelen, ende de Suyckeren jaerlijckx met Scheepen vol uytgevoert worde, verstierense voor groot gelt door gantsch Euroopen. Al de Cholonien Volcks planten sijn voor ons der Portugesen geweest, de woon plaetsen van den Over-

sten des gantsen Lants, is de Bay Totos los Sanctos en de Stad van S. Salvator. Nu heeft het Spaens Brasilien andere Heeren als het Nederlants, en het Portugese rijck, en andere Setels: als der Nederlanders, de tael is swaer om te leeren, en van alle soo veel sy noch onbekent sijn, maer een hoe wel in sommige naemen der onderscheyden, welck de Mannen anders als de Vrouwen ghebruycken, de aert en seden, kleeren der Brasiliaenen, sijn ofte gemeen ofte na de verscheydentheyt der Volckeren, by sonder in hun tael gebruycken sy, machmen Mafkens geloove, dese drie Letters F. L. R. gantschelijck niet om dat als sommige gissen willen, sy geen Fides gheloof leeren, wet Rex Koningh hebben. De inwoonders sijn van sommige wreeder, sommige van safter natuure, sommighe Wit, sommige Bruyn, Mannen en Wijven gaen naeckt, behalven de Inwoonders van Captanie ofte hooft manschap van S. Vicent, die geschikter met huyden van wilde beesten bedeckt worden: haer genoegh stercke lichaem beschilderen sy met verwen, ofte besmeeren 't met sap van Appel Genipapis, sy versieren haer met Vederen van veel verwige Vogelen, laten 't hayr alleenigh in de neck hanghen, en maecken alle andere deelen des lichaems kael, en hebben even als de Sineesche Volckere platte Neusen de Mannen sijn verscheydelijck gheschooren, soo datmen daer de Volckeren onderscheyden kan, de Vrouwen laeten 't hayr hangen, uytghenomen in droefheydt of by af zijn van haer Mannen, hebbende geen Godtheden, eeren eenighe Goden, als misschien de Donder of Blixem, tot welcke haer gemoederen groote eere draeghen, sy vreesen de quade geesten tot voor spoocken, wichelerye, tot rasens toe genegen, werpen de lichte en onhebbelijcke verstanden, sijn met bedriegelijcke uytleggen der teken, door liegen en winlistige duysternisse, waer voor sy houden de Toveressen in waerden, leven veel Vrouwen in de echtscheydinge houden haere Vrouwen wel, en draeghen sorge voor haer ('t sy haer ghemoet) 't viel oock den Nederlanders niet ongemeen, door eenighe dranck vervremt wort, uytgaende hebbe de selve gaeren by sigh met die ordere, dat soo sy nae't lant gaen de Man voor gaet, vaerdigh om teghen wilt of vyanden te gaen so sy weder keeren: de Vrouwen voor gaen de Mannen volgen, op dat sy eenigh voort komende quaet te eerder ontvliedende, 't huys houden syse in't oogh, vreesende voor vreemde lieden, weten van gheen gesette tijden, om te eten, onder een dack, lanckwerpighlijck een schuyt met Palm bedeckt, woonen veel huysghesin te ghelijck, slapen in netten wat hoogh vande Aerde op gehanghen, sorgeloos en onbekommert om 's nachts de quade beeste, dampen uyt de aerde op klimmende, te ontvlieden sy hebben eertijdts van gheen Kooren of Wijn geweten, leven van een gesaeyde wortel, welcke tot meel ghemaeckt, sy Mandioca noemen: sy swemmen tot verwonderen toe, en duycken altemet heele uuren langh met de oogen open.

Sy schieten seer konstelijck Vissen, wacker en neerstelijck, suypen onbekommerlijck en sijn seer gheneghen tot onhebbelijcke dansen, dickwils seer verdraeghsaem van arbeydt en kommer, in't Iaghen namen sy de beeste in snelheydt ghevanghen, en eenighe daeghen ghemeste vyanden slaghten sy met

groote dansen, en aen spitten gebraeden, vretense op, die dit ter beurt valt gaen wackerlijck ter doodt, als uyt een boeckjen haer daeden tegen haer dootslaegher verhaelende roemen, dat sy niet ongewroocken sullen sterven, sy woonen verstroyt, reysen met hoopen met sleghte ordere, wonderlijcke stilte, strytbaer bloetdorstigh tegen haere gasten, een Vreemdelinck zijn sy vriendelijck en boven maeten beleeft, ontfangende de selve omhelsende, 't hooft aen borst druckende met veel traenen en suchten, jammerende over de ongemacken en moeyelijcken wegh, terstondt het aengesight verstellende, wissche haer oogen af, doen een vrolijck ghebaer en wesen aen de swanghere vrouwen, en hebben int baeren niet veel pijn, door dien de warmigheydt der lucht in't arbeyden helpt, believen gheensins van't Kinderhalen in huys te blijven, als onse vrouwe doen: Maer stercker en vaster sijnde, staen terstont op en begheven sich tot het huys werck, sy hebben haer kinderen seer lief, suygense een jaer langh, en weygheren haer andere spijs, en soo dickwils als sy uyt gaen hebben sy een kleijn netje, welck sy Tupnia noemen, op haer rugh hanghen, houte knotsen is der mannen wapenen, die scherpen sy met beenkens of stocxkens, om daer mede door iedere man-buysen of schilden te schieten, meenen dat goede ofte quade daden nae de doodt noch gheloont noch gestraft worden, die oft met een geheel lichaem ofte van leden verminckt ofte door wonden overstolpt gestorven zijn, achten sy dat nae de benedenste woonplaets sincken, waerom sy de verbrande lichamen met aerde bedecken, by deselve een net om te slapen voor sommighe daghen kost voegende om dat sy sich inbeelden, dat de zielen der dooden ondertusschen slaepen en spijs nutten, haere dooden betreuren sy onmatighlijck, verslyten een heele maendt met huylen en krijten, werpen sich moedeloos op der aerden, ten eynde terstondt droefheyt, met suypen en dansen tot swaermoedigheydt van dansen, soecken veel sangh en speel-tuygh die sy eygen hebben, en verpoosen niet min als andere neuse het ernstigh met wat boertighs, de binnelanders ende al die haer voor Ouders seden houden, hellen door haer grouwelijck leven meer tot de beesten als tot menschen, sy sijn seer begeerigh tot wraeck en bloet vergieten, lichtvaerdigh en stout tot strijden en vechten nae ingevoerde Godtsdiensten, en oeffeninge der vrije konsten in Dorpen en steden verdeelt, hebben sich die aen de Zee woonen tot de seden der Europiaenen gewent, soo dat men hier de spreuck Tactius gebruycken mach: men leefter datter ontrent de Zee: maer aen die kandt daer de naeckte, en voort Menschelijcke geslaght schandelijcke verwoestheyt de gemoederen, der inwoonders verwildert heeft, sijnde door geenige wetten door gheenige wackerheyt gemaetight daer verharde ongeschaefde Menschen haer natuere, tot de oude seden en aert, haer voor ouders die tot haer ghevoert niet bekent zijn: Oock in kleynder Dorpen die de Brasiliaenen Aldeas noemen: men heefter seventigh gebouwen, waer in de Suycker ghekoockt wierdt, getelt men van de selve, waeren sommige soo groot als dorpen, om de menighte der omwoonende wercklieden: Men seght dat van de selve jaerlijckx sooveel Suyckers vergadert wort, als genoegh om tachentigh of negentigh Scheepen te laden: Ick hebbe van goederhant verstaen, dat op een dagh uyt de Haven van Olinde, veertigh

Schepen geladen af gevaeren sijn, in Schuere, noch sulck een menighte van Suycker laten, datter noch wel eens so veel ghelaeden soude worden, ende den selven en kan niet gemaeckt worden, sonder den arbeyt der swarten, van welcke uyt de havens van Angola en andere havens van Africen hier nae toe ghevoert worden, het is seecker uyt aenteeckeninge der journalen, dat 1620 uyt de haven van Angola alleen, in vooghdye van Farnambock, inde tijdt van vier jaeren 150430 swarten met de grootste kosten des Koninghe van Spanjen overgevoert zijn. dat landt wort door ghenoeghelijcke berghen en daelen onderscheyde 't is seer vruchtbaer van Suycker-riet, en van het beste Brasilien-houdt, oock goet Weylandt, overvloedigh van Vee: soo dat al eertijdts van Italien, van Campanjen, men met recht een tempel van Brasilien mach noemen. Nae de vooghdye van Farnambock volght die van Tamarica, de achtste van Brasilien als sommighe willen de alleroutste, sy heeft de naem ghekreghen in't Eylandt van Tanarica, welcke door een naeuwe straet van het vaste lant afgescheyden wort, streckende drie mylen inde langhte en twee inde breete, light 5 mylen van Olinda, begaeft met een bequame haeven aen de Zuyd-zijde, daer men langs een Kolck van 15 ofte 16 palm diep komt, waer aen een Kasteel der Portugesen ligt, op een hoogen heuvel gebouwt en moeyelijck om aen te komen van de onse voor veel jaren te vergeefs aengetast, de welcke nochtans om de Portugesen te dwingen, en haer dese haven te benemen, hier een vierkandt sterckte aen de uytgangh van dese Kolck ghebout hebben, die sy Orangie noemen. De onse hebben 't selve jaer 1633 door de Portugeese vluchtelinghe ghekreghen dit Eylandt, ende des selfs streckt aen't vaste landt, is een gewonne goet geweest van den Graef van Monsante die tot Lissebon leefde, en wordt ghelooft jaerlijckx vande Inwoonders, onder den naem van tol 5200 of 3000 Ducaten te krijghen, men seght dat het omtrent 22 Suycker-moolens telt. Terwijl de Doorluchtige Graef Maurits over Bresil heerste, is by de Bewindthebbers der Compagnie bestemt geweest, om den setel des gebiet in dit Eylant over te brengen, maer den Raedt en den Graef gaven haer te kennen dat de overvoeringhe onnut en onbequaem soude sijn, dat de plaets en Eylandt van hem beschout was, dat alles woest en ruw was, weynigh Inwoonders, nauwelijckx eenighe huysen, waer om de Heerschers vant Bresilliaensch Hof en Raet-huys sich op de oude plaets ghehouden hebben, de andere mont ten Noorden, welcke zy Catujana noemen, is nauwelijckx 10 palm diep, soo dat alles tot kleyn vaertuygh bequaem is.

Paraiba is onder de 4 Noordersch Voogdye, heeft sy de naem van eenigh Revier, die 't selve even als Mongoapa besproeyt, het volght naest aen de Volckplantingh van Tamarica, eertijts hebben't de France ingehad die verdreven zijnde, de Portugesen, ten laetsten de Nederlanders, het heeft geen andere Dorpen als de wooninghe der Engenios ofte Mulen, welkom de menichte Arbeyders als Dorpen, sy op de Oever der Reviere, aende Zuydt zyde is een stedeken van Koningh Philips stadt genoemt, doch met het veranderen der partye nae Fredrick Forst, Fredrick-stadt genoemt, Naest aen de Reviere ist Vlacke lant, wat verder daer af is alles, door tussche geleghen berghen en daelen, genoeghlijck

om aen te sien, dat draeght Suycker Rieden, dit Madlanka de Suycker dient de uytlanders tot leckernye, de Mandioca de inwoonders tot voetsel van des selfs wortel tot stof ghemaeckt, maecken sy meel inde landen die 't selve voortbrenghen, noemen de Portugesen Rossen de arbeyders der selve sijn arbeyders der rossen: Maer gelijck als de sleghte van dit meel leven, soo leven de rijcke van Tarw, welck men van Portugael ofte van elders pleeght over te brengen: het verleent oock Oranje Appele by menichte, ofte Turcks Covren, Patates Ananases, Cocos, Meloenen, Pompoenen, Cietroenen, Pananes, Pacovas, Marcomas Komkommers, tot ghebruyck van menschen ofte andere dieren, de Cajusi Peeren sijn wilt, vol sap onschadelijck, welcke int midden van de hitte ghereetst ghegheten wordt, Voort groeyt int midden van den Peer een pit, bitter van schil, seer soet van Korck soo sy gebraden wordt, doch van allerley soorte van vrught wat meest ghenoemt: Daer-en-boven, zijnder veel vrucht dragende boomen, welcke te langh soude vallen om te vertellen, veelderley soorte van Vissen, schoon verwige Vogelen, vier voete dieren: Maer meest wilt, ten deele onbekent. In welcke alsins blijckt. Hier is een uyt nement deel Papegaeyen. Als de swarten eerst sullen timmeren, soo richten sy eerst de stylen en balcken op, hier legghen sy verderen op, waer sy't dack op voeghen, ofte van pannen of Cocos blaeden: Hier leeft men, de grondt houden sy tot haer begraef plaets, de zijde sluyten sy met houte tacken, die sy met Kalck toe smeeren, sonder eenighe moyigheydt ofte vermaeck: de stadt selve pronckt met eenighe steene gebouwen, welcke hoeck en randen der Vensters van wit Marmel rijsen, het overig der muere bestaet uyt ongheschickte maniere, sy sijn niet soo langh als Europianen, en oock niet sterck om te arbeyden, die van Perayba woonen in seven Dorpen, waer van Pinda Vna de voornaemste is, welcke 1500 in wordt getelt, daer de andere nauwelijckx 300 telt: elck Dorp bestaet in 5 of 6 langhe Huysghesinnen, welck sy met kleene deurtjes onderscheyden daer men uyt en in gaet, de Mannen loopen heel naeckt, behalven sy hebben een kleetje om haer middel, de vrouwen hebben maer een linnen hemt aen, sy zijn gaern by haer Vrouwen niet sonder jaloersheyt, versuymigh in haer kindere te besorgen, onwettigh van eenigh tught ofte ernstigh onderwijs welcke saecke sal konnen wesen de Waeren die sy aen de uytlanders te koop brengen, is Suycker Verw-hout, Toback, Ossenhuyden, Catoen en andere dingen: het heeft achtien Suycker-Moolens van welcke sommige door't water sommige door Ossen ghedraeyt werden. En sy seggen dat het in't riet selfs gestremt is gheweest dat de onse vochtigh daer uytgetrocken, daer nae door 't vier ghehart wort dat met tanden even als sout te vermorselen ende te verbreecken is dat de onse terstont smelt en tot een leenigh sap en min morselbaer verandert wordt, dat der oude voor de maegh en ingewant, lever goet geweest de onse quaet is, dat die dorst ghestildt, is dese verweckt en nochtans sullen dese niet light ontlossen welcke dat saye van den Suycker verscheyden zijn dat in Indien en Arabien ghevonden wordt int riet, welcke sap de soete honighraeten in soetigheyt niet te boven gaet als Vartos Vrs verhaelt en van welcke Lucanus en die het sap uyt tedere rieden drinc-

ken, want het hindert niet dat het Suycker sap met water gheweeckt ghedroncken wordt: Maer dit blijve aen de geleerde Vertalers van oude woorden op het Suycker riet komt niet tot de hooghte van een boom.

Maer van myl en andere rieden sich rechtende met halmen van seven of ach-voeten langh en een duym dick voosch en sappigh vol van het wit mergh, het heeft blaeden van twee ellen langh, en een Honigh Bloem een soete en min houttige wortel, welcke spruyten voortbrenght tot hoop van een nieuwe Ooghst het groeyt gaeren in vochtige aerde, een warme lucht, een swoele windt: van dit riet is in West-Indien vruchtbaerst, hoe wel 't Oost-Indien oock voort brengt, haer vocht is om de leckerheydt en ghebruyck meest gepresen, het ghebruycken Winckels en Keuckens, ghesonden en siecken wijl het tot genees middelen dienstigh is, naest de Botter de tweede saus van onse kost, en in bancketten en maeltijden en lieffelijck aen loxel der keelen, de wijs van't selve uytte wercken is den Ouden bekent, ende de rieden uyt ghedruckt van blaederen ghesuyvert, worden tot kleene telghjes van een Palm langh gesneden, en so ghesneden zijnde worter sap met een pars uytgestampt welcke in een ketel gekoockt ende met water ghemenght en seecker uuren langh ghekoockt zijnde, en gheschuymt en nae datter 't waterige vocht afgewasent is in aerde vaten ghelijck een mijlpael ofte naelde vertoonende, ghegoten, stremt evenals sout in dese aerde spitsen, eerst eenige dagen langh besloten sijnde, bewaert sijn gestremde vocht: daer nae gheopent, maeckt een wegh tot vuylachtige vetheydt om de Suycker te suyveren, daer nae worter pot kleye op de ronte en wijte van het spits gestort, door welcke eenighe maelen verhaelde overstortinge, men gelooft datter krachtelijcker uytgedreven en witter wordt, dit isser de eerste arbeydt aen, maer suyverder ende meer uytgegist sijnde soo geeft men sich tot nieuwe arbeyt en koocken: want by de onsuyvere Suycker gieten sy loogh door levende kalck gheweeckt, als oock wit van Eyeren, en suyver door gheduyrigh omroeren, een schuymende vocht van de hoonigh achtighe en vuyle vettigheydt af: ondertusschen doen sy het opwellen in scheyn van over koocken der suycker met botter sincken, daer nae storten sy het ghekoockt sap, noch niet van de loogh gesuyvert sijnde door een seef of doeck, om de vuyligheyt, soo den loogh eenighe op sy te vergadere en laeten 't weder tot datter de loogh afghenomen is, heet worden, daer na ontfangen sy 't selfde als te vooren door trechters vullen den bodem in der vaten met weecke klye, welcke tot een korst verdrogende, wordt eenighe reysen ververscht, door de selfde inbeeldinge als te vooren, een dicke en gestachtige slymerige Siroop weder uytleckende, de Suycker wordt ghedeelt, als welcke die nae de ghestalte in Priamidale spitse ghemenghde kante Penidesegh de Priamidale sipte in Maderinsche, Canarische, Finale Melisische, en Tonische de Maderense, en Canarische hebben haere naem van haer Eylanden, de Finale is soo ghenoemt om dat sy het top en suyverheydt en witheyt verkreghen heeft, Melisische wort nae een Eylant van West-Indien, de Tonische na het Eylant S. Tome genoemt, dese is

edel ende root achtigh, der halven meest ghebruyckt om Siroopen, Corserven, Pingatien en Clistere af te maecken: de gemenghde noemen sy die welcke van andere vergadert, in kisten over ghevoert worden, de kant Suycker heeft hare naem van de Griecksche Barbaren, om dat sy haeckigh is, en ghebroocken, tot stuckjes springht: want dat noemen de Griecken kanton, dat de selve van Candor suyverheyt ende of Candia soo ghenoemt soude sijn, is een dwaelinghe van het onervaere volck: want alle kant Suycker is niet wit nocht al die wit is suyver, mits dat sommige Christalligh is, welcke van de Finaele Suycker ghemaeckt wort, sommige root achtigh welcke nimmermeer klaer konde gemaeckt worden, haer oorsaeck is ongelijck, oock vande gemeente wort ghehouden voor de lichste suyverste en matigh warm, dese vooghdyen hebben inghenomen en met het overwinnen der sterckten aen de Compagnie gebracht de Overste Schop Artisosci, Hinderson en andere int Iaer 1634 naest aen de selve ten Noorden, is de volck plantingh van Rio de grande, welcke oock haeren naem aen een vermaerde Reviere te wijten heeft, welcke int midden seer ghenoeghlijck is, en om de drooghte en ondiepte der zee, moeyelijck om aen te komen is, de Barbaeren noemense Potiengi, is bevaeren gheweest van de Fransen, dewelcke met de inwoonders in verbont sijn getreden, hebben haer woonplaets gemaeckt, de Francen sijn door de Portugesen verdreven, door Feliciavus Ceca overste van Paravia: oock de Barbaren door eenige veltslagen t'onder brengende, het lant is met het innemen van't Slot int Iaer 1633 aen de onse gevallen, door het beleyt van Mattheys van Ceulen en door dapperheyt soo te water als te lant, van de gheroemste Krijghs Oversten, Byma, Kloppenburgh, Vries, Lichthart, Garstman en Mansvelt, en hoe wel het onwinbaer gheacht wiert, soo heeft het selve sigh door de wapenen der Nederlanders laten verwinnen, en door sijn voorbeeldt doen gelooven datter niet voor de sterckte, ondoordringhelijck is.

Hier begint het Fondament Vande Turckse Gramatica

Ick dancke Godt dat hy mijn soo wijt gesondtheyt verleent heeft, dat ick de Turckse spraeck door mijn Pelgromagie geleert hebbe ende hier eenige vande Principaelste woorden hier stellen.

Van Godt den Geest

Allah	Godt
Meleck	Aertse Engelen.
Errenler	Heyligh.
Bamber	Christus
Feriste	Engel
Trschedan	Duyvel.

Van de Elementen, en Hemelsche dingen.

Gögh	Hemel
Ay	Maen
Atheisch	Korst
Su	Water
Karr	Sneeu
Buss	Ys.
Sitzschack	Warm
Scheneth	Paradijs
Gunisch	Son
Guldis	Starn.

Topprack	Aerde
Iammur	Regen
Guldrum	Hagel
Sohg	Koude
Tunni ayden	de geheele Werelt

Van Metael en Steen

Alton	Goudt
Corschun	Loot
Tzschelzschik	Stael
Priptsch	Kooper
Dobeth Tasch	een voorname stee*n*
Gumisch	Silver
Daemer	Yser
Calcu	Tin
Tasch	Steen

Van Mensche.

Adam	Mensch
Kotzsch Adam	oude Man.
Baba	Vader
Oglan	Jonge
Lebend	Jonghman
Iugath	Persoon
Oldasch	Prijckel
Afrath	Wijf
kotzsch Afrath	oudt Wijf
Ana	Moeder
Gustzschese	Ionckvrou

kartasch	Broeder
Hesmecker	Knecht.

Van 't Menschen Lijf.

Basch	Hooft
Born	Neus
Gose	Ooge
Agsen	Mondt
Thull	Tongh
Casch	Wijnbraen
Bug	Knevels
Iurecx	Hert
Arca	Rugh
Oeli	Handt
Darnack	Nagels
Tisch	Tanden
Sacali	Baert.
kulack	Ooren
Cursack	Buyck
Geth	het gat
Parnack	Vinghers
Ajag	Voeten.

Vant Gediert.

Phill	Oliphant
kater	Muyl Esel
Adt	Paert
Onneck	Koe
Goyn	Schaep
Tzichecke	Bock
Selldenus	Reu

kurt	Wolf.
kupcck	Hondt
Tullki	Vos
Sotzschan	Muys
Tauck	Hen
krauth	Kreft
Deve	Kameel
Escheck	Muyl Esel
Sesegre	Buffels os

kussu	Lam
Ketschi	Gaeyt.
Soegun	Hart
Domus	Varcken
Tauscshan	Haes
Samsser	Hondt
Kedi	Kadt
kusch	Vogel
Horas	Haen
Bith	Luys
Balck	Vis
Iullan	Slangh

Van Eten en Drincken

Eckmeck	Broodt
Eth	Vleys
kebab	Gebradens
Suth	Melck
Iummertha	Aeyren
Gotzscheck	Toebereydt Eten
Iack	Botter.
Pengier	Kaes
Iurt	Karmelck
Tuss	Zout

Dese Woorden spreeckmen met een volle Mont.

Sedunjeck	Boom oly
Scherap	Wijn
Recki	Brande Wijn

Tzscherlegan jeck	Lijn Oly
Scherpet	Mee

Van Boomen, en Vruchten

Agatzsch	Boom
Alma Agatzsch	Appelle boom
Armut Agatzsch	Peere boom
Goss Agatzsch	Neute Boom
Odum	Hout
D*runtasch*	Citroene
Iysumbaga	Wijngaert
Bohda	Rogge
Alma	Appelen
Armut	Peeren
Goss	Neute
Iaprack	Blade
In schir	Vijgen
Lahaana	Kruyt
Arpa	Garst
Sogan	Swaevel
Samman	Stroo

Van Kleederen

Tzoscha	Stof
kaffthan	Zyde Kleeren
Tsachshuir	Broeck
Gemlugk	Hemt
t*holomaj*	Kleedt
Iamberluck	Mantel
Thone	Onderbroeck
Maharma	Neusdoeck

Babutzcsh	Schoenen
tzschisme	Laersse.

Van eenige Verve.

Iesehuill	Groen
Ac	Wit
Ioec	Blauw
Mohr	Bruyn
Cormosi	Root
khara	Swart
Sara	Geel

Van Wapens en Huysraet.

Chelitzsh	Sabel
Igy	Boogen
Iular	Holster
Gumlmelic	Voorgebidt
Vsengki	Beugel
kaschuigk	Lepel
Soprha	Tafel
E*plic*	Gaeren
Macas	Schaer
kahlen	Schrijf Pen
Iaese	Schrift
Mumm	Licht
Ogh	Pijl
Vjavn	Toom
Ejer	Zael
Bittschac	Mes
Bardack	Kan
Tzschonac	Schottel
Iuicsic	Vingerhoet
Igne	Naeldt
kihat	Papier
Mureceb	Iuck
Musaff	Boek

Vande Getyden.

Iull	Iaer
Gusch	Winter
Neffta	Weeck
Iaeffen	Son
Ay	Maendt

Ginn	Dagh
Tzschinschabago	Smorgens
Acscham	Avendt
Aydanlic	Manescheyn
Ollosaman	Middagh
karanlic	Doncker.

Van allerley plaetsen.

Thenis	Zee
Tysaer	Stadt
Tzschyflicho	Heere huys
Hofe	Huys
Sojac	kleyne straet
Weyer	Bergh
kux	Dorp
Basar	Open-mart
Iell	groote straet

Van Amten, Hantwercken, Welstandt, en Gebreecken des Menschen.

Sultan	Keyser
Becg of Aga	Heer
Dobitli	Ryck
Tzschiflitzchi	Boer
Doppal	Lamme
Egy	Goet
Selie	Gesondt
Theli	Quaet
Gutzschue	Kleyn
Vsun	Gerade
Bassa	Vorst
Spasy	Edel

Carp	Arm
Thuilgan	Timmerman
Kor	Blinde
Dobetli	Starck
Guesell	Schoon
Boeg	Groot
kallan	Dicke
kuinach	Son

Van het Cyfer Getal.

Pir	1
Iki	2
Vtztsch	3
Dort	4
Beschi	5
Alti	6
Iedi	7
Sekis	8
Dokus	9
On	10
Onbir	11
Oniki	12
Onutsch	13
On dort	14
On besch	15
On alti	16
On jedi	17
On sekis	18
On dukus	19
Igermi	20
Igermi pir	21
Igermi iki	22
Igermi vtsch	23
Igermi dort	24
Igermi besch	25
Igermi alti	26
Igermi jedi	27
Igermi sekis	28
Igermi dokus	29
Otutz	30
Kirch	40

Eli	50
Altimis	60
Ittmis	70
Tseltsen	80
Ducksan	90
Iutz	100
Ben	1000

En so voort, datmen altyt het kleyne en groote getal samen set, als hier volght, Ichi jutz 200, *of Ichibin* 2000. *Iutz bin* 100000, *Iutz ichi* 102. *Bin ichi* 1002.

Mijn dunckt dat de Turckse spraeck, een vande lichtste is van alle maer gerieffelijck, voor die geene die door Turckyen, Persien reysen, of voor de Inwoonders die met de Griecken, Armeniers of Christenen Koopmansschap dryven.